

Képzési terv az európai kulturális örökség
interpretálására vidéki területeken

Rural Heritage

2020-1-ES01-KA202-082577

**RURAL
HERITAGE**

STRUKTURÁLT TANFOLYAM

*AZ EURÓPAI VIDÉKI ÖRÖKSÉG
INTERPRETÁCIÓJÁRA*

2020 - 2022

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Az Európai Bizottság támogatása ezen kiadvány elkészítéséhez nem jelenti a tartalom jóváhagyását, amely kizárólag a szerzők álláspontját tükrözi, valamint a Bizottság nem tehető felelőssé ezen információk bármilyen felhasználásáért.

RURAL HERITAGE projekt: képzési terv az európai kulturális örökség interpretációjára vidéki területeken. ERASMUS+ projekt: 2020-1-ES01-KA202-082577.

**RURAL
HERITAGE**

VIDÉKI ÖRÖKSÉG projekt: Képzési terv az európai kulturális örökség
interepretációjára vidéki területeken

ERASMUS+ projekt: 2020-1-ES01-KA202-082577

STRUKTURÁLT TANFOLYAM

SZELLEMI TERMÉK 2 (IO2)

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Az Európai Bizottság támogatása ezen kiadvány elkészítéséhez nem jelenti a tartalom jóváhagyását, amely kizárólag a szerzők álláspontját tükrözi, valamint a Bizottság nem tehető felelőssé ezen információk bármilyen felhasználásáért.

STRUKTURÁLT TANFOLYAM

I N D E X

I. RÉSZ. KÖZÖS ÖRÖKSÉGÜNK

1. MODUL: AZ EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

II. RÉSZ. EURÓPA VIDÉKI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGE.

2. MODUL: TÁRGYI ÖRÖKSÉG (I): RÉGÉSZETI ÉS MŰEMLEKI ÖRÖKSÉG VIDÉKI TERÜLETEKEN

3. MODUL: TÁRGYI ÖRÖKSÉG (II): VERNAKULÁRIS VAGY NÉPI ÉPÍTÉSZELET ÉS MESTERSÉGEK

4. MODUL: TÁRGYI ÖRÖKSÉG (III): IPARI ÖRÖKSÉG

5. MODUL: SZELLEMI ÖRÖKSÉG ÉS HAGYOMÁNYOS TUDÁS

6. MODUL: TERMÉSZETI ÖRÖKSÉG ÉS KULTÚRTÁJAK

III. RÉSZ. AZ ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓJA

7. MODUL: AZ ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓJA ÉS MEGŐRZÉSE

8. MODUL: HOGYAN TERVEZZÜNK ÉS FEJLESSZÜNK ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓS TEVÉKENYSÉGEKET ÉS ANYAGOKAT?

9. MODUL: INTERPRETÁCIÓS PROJEKTEK, PÉLDÁK ÉS TAPASZTALATOK A VIDÉKI ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓJÁRA ÉS MEGŐRZÉSÉRE

FÜGGELÉKEK

I. RÉSZ. KÖZÖS ÖRÖKSÉGÜNK

**RURAL
HERITAGE**

1. MODUL. EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG: KÖZÖS ÖRÖKSÉGÜNK

Index:

- Az európai kulturális örökség: a fogalom
 - o Bevezetés az európai kulturális örökségbe
 - o Az európai kulturális örökség fogalma
 - o Az Európai Unió és a kulturális örökség
 - o A jelenlegi kulturális örökség és annak potenciáljai
 - o Néhány további kulcsfontosságú fogalom és példa
 - o Bibliográfia
- Európai kulturális örökség és identitás:
 - o Bevezetés
 - o Az európai kulturális örökség megértésének és interpretálásának három szempontja
 - o A kortárs európai kulturális örökség társadalmi és gazdasági hatásai
 - o Kategóriák és különbségek az európai kulturális örökségen belül
 - o Példák
 - o Bibliográfia
- Európai kulturális szakpolitikák:
 - o Bevezetés az európai kulturális szakpolitikákba
 - o A kulturális örökséggel kapcsolatos európai cselekvési keretrendszer
 - o A tárgyi és szellemi örökségre vonatkozó európai kulturális örökségvédelmi szakpolitikák
 - o Természeti örökség és európai kulturális szakpolitikák
 - o Néhány további kulcsfontosságú fogalom és példa
 - o Bibliográfia

2

1.1. AZ EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG: A FOGALOM

1.1.1. BEVEZETÉS AZ EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGBE

Az európai kulturális örökség fogalma

Az európai kulturális örökség mint (1) "**fogalom**" az európai integráció három évtizedének terméke; mint (2) az európai "**válasz a jövőalapú modernizáció pusztító hatásaira**" a 18. és a 19. század fordulójára nyúlik vissza, amikor Európában politikai és ipari forradalmak kezdődtek; és mint (3) a "**közös európai identításra**" való legfontosabb kulcsreferencia a középkorig nyúlik vissza, és megfelel az *Occidens* (Nyugat) fogalomtörténetének. Ez a három meghatározás összefügg egymással, és a kortárs európai identitásépítési folyamatokban és gyakorlatokban egymás mellett létezik. Az európai kulturális örökség releváns történetét a **kulturális örökségi rezsimek modellje alapján** magyarázzuk.

Az Európai Unió és a kulturális örökség

A kulturális örökség fokozatosan jelentős szerepet kapott az európai integráció folyamatában. Az európai örökség egyszerre képviseli Európa kulturális egységét és gazdag sokszínűségét a

tagállamok, régiók és települések szintjén. Az európai kulturális örökség az **integráció eszköze**, amelyben a sokféleséget értékek tekintik. A **regionális örökség kulcsfontosságú**, mert összekapcsolja a nemzeti és helyi örökségeket, és hozzájárul a közös európai örökséghez és identitáshoz sajátos értékek, tárgyi és természeti javak, valamint az immateriális kulturális és társadalmi gyakorlatok megőrzésével és előmozdításával. A **jelenlegi európai kulturális örökség intézményesülését** három mutatóval magyarázzák (tervezési ciklusok; belső adminisztratív feltételek; külső események).

A jelenlegi kulturális örökség és annak potenciáljai

A 2000-es évektől kezdődően Európa kidolgozta **saját kulturális örökség-koncepcióját**, amely az örökség jelenlegi holisztikus megközelítésén alapul, amely magában foglalja a tárgyi, természeti és szellemi örökséget. Ez a megközelítés többszintű **örökségirányítási modellt** kínál; az **örökséget a gazdasági, társadalmi és kulturális innováció forrásaként** azonosítja; és kihasználja az örökségben rejlő hatalmas potenciált a korábbi identitásépítési folyamatok során gyakran marginalizált **közösségek emancipációja és integrációja** érdekében, amelyek az örökségi jogok, a társadalomtudományok, a fenntartható turizmus, a társadalmi integráció és az intelligens szakosodás koncepciói és gyakorlatai révén (újra)értelmezhetik önmagukat.

3

1.1.2. AZ EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG FOGALMA

Bár Európa kulturális identitása a középkorig vezethető vissza, és a közös európai kulturális örökségről már az Európai Unió hajnalán is szó esik, annak koncentrált építése az **európai integráció utolsó évtizedeiben** kezdődik, amikor a kulturális örökség fogalma eléri jelenlegi összetettségét, és a megőrzésközpontú (vagy tárgyközpontú) megközelítésből az **értékközpontú** (vagy szubjektumközpontú) felé mozdul el. Jelenleg úgy tekintik, hogy a történelmi környezet mindenre kiterjedő jellege egyesíti a tárgyi, természeti és immateriális értékeket. A statikus megőrzés és a dinamikus fejlesztés konfliktusokkal teli koncepcióit és gyakorlatát a **fenntarthatóság és a reziliencia** elvei szerint igyekeznek összeegyeztetni. Ez a kortárs szakpolitikákban az örökségről szóló diskurzusban figyelemre méltó elmozduláshoz vezet, amelyben a kulturális örökség értéke a társadalomra gyakorolt jelentős társadalmi és gazdasági hatásként jelenik meg. Így a kulturális örökségben bekövetkező változások megfelelő kezelése hozzájárulhat egy befogadó társadalom kialakításához a kulturális örökségben megjelenő gazdasági és társadalmi értékek szorosabb integrációjának köszönhetően.

Itt a "rezsím" kifejezés alkalmasnak tekinthető arra, hogy bemutassa a kulturális és társadalmi változások történetét olyan paradigmákon keresztül, amelyek **nem felváltják, hanem integrálják egymást**, és a helyitől az európai politikai berendezkedés szintjeihez vannak viszonyítva. Ezen értelmezés szerint az európai kulturális örökség története három rezsimben bontakozik ki, amelyek a következők:

1. Az **első rezsim** a francia forradalommal és a brit ipari forradalommal kezdődött, és a nemzeti és helyi örökségvédelmi előírások határozzák meg, hogy csökkentsék a modernizáció okozta pusztítást. Globálisan elsősorban európai jelenség, és a nemzetközi kulturális örökségvédelem kodifikációjáig tart. Már ebben a rezsimben is van egy fontos "örökség transznacionalizmus". Ebben a rezsimben a "kulturális örökség" vagy akár az "örökség" kifejezés ritkán használatos egy nemzet vagy közösség által kisajátított kulturális javak leírására az európai nyelvek többségében, kivéve a francia és az angol nyelvet (kb. 1800-1960-as évek).

2. A **második rezsim** a kulturális örökség nemzetközi normaként (világörökség) történő első intézményesülésének felel meg. Ebben a rezsimben a legfőbb normaalkotó szereplők az UNESCO és a hozzá kapcsolódó intézmények. A diskurzus domináns nyelvei még mindig a francia és az angol (1960-as-

1990-es évek).

3. A **harmadik rezsím** a kulturális örökség megújult intézményesülésének felel meg, amelyet az örökség fogalmának, jelentőségének, és az örökségi helyszínek és elemek számának bővülése jellemez. A kulturális örökség megőrzésének nemzetközi szabványosítása révén szinte minden államnyelv alkalmazza a "kulturális örökség" fogalmát, mint az identitásépítés és a múltjához való viszony meghatározásának kulcsfogalmát (1990s-).

A jelenlegi kulturális örökség **funkcionális, befogadó és konfliktusmentes** módon írja le és mozgósítja az adott közösség, valamint annak helyéhez fűződő társadalmi, kulturális és akár spirituális kötődéseit, amely lehetővé teszi a "sötét örökségre" (dark heritage) való reflektálást és a múltból eredő nemzeti és egyéb konfliktusok konszolidálását.

4

1.1.3. AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG

Európa közös kulturális identitása különösen fontossá vált a pusztító második világháború után, amikor Európa magja a hidegháború két szuperhatalma - az USA és a Szovjetunió - között találta magát, és Európa egységét hangsúlyozni és építeni kellett. Ez az egységre való törekvés, vagyis az európai integráció nem elsősorban kulturális törekvésként indult, hiszen a Szén- és Acélközösséget létrehozó szerződés elsősorban gazdasági jellegű volt, és 1951-ben "a történelmi rivalizálás helyébe a lényeges érdekek összeolvadását" állította.

A "történelmi rivalizálás" fokozatosan átadja helyét a kulturális hasonlóságoknak, amelyeket az **Európai Unióról szóló 1992-es szerződés "közös kulturális örökségként"** fogalmaz meg, miközben tiszteletben tartják "a tagállamok nemzeti és regionális sokszínűségét". Ez a 2007-es Lisszaboni Szerződésben is visszaköszön, amelyben "Európa gazdag kulturális és nyelvi sokszínűsége", amelyet a tagállamok képviselnek, összhangban van "Európa kulturális örökségével". A kulturális örökség, pontosabban az **európai kulturális örökség** fogalmát **azért választották, hogy a közös identitást képviselje anélkül, hogy veszélyeztetné a kulturális különbségeket**, amelyek a tagállamok hatáskörébe tartoznak.

A közös uniós kulturális politika kialakításának strukturális jellemzői és nehézségei:

1. A **tervezési és pénzügyi ciklusok**, amelyek az előkészítés, a végrehajtás és az értékelés saját logikáját követik. Ezek megfelelnek az uniós költségvetés hétéves (korábban ötéves) időszakainak. Ezeket az időszakokat 2013-ig keretprogramoknak (KP) nevezték (angolul Framework Programme FP), és időrendi sorrendben számozták őket (FP 6 a 2002-6-os időszakra, FP 7 a 2007-2013-as időszakra stb.). A 8. keretprogram (FP 8) a "Horizont 2020" (2014-20), a jelenlegi keretprogram pedig a **"Horizont Európa" (2021-27) nevet viseli**. A kulturális örökség szempontjából a 7. keretprogram (FP 7) valódi változást jelentett, mivel az EU által finanszírozott identitás-, kulturális örökség- és történelemkutatás összetettebbé és sokrétűbbé vált. Azóta az örökségre szánt költségvetés jelentősen megnőtt.

2. A Jean Monnet-nak tulajdonított mondás szerint: "Ha újra kellene kezdenem, a kultúrával kezdeném" ("If I had to do it again, I would begin with culture"). A kultúra közigazgatási elismerése az **európai vezető politikusok mandátumának időtartamától** is függ. Amint az idézetből kiderül, a mandátumuk végén hajlamosak hangsúlyozni az európai kultúra fontosságát, ami arra készteti a közigazgatást, hogy ennek megfelelően felvázolja a szükséges intézkedéseket. Ez a gyakorlat a **2018-as Kulturális Örökség Európai Éve** óta változik, amely a 21. század első évtizedeinek zavaró eseményei és tendenciái miatt az EU által jelentős mértékben támogatott közös európai identitás hivatalos elismerésének szimbolikus megnyilvánulása.

3. A **külső történelmi események** mindig is jelentős hatással voltak az európai kulturális örökség

intézményesülésére. A 2000-es években az Európai Alkotmány létrehozásáról szóló szerződésre vonatkozó francia népszavazás (2005) negatív eredménye és a 2007-2008-as pénzügyi világválság voltak azok az események, amelyek a legnagyobb hatással voltak az európai identitással és kultúrával kapcsolatos elképzelések és intézkedések átformálására. A 2016-os Brexit-népszavazás, valamint az EU-tagállamokban erősödő szélsőséges nacionalizmus és populizmus további kísérleteket táplál a közös európai identitás építésének megerősítésére az európai kulturális örökség címkéje alatt.

1.1.4. A JELENLEGI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG ÉS ANNAK LEHETŐSÉGEI

A kulturális örökség jelentősége az európai identitás és kultúra keretfogalmaként egybeesik a fogalom **harmadik kulturális örökség rezsim** alatti fejlődéssel. Ebben az értelemben az európai kulturális örökség megalkotása a világörökséghez hasonló logikát követ: először a kulturális örökséget különböző szabványalkotó dokumentumokban a műemlékvédelem európai hagyományával összhangban tárgyi kulturális örökségként (építészeti /1975, 1985/ és régészeti /1992/) örökségként határozzák meg; majd egy összetettebb meghatározást kínálnak: "a kulturális örökség azon múltból örökölt érték hordozó források együttese, amelyeket az emberek - függetlenül a tulajdonviszonyoktól - a saját állandóan fejlődő értékeik, hiedelmeik, hitük, tudásuk és hagyományaik tükröződéseként és kifejeződéseként határoznak meg, magában foglalja a környezet mindazon vonatkozásait is, amelyeket az idők folyamán az ember és az egyes helyszínek közötti kölcsönhatás eredményezett", ahogyan azt a Farói Egyezmény is megfogalmazza. Az Európa Tanács két szerződése - az Európai Táj Egyezmény (2000) és a Farói Egyezmény (2005) - gyakran idézett hivatkozási alap lett **Európa saját kulturális örökség koncepciójának** kidolgozásához. Az Európai Táj Egyezmény a fenntarthatóság négy pillére (ökológia, gazdaság, társadalom és kultúra) alapján új koncepcionális hidat épített a társadalom és a természet között. A Farói Egyezmény hozzájárult a demokratikus és emberi értékek irányába történő politikai elmozduláshoz azáltal, hogy az örökségi, kulturális és emberi jogokat a kulturális örökség megújított értelmezésének középpontjába állította. Ennek következtében a kulturális örökséggel kapcsolatos jogokat az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában meghatározott, a kulturális életben való részvételhez való jog szerves részének tekintik. A Farói Egyezmény az **új európai kulturális örökségi paradigma** megnyilvánulása, amely alkalmas a harmadik rezsim kulturális örökségének holisztikus megközelítésére. Az európai kulturális örökség új koncepciójának legfontosabb elemei a következők:

1. Egy **dinamikus örökségirányítási modell, amelyet** közös értékek határoznak meg, és amely elősegíti a háromirányú - egyszerre felülről lefelé, horizontálisan és alulról felfelé irányuló - kommunikációt és együttműködést az **identitásépítés** különböző **szintjei** (európai, nemzeti, regionális, helyi) között. A regionális és helyi örökség nagyobb elismerésben részesül, és **közösségeik** az európai identitás szerves részeként saját, sajátos kulturális identitást hoznak létre.
2. Az örökséget nem elavult tárgyak és gyakorlatok együttesének tekintik, amelyek megőrzése pénzügyi és társadalmi forrásokat igényel, hanem az **innováció és az alkotás forrásának**, amely a közösségek és települések túlélésének alapja. A társadalmi és kulturális innováció révén hidat képez a fenntarthatóság különböző pillérei között.
3. A kreatív foglalkoztatás, a szociális és társalkotó tudomány (az oktatás és kutatás tekintetében), a kulturális és fenntartható turizmus (a kreatív és turisztikai iparágak tekintetében), a társadalmi befogadás (a gazdasági és kulturális sokszínűséget képviselő különböző társadalmi csoportok és közösségek integrációja tekintetében), az intelligens szakosodást szolgáló regionális innováció (a helyi örökség regionális fejlődés érdekében történő kiaknázása tekintetében) és az örökségi jogok előmozdítása (amely a kulturális jogok kiterjesztése azon társadalmi csoportok számára, amelyek korábban nem vagy csak részben tudták önállóan kifejezni kulturális identitásukat).

1.1.5. NÉHÁNY EGYÉB KULCSFONTOSSÁGÚ FOGALOM ÉS PÉLDA

Európai kultúrtáj

A kultúrtáj a harmadik rezsim kulturális örökségének egyik kulcsfogalma, mivel 1/ egyesíti az örökség területének **szakmai meghatározását és a közfelfogását**; 2/ egyesíti a **természeti és kulturális örökségeket**, és azokat osztatlan egységként kezeli; 3/ integrálja a tér **társadalmi és kulturális használatát és megtapasztalását**, amelyet érzékszervi "tájként" (audio-, sétatájak stb.) fogunk fel, és amelyben az egyéni és közösségi kisajátítások sokfélesége egyesül.

Bár az UNESCO 1992-ben jóváhagyta a (az örökség) kultúrtáj fogalmát, a 2000-ben elfogadott Európai Táj Egyezmény egységesítette paradigmatikusan a fogalmat, amely "az **egyéni és társadalmi jólét kulcsfontosságú eleme, és hogy védelme, kezelése és tervezése mindenki számára jogokat és felelősséget jelent**". Ez a meghatározás különösen hasznos a vidéki örökség kortárs kezelése és megőrzése szempontjából.

6

Európai Örökség Cím (European Heritage Label EHL)

Egy kormányközi kezdeményezés 2006-ban hozta létre az Európai Örökség Címet (EHL), hogy "erősítse az európai polgárokban az **Unióhoz való tartozás érzését**". A kiválasztott helyszínek kiválasztása és ellenőrzése 2013-ban kezdődött meg az 1194/2011/EU európai parlamenti határozat értelmében. 2022-ben huszonnégy tagállamban hatvan helyszínt tartozik ehhez a kezdeményezéshez.

Az EHL helyszíneket nem kiemelkedő értékek vagy esztétikai szempontok alapján választják ki (mint a világörökségi helyszíneket), hanem azok az **örökség projekt- és közösségi alapú megközelítést** képviselik, rugalmas és nyitott jelentkezési kritériumokkal. Mivel az európai kulturális örökség egy folyamatban lévő konstrukció és nem egy befejezett egység, az e helyszíneken megnyilvánuló kulturális örökség dinamikus, ami magában foglalja az oktatási tevékenységek széles skálájának szervezését, különösen a fiatalok számára, és amelyek egyenként vagy egy hálózat részeként is élvezhetők. A gyorsan fejlődő **EHL-hálózat ugyanúgy integrálja a városi és vidéki helyszíneket**.

1.1.6 BIBLIOGRÁFIA

Bridge over troubled waters? The link between European historical heritage and the future of European integration, European Commission, 2015 (https://ec.europa.eu/info/publications/bridge-over-troubled-waters_en)

Sonkoly, Gábor – Vahtikari, Tanja, Innovation in Cultural Heritage - For an integrated European Research Policy, European Commission, 2018 (<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1dd62bd1-2216-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en>)

Council of Europe Landscape Convention as amended by the 2016 Protocol (<https://rm.coe.int/16807b6bc7>)

Decision, DECISION No 1194/2011/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 16 November 2011 establishing a European Union action for the European Heritage Label (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32011D1194>)

1.2. EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG ÉS IDENTITÁS

1.2.1. BEVEZETÉS

Az európai kulturális örökség és annak három rezsimjének fejlődését három aspektus történetén keresztül magyarázzuk, amelyek a következők: **terület** (azaz az örökség térbeli meghatározása, amelyben a területet egy közösség helyének/tájképének kifejezésére használják); **időbeliség** (azaz a történelem és a múlt meghatározása az örökségközösség számára) és **közösség** (azaz az emberek azon csoportja, akik identitásukat egy örökségi helyszínen vagy elemen keresztül fejezik ki, és akiket e csoport legitim tagjainak tekintenek). E három szempont újszerűségének megértése a kulturális örökség harmadik rezsimjében alapvető fontosságú. Manapság bármi örökségi területté válhat (ami nem feltétlenül műemlék vagy helyszín, hanem hely vagy táj), azaz a tér már nem oszlik fel védett és nem védett területekre, hanem létezik egy **potenciális örökség kontinuum**. Az időt hasonlóképpen a **múlt, a jelen és a jövő közötti folyamatos áramlásnak** tekintik, amelyben az örökség az összekötő híd. Itt a történelem (írás) kritikus távolságának felértékelése a fő kihívás. A közösség szerepe elsődleges, ahogy azt az 1. példa magyarázza.

7

Az európai kulturális örökség nagy **társadalmi, kulturális és gazdasági innovációs** potenciállal rendelkezik. Mozgósíthatja a társadalmi tőkét és gazdasági jólétet teremthet a közösségek számára. Az innovatív örökségi modellek különösen jól alkalmazhatók a vidéki területeken, amelyeket az iparosodás gazdaságilag hátrányosan érintett, és amelyek "hagyományosabbak" maradhatnak, mint a modernizáció központjai. A magánszektor (elsősorban a turisztikai szolgáltatásokba fektető) és a közsféra (a megőrzésre összpontosító) közötti hagyományos megosztottságot **innovatív üzleti modellekkel** kellene felváltani, hogy a vidéki örökség nagyobb **társadalmi és gazdasági hatását** kiaknázzuk.

Az európai kulturális örökség az európai történelem és kultúra sokszínűségét tükröző **összetett örökség**, amely komplexitásában megfontolást, megértést és megbecsülést igényel. Az európai örökség megfelelő értelmezéséhez három szempontot emelünk ki és magyarázunk el röviden: 1/ az örökségi diskurzus adaptálásának **nyelvi különbségeit**, különös tekintettel a harmadik rezsimre; 2/ az Európán belüli **regionális különbségeket** a demokratizálódás történetével és a kulturális jogok meghatározásával kapcsolatban; és, 3/ a különböző rezsimekből származó és a kortárs vidéki örökséget érintő **kulturális örökségi tipológiák** együttélését.

1.2.2. HÁROM SZEMPONT AZ EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MEGÉRTÉSÉHEZ ÉS ÉRTELMEZÉSÉHEZ

Az európai kulturális örökség alakulása a három rezsimen keresztül könnyebben érthető, ha a **kulturális örökség három legfontosabb aspektusát** - amelyet a kortárs identitásépítés fő diskurzusaként fogunk fel - külön-külön vizsgáljuk. Ez a három szempont a terület (azaz az örökség térbeli meghatározása, amelyben a területet egy közösség helyének/tájképének kifejezésére használják); az időbeliség (azaz a történelem és a múlt meghatározása az örökségközösség számára); a közösség (azaz az emberek azon csoportja, akik identitásukat egy örökségi helyszínen vagy elemen keresztül fejezik ki, és akiket e csoport legitim tagjainak tekintenek).

1. A kortárs **örökségi terület nem oszlik meg** a "rég" (tekintélyes, történelmi, védett) és az "új" (folyamatosan fejlődő) között - ahogyan az az első és a második örökség rezsimben szokás volt -, hanem

az érintett közösségek használata és értelmezése által határolódik el, akik a **kontinuitásként felfogott térből** az aktuális gyakorlatuk alapján választhatják ki jelentős helyeiket. Korábban a kulturális örökségi területeket műemlékek és helyszínek formájában a műemlékvédelem szakértői határozták meg az elkülönített (tárgyi) kulturális és természeti örökség paradigmáján belül. Később épített/természeti környezetüket a műemlék és környezete összeillesztésével integrálták a védelem szintjeibe. A harmadik rezsimben a helyszínek és övezetek gyakran párosulnak antropológiai elnevezésekkel, mint a társadalmi megítélés és használat által meghatározott **identitáshordozó "hely" és "kultúrtáj"**. A "helyi Európa" helyei és tájai a **"helyi" és a "globális" tendenciák** és értelmezések pragmatikus **összekapcsolása** révén újra territorializálhatják - azaz a területi egységekkel való kapcsolat megteremtésén keresztül fejzhetik ki identitásukat - a kontinenst, és hozzájárulhatnak egy konszenzusosabb európai identitáshoz, hogy kiegészítsék vagy végül helyettesítsék a nemzeti történelmek vagy az Európai Unió bürokratikus technikái által meghatározott területi hivatkozásokat.

2. Az örökség **időbelisége** az első és a második rezsimben - akárcsak az iskolában és az egyetemen tanult (főleg nemzeti) történelem időbelisége - a modern időt a hagyományos viszonyokkal való **szakításnak** tekintette, ami a hagyományos világ elvesztését eredményezte. Mint láttuk, a történelem és az örökség a forradalmak eredményei voltak, amelyek az elmaradott múlt helyett egy jobb és szebb jövőt ígértek. A **posztmodern** és a későbbi **prezentista** időértelmezések azonban újrafogalmazták a jövőnket. A jövőt egyre gyakrabban úgy képzelik el, mint egy ökológiai, természeti, demográfiai, társadalmi és gazdasági katasztrófa valószínűsíthető színterét, amelyet elővigyázatosan kell kezelni. Ebben az értelemben a jövő fenyegető, a múlt elérhetetlen (hiszen a modernizáció évszázadai kiirtották). Így megrekedtünk a folyamatosan bővülő jelenben, amely a múltat, a jelent és a jövőt egy **kontinuumban** köti össze. A harmadik rezsim kulturális öröksége újratörténetesítheti Európát azáltal, hogy befogadja az identitásépítés különböző szintjeinek és csoportjainak történelmi értelmezésének sokféleségét, és nem a nemzeti történelmeket helyezi előtérbe.

3. A kulturális örökséget a **közösség** állítja ki, amelynek színpadra van szüksége a kapcsolódó szellemi tevékenységek elvégzéséhez. A "lokalisták" és a "globalisták" közötti politizált és ideológiai konfliktusban minden identitásépítéshez szükség van a kulturális örökség megnevezéseinek, szimbólumainak és rítusainak helyszíneire. Ennek eredményeképpen Európának a kulturális örökségi helyszíneken keresztül is le kell horgonyoznia, amelyek egyenlően oszlanak meg a területén, és amelyeket olyan közösségek sajátítanak el, amelyek hajlandók **autonóm módon meghatározni örökségüket és területüket**, valamint **reklámozni és felcímezni magukat**, és kielégíteni a (helyi) tudásátadás kettős (elméletileg ellentmondásos) elvárását a jövőbeli generációk, valamint a nagyközönség, köztük a turisták felé (lásd 1. példa).

Image source:

<https://www.yumpu.com/en/document/view/19869223/rural-cultural-heritage-in-europe-from-past-to-present-a-cult-rural>

1.2.3. A KORTÁRS EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI HATÁSAI

Az európai kulturális örökség nem pusztán a múltból származó, költséges karbantartást és védelmet igénylő maradvány, hanem inkább **a társadalmi, kulturális és gazdasági innováció nagy potenciálja**. Társadalmi tőkét mozgósíthat és gazdasági jólétet teremthet a közösségek számára, amelyek képesek **innovatív üzleti modelleket** alkalmazni örökségi értékeikhez kapcsolódóan. Az innovatív örökségvédelmi modellek különösen jól alkalmazhatók a vidéki területeken, amelyek gazdaságilag hátrányos helyzetbe kerültek az iparosodás miatt, és hagyományőrzőbbek maradhatnak, mint a modernizáció központjai. A "kevésbé fejlett" helyzet az örökségvédelmi innovációs gyakorlatok révén **előnyvé válhat**. Ha a kulturális örökséget pozitív gazdasági hajtóerőnek tekintjük, a magánszektor bevonása nyilvánvaló a benne rejlő lehetőségek kiaknázása érdekében. A magánszektor (amely elsősorban a turisztikai szolgáltatásokba és termékekbe fektet be) és a közszféra (amely a megőrzésre összpontosít) közötti hagyományos megosztottságot egy **alternatív megközelítésnek** kell felváltania, amely abban áll, hogy a magánszektor jobban részt vesz az örökségben, hogy befektetéseket vonzzon az örökségi struktúrába, és növekedést és munkahelyeket teremtsen.

1. A kulturális örökség innovatív felhasználásának társadalmi hatása.

A korábbi rezsimekben az örökséget örökségvédelmi szakemberek és/vagy hivatásos örökségvédelmi intézmények azonosították és gondozták, így a helyi közösségek gyakran kevés felelősséget viseltek saját tárgyi és szellemi örökségükért. Mostanra szinte minden európai ország a dereguláció és a decentralizáció jegyében **új, kollektív örökség- és tájgazdálkodási menedzsmeentre törekszik**. A kulturális örökség ilyen innovatív felhasználása magában rejti az emberek aktív bevonásának lehetőségét, valamint az **integráció, a befogadás, a társadalmi kohézió és a megbízható beruházások** biztosítását, amelyek az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés szükséges összetevői. **Az önkéntesség** nagyszerű lehetőség az egész közösség számára, és különösen a több szabadidővel és a helyi örökséggel kapcsolatos ismeretekkel rendelkező idősebbek számára.

2. A kulturális örökség innovatív felhasználásának gazdasági hatása.

A kulturális örökség gazdasági értékének holisztikus megközelítése alapvető fontosságú. Ez magában foglalja mind a használati értékeket (egy adott áru tényleges "használata", fogyasztása), mind a nem használati értékeket (amelyeket olyan javaknak tulajdonítanak, amelyeket az egyén esetleg soha nem "használ"). Feltételezhető, hogy a kulturális örökségre fordított egy euró **ösztönözheti a pénzügyi források** más területeken vagy ágazatokban történő **felhasználását és áramlását**, ami további jövedelmet vagy fejlődést hoz egy adott helyre (mivel a gazdasági rendszerbe juttatott többletpénz több költést eredményez, ami több jövedelmet hoz létre, ami viszont több költést hoz létre, és így tovább). Ahhoz, hogy a helyi közösségre a multiplikátorhatáson keresztül hatást gyakoroljunk, fontos szem előtt tartani, hogy a hatás erősebb, ha az örökségvédelmi projekthez vagy egy örökségi helyszín fenntartásához szükséges árukat és szolgáltatásokat **helyben vásárolják meg**, és ha **helyi munkaerőt** használnak fel.

3. A kulturális örökség innovatív üzleti modelljei.

Számos vidéki kultúrtáj tartalmaz olyan történelmi értékeket, amelyek **funkcionális feleslegessé váltak**: az istentisztelekre már nem használt templomok, a mezőgazdaságban már nem használt gazdasági épületek stb. Az ilyen helyek alternatív hasznosításának költségei gyakran olyan magasak, hogy a hagyományos magánszektorbeli modell, amely a befektetések megtérülésére épül, nem lesz sikeres. Az ilyen projektek finanszírozására **új modelleket** lehetne alkalmazni, akár

közpénzek mozgósításával a magánbefektetések ösztönzésére, akár olyan **modellek megvalósításával, amelyek nagyobb mértékben támaszkodnak** a jótékonyagra, a nem kormányzati szervezetekre, a szociális vállalkozásokra és a befektetési alapokra. Ezek a modellek általában **új irányítási modelleket és jogi kereteket** igényelnek.

1.2.4. KATEGÓRIÁK ÉS KÜLÖNBSÉGEK AZ EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGEN BELÜL

Az európai kulturális örökség nem egy monolit, hanem az európai történelem és kultúra sokszínűségét tükröző összetett örökség, amely komplexitásában megfontolást, megértést és megbecsülést igényel. Az európai örökség megfelelő értelmezéséhez három szempontot emelünk ki és magyarázunk el röviden: 1/ az örökségi diskurzus adaptálásának **nyelvi különbségeit**; 2/ az Európán belüli **regionális különbségeket**; és 3/ a **kulturális örökség** releváns **tipológiáját** a vidéki örökség szempontjából.

10

1. A kulturális örökségről szóló diskurzus nyelvi különbségei Európában

Mint korábban láttuk, bár a "kulturális örökség" fogalma a modernizáció kezdetéhez kötődik, maga a kifejezés az **angol és a francia** nyelvből származik (*patrimoine culturel*), és csak a második rezsimben fordították le más európai nyelvekre, a fogalom nemzetközivé válása miatt - elsősorban az UNESCO világörökség miatt -, amely szintén angol és francia nyelven zajlott, amelyek történetesen az UNESCO és az európai intézmények munkanyelvei is. Ennek következtében a nemzetközi viták hajlamosak elmosni a **kulturális örökségről szóló kettős diskurzust**, amely az európai/nemzetközi és a nemzeti szintek között fordulhat elő. Még az angol *cultural heritage* (kulturális örökség) és a francia *patrimoine culturel* sem feltétlenül ugyanazt a jelentéstartalmat mutatja, és még bonyolultabb a helyzet, ha ezt a fogalmat más európai nyelveken vizsgáljuk. A nemzetközi diskurzusnak a nemzeti jogi, hivatalos, tudományos és népszerű diskurzusokba való diffúziója különféle **nemzeti adaptációs technikákat** hozott létre, és a nemzetközi diskurzusokból kölcsönzött jelenlegi fogalmak a kulturális örökség intézményei által az évszázados intézményesített műemlékvédelem felváltásához vezethetnek.

2. A kulturális örökségről szóló európai diskurzus regionális különbségei

Egy jelentős regionális különbség figyelhető meg az EU-n belül azon tagállamok között, amelyek a hidegháború idején a **vasfüggöny két oldalán** helyezkedtek el. Míg a kulturális örökség felemelkedése az 1970-es évektől kezdődően részben a nyugati társadalmak demokratizálódásának köszönhető, addig a volt keleti blokk országai nem élhették meg ugyanezen a szinten a társadalmi és kulturális mozgásokat. Így a kulturális örökség fogalmának 1990-es évekbeli adaptációja nem feltétlenül tükrözi ugyanazokat a realitásokat ezekben a társadalmakban. Ráadásul a kulturális örökség mint a múlt népszerű értelmezése **a kritikai megközelítések helyett egy nem reflektív, mitikus és populista eszközt** nyújthat. Egy másik fontos különbséget a **szellemi kulturális örökség** védelméről szóló egyezmény ratifikálása és az EU tagállamaiban elismert szellemi kulturális örökségi elemek száma egy **Észak- és Dél-Európa** közötti szakadékot mutat. Ez az egyezményt illetően, a kultúra és a kulturális jogok jelentéséről a 2000-es években a germán és a neolatin kontextusban folytatott vitákra vezethető vissza.

3. A kulturális örökség tipológiája

Amint láthattuk, az örökség első és második rezsimjének kategóriái (mint például a **tárgyi, természeti, immateriális örökség** stb.) történelmi fejlődés eredményei, és még mindig használatban vannak, de fokozatosan felváltják őket a **holisztikus és értékalapú megközelítések**. Ezek a megközelítések az örökséget egy közösség identitásának karrierjeként és **ellenálló képességének megnyilvánulásaként** tekintik, amely a fenntarthatóság szótárába tartozik, amelyben a négy pillér (kultúra, társadalom, ökológia és gazdaság) összefügg egymással. Az örökség integratív rendszereinek logikáját követve a tudományos tipológia és a holisztikus és

innováció alapuló megközelítések egymás mellett léteznek, ami rendszeres reflexiót igényel a közösség és az örökségi diskurzus más résztvevői részéről.

1.2.5. PÉLDÁK

Kulturális örökség közösség

A harmadik rezsimben a kulturális örökség közösség a kulturális örökség meghatározásának és gyakorlatának **fő hordozója és közvetítője**. Ez a kulturális örökség az 1970-es évektől kezdve a **demokratizálódási és emancipációs folyamatokban** játszott szerepének köszönhető. Azonban, mint láthattuk, ez a szerep nem volt azonos Európa különböző részein. Ideális esetben a helyi kulturális örökség elismerése demokratizálódáshoz és társadalmi és kulturális integrációhoz vezethet, de a **múlt nem kritikus használatát** is hordozhatja egy autoriter reflexekkel rendelkező társadalomban. Mivel a kulturális örökség fogalmi kiterjesztése és intézményesítése nem mindig tartotta be a tudományos kutatáshoz elengedhetetlenül szükséges kritikai normákat, a jelenlegi populista és idegengyűlölő identitásképződmények a tudományos ellenőrzés és a múlt reflektív értelmezésének elkerülésére alkalmazhatják. Ez utóbbi esetben a közösségeket kihasználják a múlt politikai felhasználása érdekében. Gazdasági okok miatt **kettős elvárás** nehezedik a helyi közösségekre: elvárják tőlük, hogy biztosítsák a kulturális örökség **belső átadását**, és mutassák meg magukat a **külső szemlélőknek** (kulturális turisták stb.), ami kulturális örökségüket termékké, gyakorlatukat pedig performatív örökséggé változtatja.

Kulturális sokszínűség Európában

A kulturális sokszínűség a harmadik rezsim kulturális örökségről szóló diskurzusának egyik standardja. Abból a felismerésből fakad, hogy **lehetetlen** az emberiségre vagy akár egyetlen kontinensre is egy **egyedi és egyetemes szabványt ráerőltetni**, valamint abból az antropológiai felismerésből, hogy az emberi közösségek ellenszenvvel viseltetnek az ismeretlen iránt. A **kulturális sokszínűség tehát az emberi létezés velejárója**, amelyet az örökség megőrzésével lehet ápolni. A kulturális sokszínűség megfelelő integrálása az örökségvédelemben nemcsak a globalizáció helyi kultúrára gyakorolt hatásait enyhítheti, hanem a közösségek és egyének azon félelmét is, hogy elveszíthetik identitásukat. Az európai kulturális örökséget tehát nem felülről lefelé irányuló szabványként kell meghatározni, hanem olyan **összetett egységként**, amely integrálja a különböző régiók és a különböző társadalmi viszonyok (városi és vidéki, nemzeti és regionális, különböző vallási háttérrel képviselő stb.) örökségét, és lehetőséget ad az európaiak sokféleségének arra, hogy **megismerjék és értékeljék egymás kultúráját és történelmét**.

1.2.6. BIBLIOGRÁFIA

Cultural Heritage Counts for Europe. Full Report, European Commission, 2015, (<http://blogs.enactc.org/culturalheritagecountsforeurope/outcomes/>)

Getting cultural heritage to work for Europe. Report of the Horizon 2020 Expert Group on Cultural Heritage, European Commission, 2015, (<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b01a0d0a-2a4f-4de0-88f7-85bf2dc6e004>)

Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, Faro, 2005 (<https://www.europeansources.info/record/council-of-europe-framework-convention-on-the-value-of-cultural-heritage-for-society-faro-convention/>)

Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe, European Parliament resolution of 8 September 2015 towards an integrated approach to cultural heritage for Europe (2014/2149(INI)) (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0207_EN.html)

1.3. EURÓPAI KULTURÁLIS SZAKPOLITIKÁK

1.3.1. BEVEZETÉS AZ EURÓPAI KULTURÁLIS SZAKPOLITIKÁKBA

A kulturális örökség európai éve (2018) széles körű és inkluzív kezdeményezés volt, amely lendületet adott a **kulturális örökséggel kapcsolatos európai cselekvési keret** meghatározásához, amely **négy alapelvet** és **öt pillért** tartalmaz, amelyek a mai napig meghatározzák a kulturális örökséggel kapcsolatos európai szakpolitikákat. Ezek az elvek (holisztikus, integrált, tényeken alapuló, többszereplős és részvételi) és pillérek (befogadó, fenntartható, rugalmas, innovatív és globális Európa) összhangban vannak a **harmadik rezsím kulturális örökség** koncepciójával és gyakorlatával. Ezek nagyszerű lehetőséget kínálnak az európai vidéki örökség érdekelt feleinek arra, hogy örökségi értékeiket és értelmezéseiket ennek megfelelően (újra) definiálják annak érdekében, hogy növeljék közösségeik társadalmi, gazdasági és ökológiai hatását és ellenálló képességét.

A világörökségi szakértői intézményekkel ellentétben az európai intézmények nem a tárgyi, természeti és szellemi örökségek **merev kategóriáinak** kialakításával foglalkoznak, hanem az **örökség társadalomban betöltött szerepének meghatározására összpontosítanak**, különösen az örökség értelmezése és magyarázata tekintetében. Mindazonáltal a második rezsimből (kulturális örökség kontra természeti örökség, "vegyes" örökség) és a harmadik rezsím kritikájából (tárgyi kontra szellemi örökség, kulturális sokszínűség) örökölt szokásos örökségkategóriák még mindig hivatkozási alapot jelentenek, de az európai diskurzusban az örökség **holisztikus és integratív fogalma és gyakorlata** felé konvergálnak.

A természeti örökség jelentősége és fogalma az európai kulturális politikában három összetevőben mutatkozik meg. Először a Táj Egyezmény rövid története mutatja be, hogy a **környezetvédelem és a regionális tervezés** már az 1990-es években előkészítette az európai vidéki örökség holisztikus megközelítését és gyakorlatát. A regionális fejlesztési alapoknak és a környezetvédelmi intézkedéseknek köszönhetően már elég korán ki lehetett alakítani a védelem holisztikus keretét, amely szilárd alapként szolgált a későbbi fejlesztésekhez. Másodsor, az **európai Green Deal** örökségi szempontjai a következő évtizedekre vonatkozó jelentős iránymutatásként jelennek meg. Harmadsor, egy kiemelkedő FP7 projektet mutatunk be, amely megmutatja, hogy a **természeti örökség holisztikus megközelítése** hogyan **vezethet a vidék újjáélesztéséhez**.

1.3.2. A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGGEL KAPCSOLATOS EURÓPAI CSELEKVÉSI KERET

A kulturális örökség európai éve (2018) széles körű és inkluzív kezdeményezés volt, amely lendületet adott a **kulturális örökséggel kapcsolatos európai cselekvési keret** meghatározásához, amely négy alapelvet és öt pillért tartalmaz, amelyek a mai napig meghatározzák a kulturális örökséggel kapcsolatos európai szakpolitikákat.

Alapelvek

Holisztikus megközelítés. A kulturális örökség harmadik rezsimbéli meghatározásának és gyakorlatának megfelelően a kulturális örökség tárgyi, immateriális és digitális dimenzióit **egymástól elválaszthatatlannak és egymással összefüggőnek** tekinti. A kulturális örökséget a **jövő erőforrásának** azonosítja, amelyet meg kell őrizni, fejleszteni és népszerűsíteni kell, többek között a kortárs alkotásokkal való szinergiák ösztönzése révén. Az **embereket** állítja a **középpontba**, ösztönözve a hozzáférést és a részvételt, valamint elősegítve a közönség fejlődését, a helyi közösségekre, a gyermekekre és a fiatalokra összpontosítva, elősegítve a társadalmi befogadást és

integrációt. A fenntarthatóság és az innováció a cselekvési keret és a kulturális örökséggel kapcsolatos megközelítés központi elvei.

Mainstreaming és integrált megközelítés. A keretrendszer a gyakorlatba ülteti a **kulturális örökségnek** a különböző uniós szakpolitikákba történő **általános érvényesítésének** elvét. A keret több uniós szakpolitikai területet is érint: a regionális, a város- és vidékfejlesztést, az oktatást és a társadalmi kohéziót. Elengedhetetlen a kulturális örökségben megtestesülő gazdasági érték holisztikus megközelítésének fontossága, amely magában foglalja a digitális átalakulást, a környezetvédelmet (beleértve a természetvédelmet), a turizmust, a hozzáférhetőséget, a fenntarthatósági terveket és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodást, a kutatást és az innovációt, valamint a külkapcsolatokat.

A bizonyítékokon alapuló szakpolitikai döntéshozatalra a kulturális örökség területén éppúgy szükség van, mint más szakpolitikákban. Ennek megfelelően a keret számos olyan intézkedést tartalmaz, amelyek célja a kulturális örökségre **gyakorolt hatások mérése**. Az Európai Bizottság folyamatosan fejleszti a kulturális statisztikákhoz szükséges adatgyűjtés módszertanát és eszközeit is.

Több érdekelt fél közötti együttműködés. A kulturális örökség európai éve alatt az együttműködés szellemének fenntartása és a politikai párbeszéd folytatása érdekében az Európai Bizottság létrehozott egy informális bizottsági szakértői csoportot, a **Kulturális Örökség Fórumot**. A fórum célja olyan közpolitikák előmozdítása, amelyek integrált megközelítés alapján biztosítják Európa kulturális örökségének hosszú távú értékét és fenntarthatóságát.

Az öt pillér a következő:

1. Kulturális örökség egy **befogadó Európáért**: részvétel és hozzáférés mindenki számára;
2. Kulturális örökség a **fenntartható Európáért**: intelligens megoldások az összetartó és fenntartható jövőért;
3. Kulturális örökség az **ellenálló Európáért**: a veszélyeztetett örökség védelme;
4. Kulturális örökség az **innovatív Európáért**: a tudás és a kutatás mozgósítása;
5. Kulturális örökség az **erősebb globális partnerségéért**: a nemzetközi együttműködés megerősítése.

Az Európai Örökség Díj/Europa Nostra Díj a kulturális örökség területén működő figyelemre méltó projektekre, kezdeményezésekre és személyiségekre irányítja a figyelmet. Fotó forrása: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/initiatives-and-success-stories/european-heritage-awards>

1.3.3. A TÁRGYI ÉS SZELLEMI ÖRÖKSÉGRE VONATKOZÓ EURÓPAI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGI POLITIKÁK

Az 1990-es évek végére az európai intézmények tanultak a második örökségvizim világörökség definíciójából és kritikáiból, hogy nem célszerű a tárgyi, természeti és szellemi örökség **merev** kategóriáit felállítani. Ahelyett, hogy megismételnék az UNESCO erőfeszítéseit a definíciók folyamatos frissítésére, jobb, ha az **örökség társadalomban betöltött szerepére koncentrálunk**, különösen az örökség interpretációja és magyarázata tekintetében. Ezért ezek az örökség kategóriák továbbra is referenciák, de az örökség holisztikus gyakorlata felé konvergálnak.

Az európai tárgyi örökség megőrzését szolgáló szakpolitikák és elvek

A granadai egyezmény 1985 óta az **európai építészeti örökség** védelmének egyik legfontosabb szabványalkotó eszköze. Az egyezménynek megfelelően a nemzetközi, európai és határokon átnyúló **együttműködés és tapasztalatcsere kulcsfontosságú** az építészeti örökség védelmében. A **kulturális útvonalak** fejlesztésére irányuló szakpolitikák különösen fontosak a vidéki örökség esetében, hogy meghatározzák a kutatás és fejlesztés terén való együttműködés prioritásait, a fiatal európaiak kulturális csereprogramjait, a **fenntartható kulturális turizmus** szükségességét és a kulturális útvonalak hálózatának létrehozását.

Az **első európai egyezményt a régészeti örökség védelméről** 1969-ben írták alá Londonban. Ezt 1992-ben az **Európa régészeti örökségének védelméről szóló valettai egyezmény** felülvizsgálta. Az egyezmény tükrözte a **régészeti örökséget** fenyegető veszélyek jellegének változását, amelyek ma már kevésbé az engedély nélküli ásatásokból erednek, mint az 1960-as években, hanem inkább az Európa-szerte megvalósuló nagy építkezésekből. A rendelet új alapvető jogi normákat állapított meg Európa számára, amelyeknek a régészeti értékek mint tudományos bizonyítékok és források védelmére vonatkozó nemzeti szakpolitikáknak meg kell felelniük, összhangban az **integrált** megőrzés elveivel. Ez rendkívüli lehetőséget biztosít a vidéki régészeti örökség érdekeltjei számára, hogy alkalmazzák a **participatív régészet** gyakorlatát, amely nagy előny a kulturális és társadalmi innováció számára.

A kulturális jogok előmozdítása a szellemi kulturális örökség védelme révén

Az Európa Tanács 1949-es megalakulása óta a demokrácián, a szabadságon, az **emberi jogok tiszteletben tartásán** és a jogállamiságon alapuló egységes Európa megteremtésén dolgozik. A kulturális jogok előmozdítása a kulturális együttműködés és a szabványalkotás révén kulcsfontosságú tényező ebben a törekvésben. Az 1990-es évektől kezdve a **kulturális örökség** integrálódásával és holisztikussá válásával prioritássá vált a **kulturális jogokról** szóló új szabványalkotó szövegek kidolgozása a kulturális örökség terén. E folyamat alapelvei a következők: 1/ a sajátos európai örökség sokszínűsége kölcsönös megértést, **mások kulturális értékeinek** tiszteletét és **elismerését** igényli, különösen a kisebbségi és kiszolgáltatott csoportok kulturális identitása és öröksége tekintetében, valamint az európai örökséghez fűződő közös érdekek figyelembevételét; 2/ a közös örökség védelmében **közös felelősségre** és transznacionális együttműködésre van szükség, függetlenül annak fizikai vagy politikai környezetétől; 3/ hangsúlyozni kell a **kulturális sokszínűség védelmének** fontosságát a **fenntartható és demokratikus fejlődés szempontjából**, és az örökséget meg kell őrizni és át kell adni a jövő nemzedékeknek. A vidéki közösségek és örökségük, amelyek a modernizáció során általában háttérbe szorulnak, a kulturális jogok nevében és elveiknek megfelelően elismerést követelhetnének. Ezen elvek felölelik a kulturális sokszínűséget és hasznosítják a vidéki közösségek számára létfontosságú **immateriális örökséget**.

1.3.4. 1.3.4 TERMÉSZETI ÖRÖKSÉG ÉS EURÓPAI KULTURÁLIS SZAKPOLITIKÁK

A természeti örökség jelentősége és fogalma az európai kulturális politikában három összetevőben mutatkozik meg. Először a Táj Egyezmény rövid története mutatja be, hogy a **környezetvédelem és a regionális tervezés** hogyan készíti elő az európai vidéki örökség holisztikus megközelítését és gyakorlatát. Másodsor, az **európai Green Deal** örökségi szempontjai kerülnek bemutatásra. Harmadszor, egy kiemelkedő FP 7 projekt szemlélteti, hogy a **természeti örökség holisztikus megközelítése** hogyan **eredményezheti a vidéki területek újjáélesztését**.

Az első szakasz: természeti örökség, regionális tervezés és kulturális környezet

Miközben az UNESCO az 1990-es években a kultúrtáj fogalmát dolgozta ki, Európában a kulturális és természeti örökség és a regionális tervezés közötti kapcsolat később alakult ki, és vezetett az **Európai Táj Egyezmény** aláírásához, valamint az európai kontinens fenntartható területfejlesztésének irányadó elveinek elfogadásához 2000-ben. A firenzei egyezmény potenciálisan kulcsszerepet játszik a "kulturális környezet" fogalmának kialakításában. Az egyéni és társadalmi **jólét és az életminőség** elemeként a tájnak ma már fontos szerepet tulajdonítanak az emberi kiteljesedésben és az európai identitás megerősítésében. A táj védelme és kezelése kulturális, ökológiai, környezeti és társadalmi szempontból egyaránt jelentős, és a gazdasági tevékenységek - beleértve az idegenforgalmat és a vendéglátást - számára kedvező erőforrást jelent.

A vidéki örökség és az európai Green Deal

Több mint húsz évvel később az Európai Unió politikai iránymutatásai az Európai Bizottság 2019-2024 közötti időszakra vonatkozó "Egy Unió, amely többre törekszik" című dokumentumában a **fenntarthatóság prioritásai** között hat politikai célkitűzés szerepel, amelyek első célja az *európai zöld megállapodás*. Ennek megfelelően a vidéki örökségi helyszíneknek stratégiákat kell kidolgozniuk a fenntartható turizmusra, a környezetbarát gazdálkodásra, valamint erősíteniük kell a regionális fejlődéshez való hozzájárulásukat. A Horizont Európa keretprogramban az európai alapok segíteni fogják a vidéki területeket abban, hogy kihasználják a körforgásos és biogazdaságban rejlő lehetőségeket. Különös figyelmet fog fordítani a legkülső régiók szerepére az európai zöld megállapodásban, figyelembe véve **az éghajlatváltozással és természeti katasztrófákkal szembeni sebezhetőségüket és egyedülálló értékeiket: a biológiai sokféleséget és a megújuló energiaforrásokat**.

A természeti örökséggel kapcsolatos európai szakpolitikák elemeit egyesítő bevált gyakorlat: MEMOLA projekt (2014-17) <http://memolaproject.eu/>

A projekt interdiszciplináris módon közelíti meg a mediterrán hegyvidéki területek **kulturális tájait**. A projekt központi tengelye az agrárrendszerek létrehozásához nélkülözhetetlen két természeti erőforrás - a **víz és a talaj** - történelmi tanulmányozása. Az agrárrendszereket (növénytermesztés és állattenyésztés) a tájban megkövesedett történelmi nyomok gyűjtése és vizsgálata (**régészeti terepmunka és néprajzi felmérések**) révén elemzi. Ez az összehasonlító tanulmány a négy történelmi mintaterület termelékenységét és erőforrás-felhasználási hatékonyságát vizsgálja agronómiai és hidrológiai erőforrás-gazdálkodási modellek segítségével, figyelembe véve a **globális klímaváltozást, valamint az uniós szakpolitikákat és stratégiákat**. Szakpolitikai javaslatok **holisztikus szemszögből** közelítik meg a környezetet, hangsúlyozva a **helyi közösségekre** vonatkozó, százéves szóbeli, közös tudás által képviselt immateriális kulturális örökség jelentőségét. Itt az **örökségi tájat** "élő médiumnak" tekintik, amely "a helyi közösségek fenntartható gyakorlatát és hagyományos ökológiai ismereteit" közvetíti az új generációk és a tudományos közösség számára.

1.3.5 EGYÉB KULCSFONTOSÁGÚ FOGALMAK / PÉLDÁK

Fenntarthatóság és kulturális örökség

A 2015-ös Namuri Nyilatkozat a kulturális örökséget a **fenntarthatóság négy pillérének egyikeként** határozza meg. A kulturális örökség ebben az összetettségében és érték- és innovációalapú meghatározásában akár a kultúra helyébe is léphet. E megközelítés szerint a kulturális örökségben megnyilvánul az a potenciál, amely lehetővé teszi a közsféra számára az életminőség és az életkörnyezet hatékony javítását - ha a szükséges eszközöket biztosítja. Ebben az értelemben a kulturális örökség mint a fenntarthatóság szilárd pillérének fő célja a közsféra kulturális örökségkezelési kapacitásának javítása, hogy az örökséget valódi helyi és regionális erőforrásként kezelhesse. A kulturális örökséget a társadalmi és területi kohézió és a táj minőségi tényezőjeként kell előmozdítani. A kulturális örökség szerepét meg kell erősíteni a közterületek fejlesztésében, és megőrzését ki kell terjeszteni az európai projekteken és kockázatkezelési rendszereken belüli technikai együttműködés és tanácsadási feladatok körére a fenntarthatósággal összefüggésben.

A kulturális örökség részvételi alapú irányítása

2012-ben az Európa Tanácsa hangsúlyozta a **kulturális kormányzás nyitottabbá, részvétel alapúvá, hatékonyabbá és koherensebbé** tételének fontosságát, és felkérte a tagállamokat, hogy mozdítsák elő a kulturális politikaalkotás részvételi alapú megközelítését. A kulturális örökség **ágazatközi politikai jelentőséggel bír**, és különleges szerepet játszik az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedésre irányuló európai stratégiai célok elérésében a megfelelő, **tényeken alapuló, társadalom- és polgárközpontú** örökségpolitikai modellek segítségével. E célok elérése érdekében szinergiákat kell kialakítani a fenntartható idegenforgalmi stratégiák és a helyi kulturális és kreatív ágazatok között, valamint olyan irányítási kereteket kell előmozdítani, amelyek aktívan bevonják a helyi lakosságot. A fenntartható, minőségi **kulturális turizmus** előmozdítása **érdekében, valamint a városi és vidéki területek újjáélesztéséhez való hozzájárulás érdekében**, az örökség integritásának és kulturális értékeinek megőrzése, valamint a gazdasági lehetőségek és a polgárok jólétének kiegyensúlyozása mellett.

1.3.6. BIBLIOGRÁFIA

European Framework for Action on Cultural Heritage. Commission Staff Working Document, European Commission, 2019 (<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5a9c3144-80f1-11e9-9f05-01aa75ed71a1#:~:text=The%20European%20Framework%20for%20Action,by%20developing%20further%20concrete%20actions.>)

Pickard, Robert, European cultural heritage (Volume II) A review of policies and practice, Council of Europe, 2002, (<https://book.coe.int/en/cultural-heritage/2571-european-cultural-heritage-volume-ii-a-review-of-policies-and-practice-brbr.html>)

The Namur Declaration. The Ministers of the States Parties to the European Cultural Convention Meeting in Namur on 23-24 April 2015 (<https://rm.coe.int/16806a89ae>)

Council conclusions on participatory governance of cultural heritage (2014/C 463/01), ([https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG1223(01)&from=EN))

II. RÉSZ.

EURÓPA VIDÉKI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGE

**RURAL
HERITAGE**

2. MODUL. VIDÉKI TÁRGYI ÖRÖKSÉG (I): RÉGÉSZETI ÉS MŰEMLEKI ÖRÖKSÉG VIDÉKI TERÜLETEKEN

Index

- Bevezetés
- A tárgyi örökség fogalma, eredete és védelme és intézményei
- A műemlékvédelem és az épített örökség védelme és megőrzési elvei
- Példák a régészeti és műemléki örökségre vidéki területeken
- Következtetés
- Bibliográfia

18

2.1. BEVEZETÉS

Az európai örökség a legértékesebb erőforrásunk. Ez az identitásunk, a jelenünk, ez az "**örökségünk: ahol a múlt találkozik a jövővel**" - szöveg a Kulturális Örökség Európai Événél (EYCH) hivatalos szlogenje 2018-ban, amelyet az Európai Unió valamennyi tagállamában és még számos országban ünnepeltek. Ez a szlogen világosan összefoglalja, hogy az örökség a múltból származó örökségünk, meghatározza, hogyan és mivel élünk ma, és mit adunk át a jövő generációinak. Ma már nemzetközileg elfogadott, hogy az örökség fogalma magában foglalja a **kulturális és természeti örökséget** is. Az örökség finomabb terminológiáját és meghatározásait azonban nem egységesítették. Európában a különböző örökségi rendszerekből származó örökségtípusok, valamint a nyelvi és regionális különbségek egymás mellett léteznek (lásd az 1. modult). Az UNESCO a **kulturális örökséget** úgy határozza meg, mint "egy csoport vagy társadalom fizikai tárgyából és immateriális tulajdonságokból álló örökségét, amelyet az elmúlt generációktól örökölték, a jelenben fenntartanak és a jövő generációk számára tovább adományoznak" (<https://whc.unesco.org/en/about/>), tehát két fő kategóriát különböztet meg: a **tárgyi és az immateriális kulturális örökséget**. Egyes típusok a **művészeti örökséget**, mint harmadik, önálló kategóriát különböztetik meg, miközben az a két előbbihez szorosan kapcsolódhat. Ahhoz, hogy megértsük **Európa saját kulturális örökség fogalmát** és annak fejlődését, elengedhetetlen, hogy vizsgálatunkat és ezt a tananyagot az **első örökség- és örökségvédelmi kategóriával**, azaz a **tárgyi kulturális örökséggel** kezdjük, ahogyan azt a nemzetközi és európai szervezetek (pl. az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete - UNESCO, a Műemlékek és Műemlékhelyszínek Nemzetközi Tanácsa - ICOMOS, Európa Tanács) számos szabványalkotó dokumentuma a 20. század második felétől kezdve meghatározta. Ebben a modulban az alábbi tipológiára fogunk hivatkozni, amelyet Fejérdy Tamás DLA, építész, műemlékvédelmi szakmérnök, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság tiszteletbeli elnöke készített:

1. Tárgyi (anyagiasult) kulturális örökség:

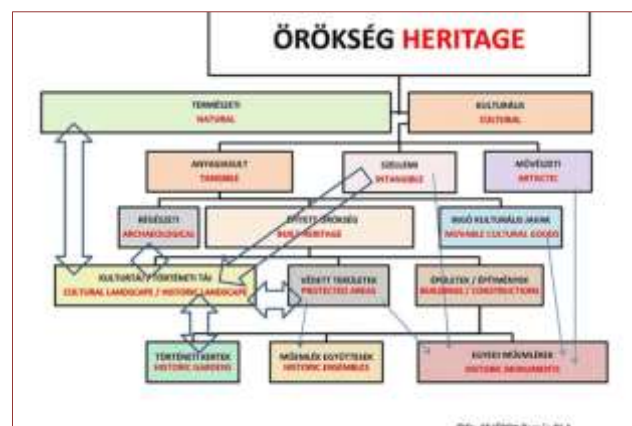
- Régészeti örökség
- Épített örökség
- Ingó kulturális javak

2. Épített örökség:

- Épületek/építmények
- Védett területek
- Kultúrtáj/történelmi táj

3. Épületek:

- Egyedi/történelmi műemlékek
- Műemlék együttesek
- Történelmi kertek.

A téma felépítése és fontossága

Ez a modul a tárgyi kulturális örökség fogalmát mutatja be a két legismertebb kategóriájára fókuszálva: a műemléki és a régészeti örökségre. A két kategória összefügg, és mindkettő a műemlékvédelemben gyökerezik. A műemlék volt az első védett eleme annak a kategóriának, amit ma tárgyi kulturális örökségnek tekintünk, és a műemlékek védelme és helyreállítási elvei adják az alapját az örökségvédelmi, megőrzési és interpretációs stratégiáinknak, amelyek a fenntartható vidékfejlesztéshez felhasználhatók. Így ebben a modulban is különös hangsúlyt kap a műemlék, az épített/építészi örökség és a mindkettőhöz kapcsolható régészeti örökség. Röviden bemutatjuk az egyes koncepciók eredetét és intézményesülésük főbb lépéseit, valamint többszintű (azaz nemzetközi, európai, nemzeti, regionális, helyi) védelmüket. Végül a modul a műemléki és építészi örökség védelmének és megőrzésének elveit tárgyalja, beleértve az örökség interpretációjának kihívásait, különösen a vidéki területeken, a projekt partnerországainak Nyugat- és Közép-kelet-európai példáin keresztül. A célunk az, hogy a vidéki Európa lakosai, látogatói és "felhasználói" figyelmét egyaránt felhívjuk a vidéki örökség egyedi értékére. Az európai vidék világát a modernizáció és az urbanizáció miatt sokáig alulértékelték, és gyakran csak az élelmiszertermelésben és a szabadidős tevékenységekben betöltött szerepe miatt vették számításba. Szerencsére az elmúlt két évtizedben lassan újra felfedezték, és a Covid-19 világjárvány kitörése és a digitalizáció egyre növekvő hulláma óta rendkívül megnőtt az igény a természet és a vidék iránt. A fenntartható használat és turizmus alapvető fontosságú ezeken a területeken, és mindannyiunknak felelősségünk van ebben az át- és felértékelődési folyamatban a védelem és az interpretáció révén. A vidéki örökség interpretátorainak (interpretációs szakembereinek) különösen fontos szerepük van abban, hogy megmutassák, hogy a vidéki örökség nemcsak identitásunk és kollektív emlékezetünk szerves részét képezi, hanem a gazdasági növekedés, a foglalkoztatás és a társadalmi kohézió erőforrása is egyben. Pótolhatatlan érték, amelyet védeni és továbbadni kell a jövő generációinak.

2.2. A TÁRGYI ÖRÖKSÉG FOGALMA, EREDETE, VÉDELME ÉS INTÉZMÉNYEI

Az európai tárgyi örökség tárháza gazdag és hatalmas, különböző történeti műemlékeket, épületeket, kerteket, kultúrtájakat, régészeti lelőhelyeket és különféle műtárgyakat foglal magában, amelyek különböző szinteken védettek és interpretálhatók. Számos vidéki örökségi helyszín és elem már széles körben ismert és az UNESCO világörökségként védett helyszínek pl.: az angliai Stonehenge, de közös örökségünknek léteznek kevésbé köztudott (és eltérő védelmi szinttel rendelkező) példái is, amelyek említésre méltóak: az Észak-spanyolországi román kori templomok és az olaszországi Alpok környéki őskori cölöplakások is világörökségi védelem alatt állnak, míg a szlovéniai Javorca-émléktemplom és kultúrtáj európai örökségi helyszín, a magyarországi Zsámbékon található premontrei romtemplom pedig különleges történeti műemlék. Ugyanakkor örökségünk fontos részét képezik azon helyszínek, amelyek még intézményi szinten vagy a nagyközönség számára felfedezetlenek és nem élveznek hivatalos védelmet (pl. a spanyolországi Kasztília és León tartományban található Villar del Monte falu építészi öröksége).

2. kép: Villar del Monte építészi öröksége és kultúrtája a spanyolországi Kasztília és Leónban.
Fénykép: Lilla Zambo

Kiemelt fontosságú, hogy megvizsgáljuk és többet tudjunk meg ezekről a vidéki tárgyi örökség helyszíneiről, erőforrásokról és ezek védelméről, pontosabban arról, hogy miért és hogyan kapcsolódnak ezek egymáshoz, és hogyan kell őket felhasználni, értelmezni és interpretálni. A tananyag célkitűzéseit figyelembe véve a következő modulok a tárgyi örökséget a következő kategóriák szerint mutatják be: 2. modul **régészeti és műemléki örökség**, amely magában foglalja a történeti műemlékeket és együtteseket, az épített örökséget, a régészeti helyszíneket (pl. várak, romok, templomok, köz-és lakóépületek, hidak, régészeti lelőhelyek stb.). Bár a népi építészet emlékei (pl. falvak, népi műemlékek, tanyák stb.), az ipari örökség (pl. bányák, gyárak, malmok, mezőgazdasági eszközök) és a kultúrtájak műemlékként védhetők, és ebben a modulban is említjük őket, ezekkel a későbbi modulok foglalkoznak részletesen: a 3. modul a verenakuláris/népi örökséggel és mesterségekkel, a 4. modul az ipari örökséggel, a 6. modul pedig a kultúrtájakkal.

2.2.1. (EGYEDI/TÖRTÉNETI) MŰEMLÉK

A tárgyi kulturális örökség jelenlegi elveinek és gyakorlatának ismertetését a műemlékek bemutatásával, megőrzésével és védelmével kell kezdenünk. A műemlék volt az első védett eleme annak, amit ma tárgyi kulturális örökségnek tekintünk, és a műemlékek védelme és helyreállítási elvei adják örökségünk védelmének, megőrzésének és helyreállításának alapját. E fejezet célja, hogy tisztázza a **tárgyi kulturális örökség** és védelmének **legfontosabb fogalmait**. A **műemlék** és az **épített/építészeti örökség** különböző fogalmát egy ideje már szinte szinonimaként használják, hasonlóan az **örökség-** és a **műemlékvédelemhez**, illetve a **műemlékvédelem** és a **műemléki helyreállítás fogalmaihoz**.

Azonban **néhány fontos különbség van** e fogalmak és gyakorlatok között, amelyeket érdemes kiemelni. Ennek érdekében, elsőként a műemlék és az épített kulturális örökség eredetével és jelentésével kell kezdenünk. Az **(egyedi/történeti) műemlék** *historic monument* (angolul), *monument historique* (franciául), *monumento histórico* (spanyolul és portugálul), *kunstdenkmal* (németül) fogalma Európában a **18. és 19. század fordulóján** zajló politikai, ipari és filozófiai forradalmakhoz kapcsolódik. A műemlék fogalma és első intézményei az **1830-as évek végén** alakultak ki a nyugat-európai országokban (pl.: Franciaországban, Poroszországban) és némi késéssel Kelet-Közép-Európában (pl. az 1870-es években az Osztrák-Magyar Monarchiában). A **nemzeti ébredéshez**, a **patriotizmushoz**, valamint a **vesztesség élményéhez és érzéséhez** kapcsolódott, egészen pontosan ahhoz a félelemhez, hogy a múlt fontos emlékei, mint például a régi épületek és műalkotások eltűnnek az iparosodó országok változásai és új építkezései miatt. **Tehát egyfajta igény és érzelmi kötődés** támadt a múlt épületei és emlékei iránt, mivel ezeket a **nemzeti identitás hordozóiként** ismerték fel, és ennek következtében **védeni és jegyzékbe kellett őket venni**.

A **műemlék** szemantikai eredetét tekintve úgy vélik, hogy a görög *mnemosynon* és a latin *monumentum*, illetve a *moneo*, *monere* szóból származik, ami azt jelenti, hogy "emlékeztetni", "figyelmeztetni" vagy "tanácsot adni". Angolul a *monumental* (monumentális) melléknév az Oxford Learner's Szótár szerint azt jelenti, hogy "nagyon fontos és nagy hatással bíró, különösen többéves munka eredményeként" (Oxford Learner's Dictionaries), így gyakran használják valami rendkívüli méretű és erejű dologra utalva. A történeti műemlék a különböző szótárak és lexikonok meghatározásai szerint "egy régi épület vagy hely, amely egy ország történelmének fontos része" (Cambridge Dictionary) és "törvény által hivatalosan védett a károsodástól vagy a pusztulástól" (Oxford Learner's Dictionaries). A definíciókból egyértelműen kiderül, hogy műemléknek **egy jogi és egy fogalmi meghatározása is létezik**. Ami a **jogi** meghatározást illeti, a műemlék meghatározásának története, keretei és intézményi háttere országonként eltérő, de az alapelvek azonosak: a **műemlék nemzeti jelentőségű**, a **nemzeti önreprezentáció szempontjából jelentős**

vonásokat és elemeket hordoz, és **tudományos bizonyítékok** és az adott épület (és helyszín) **értékei alapján az erre felhatalmazott szakemberek minősítik**. Fogalmi szinten a műemléknek **3 sajátos értéke lehet: történeti (és az ehhez kapcsolódó dokumentarista), esztétikai/művészeti és etikai érték**, amely az előbbi kettőből ered (Román 2004). Fontos kiemelni, hogy az **értékek és az értékek megítélése idővel változik**, mivel mindig adott emberekhez, egy adott társadalomhoz, egy adott időben kötődnek, következésképpen **nem objektív és változatlan** kategóriák.

2.2.1.1. Történelmi/dokumentációs érték:

Egy épületre, egy épített struktúrára egyfajta **nyitott történelemkönyvként tekinthetünk** (Román 2004), **amely sokrétű** tudást ad át olvasójának, hiszen többek között mesél:

- az építés idejének és az azóta eltelt idő (hiszen a története még nem ért véget) kulturális, gazdasági és társadalmi viszonyairól;
- a technikai fejlődés, háborúk és természeti katasztrófák következményeiről, szándékos beavatkozásokról, a különböző korok különböző társadalmainak ízlés- és mentalitásbeli változásairól (pl. az építészeti stílusok preferenciájának változásáról);
- a tulajdonosokról, építtetőkről és az épület történetében érintett valamennyi szereplőről (beleértve a restaurátorokat is).

Ha meg akarjuk érteni a műemlék történelmi és az ehhez kapcsolódó dokumentarista értékét, valamint jelentőségét az örökségvédelemben és interpretációban, akkor a következő elveket kell szem előtt tartanunk:

- Az épületről szóló bármely **dokumentum vagy források** (leírások vagy képi források) **nem helyettesíthetik** magának az épületnek a komplex dokumentációs és történelmi értékét. Az épületet a maga teljességében, egészében kell megőrizni és interpretálni.
- A történeti érték **nem időhöz kötött**, mivel a viszonylag "fiatal" műemlékeknek is van történeti értéke és lehetnek történelmi jelentőségűek (pl. az 1970-es években épült ipari épületek). A magyar műemlékvédelmi gyakorlat szerint minden 1711 előtt épült épület (és építmény) műemléknek minősül, azonban például a középkori örökségben "gazdagabb" országokban szigorúbb a kiválasztási kritériuma (Román 2004).
- A történeti érték **nemcsak a műemlék tárgyi, hanem az "immateriális" (szellemi), kézzel nem fogható** (legtöbbször rejtett) **dimenzióhoz és értékeihez is kapcsolódik** (pl.: amikor egy műemlék egy fontos esemény vagy személy emlékéhez kapcsolódik).

Ha a történeti érték a múltra utal, Román András szerint jogosan merül fel a kérdés, hogy miért nem tekintik az emlékműveket műemléknek? (A két fogalom tisztázása azért is szükséges, mert ahogy arra már korábban is utaltunk, ezek gyakran keverednek, és több európai nyelvben is egyszerre használhatják őket.) A válasz az, hogy a két fogalom eltérő történetiséggel bír. **Műemléket nem szándékosan épít az ember, hanem azzá válik az épület**, az ember szándékától függetlenül. Itt a **történetiség immanens**. Míg az **emlékmű** "olyan tárgy vagy építmény, amelyet egy híres személy vagy esemény tiszteletére építettek" (Cambridge Dictionary). Itt a történetiség **szándékolt és nem immanens**. Az emlékmű (angolul *memorial* vagy *monument*) tehát szándékos gesztus, hiszen valaminek vagy valakinek akarunk emléket állítani. Egy épület azonban azért válik műemlékké, mert nemzeti érték hordozója, miközben eredetileg egy konkrét funkcióra és egy konkrét igény kielégítésére hozták létre. Ennek az értéknek különböző korszakokban különböző jelentése is lehet, és ezektől függ a védelem és a megbecsülés mértéke.

2.2.1.2. Esztétikai/művészeti érték:

A történelmi/dokumentarista érték mellett az esztétikai/művészeti érték határozza meg a műemlékeket. Sokáig, az egész 19. század folyamán az esztétikai, művészeti értéket tekintették kizárólagos kritériumnak a műemlékek értékelésénél (kivéve a romokat), de ez mára megváltozott.

Ma már az értékelés és a védelem egyik tényezője, amelyet az interpretációs stratégiákban is figyelembe kell veyünk az alábbi pontok szerint:

- Az esztétikai érték egy történelmi kategória, amely az **idők során változik**, követve az emberek többségének véleményét.
- Az esztétikai érték befogadása és megbecsülése **határozza meg a védelem szintjét és kategóriáját**, például az egyes építészeti stílusok vagy az épület tulajdonosainak és használóinak megbecsülése. Ezekre két példát is hozunk:

1. A 20. század építészete: A 19. és 20. század fordulóján született szecessziós stílus és mozgalom (más európai nyelveken Art Nouveau, Secession, Jugendstil vagy modernismo stb.) fogadtatása a múlt század folyamán sokat változott a megbecsüléstől, a teljs elutasításon át, ismét a csodálatig. A stílus egyaránt a modern és konzervatív kritikusok számára is a rossz ízlés legfőbb példájának számított. Közel fél évszázadon keresztül nem történtek komoly kísérletek a szecesszió újraértékelésére, ezért ritka kivételektől eltekintve - egészen az 1960-as – 1970-es évekig - a szecessziós épületek nem bírtak releváns értékkel a korábbi történelmi stílusok épületeivel szemben.

2. kép: A Victor Horta (1896-1898) által tervezett egykori Maison du people ("Népház") Brüsszelben (Belgium), amelyet 1965-ben a városvezetés számos építész és a Velencei Karta nemzetközi bizottságának tiltakozása ellenére városfejlesztési megfontolásból lebontott (a helyére felhőkarcolót építettek).

A Wikimedia commons fotója. <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:20051004MaisonDuPeuple.jpg>

2. A népi/falusi építészetet és kultúrát csak a második világháború után kezdték elismerni és védetté nyilvánítani. Korábban csak a néprajztudósok értékelték ezek művészeti értékét (lásd bővebben a 3. modulban), miközben európai identitásunk szerves részét képezi a kezdetektől fogva.

3. kép: A Kisalföld régió építészeti öröksége a szentendrei Skanzenben (Magyar Szabadtéri Múzeum).

Fénykép: Skanzen tulajdona.

Számos példa van arra, hogy egy épület vagy helyszín **jelentős és kifejezett esztétikai érték nélkül** is műemlékké válik (pl. domberődök vagy egyes ipari műemlékek), különösen akkor, ha az **idővel elveszett vagy eltemetődött** (pl. romok).

4. kép. A szódligeti Szádvár várának romjai (Magyarország).
Keserü László fotója (Magyar Várarchívum Alapítvány). <https://www.szadvar.hu/>

A romokban azonban felfedezhetjük az esztétikát. A romantika idején még hamis romokat is építettek, amelyek elválaszthatatlanok lettek a romantikus táj- és kertművészettől. A műemlékvédelemmel, rekonstrukcióval és az örökség interpretációjával foglalkozó szakemberek gyakran megpróbálhatják rehabilitálni és megjeleníteni egy épület vagy helyszín elveszett vagy rejtett esztétikai értékeit és mélyebb jelentéseit.

23

2.2.1.3. Etikai érték:

A műemlékek (és az örökségi helyszínek) érzelmeket váltanak ki, amelyek megalapozzák megbecsülésüket és védelmüket. Átaluk megérthetjük az elmúlt korok körülményeit és törekvéseit, és azonosulni tudunk velük. Az **érmek felkeltésének képessége etikai értéknek tekinthető**, és a műemlék **történelmi és esztétikai értékéből ered** (Román 2004).

- A műemlékként védendő épületek kiválasztása és interpretációja során a műemlék- és örökségvédelmi szakembereknek – az interpretátorokhoz hasonlóan - figyelembe kell venniük az etikai dimenziókat.
- A történelmi és esztétikai értékekhez hasonlóan ez is változhat idővel, a politikai, ideológiai és etikai rendszerek változásának függvényében, és ezek befolyásolják és módosítják az adott társadalom mentalitását is. Például Magyarországon, hasonlóan más, a volt szovjet blokk részét képező Közép-kelet-európai országokhoz, az 1949-53 között központilag erőltetett és alkalmazott szocialista realista ("szocreál") építészetet etikai alapon tagadta a műemlékvédelem (Román 2004). Egyes emlékeit, hasonlóan a brutalista és modernista örökséghez, csak az utóbbi években sikerült újraértékelni és védelem alá helyezni, elsősorban történelmi jelentőségük és nem esztétikai értékeik miatt. A modernista építészet számos szép példáját azonban még mindig nem értékeli a közvélemény, és gyakran még a fővárosokban is lebontják őket (pl. az Országos Villamos Művek elosztóállomás épületének bontása a budapesti Várnegyedben 2020-ban), ezért veszélyeztetett kategóriának tekinthető.

5. kép. Az 1972-1974-ben Virág Csaba által tervezett, 2020-ban lebontott budapesti Magyar Villamos Művek Tröszt Országos Villamos Teherelosztó Központja. Bartha Dorka (We Love Budapest) fotója. <https://welovebudapest.com/cikk/2020/4/28/vegleg-eltunhet-a-keso-modern-epiteszet-varbeli-remekegy-bontas-amely-ujra-parazs-vitakat-general>.

- Az európai kulturális örökség meglehetősen összetett, és különbözőképpen közelíthető meg és fogható fel, ezért az örökségi helyszínek és műemlékek **vitatottá válhatnak**. A vitatott és **disszonáns örökség** egy különleges kategóriája és a legutóbbi időkben kutatott területe a "**sötét örökség**" (*dark heritage* angolul). Itt azokra a helyszínekre utalunk, amelyek történelmünk sötét és negatív eseményei és konnotációi miatt válnak védetté. Ezek a halál, szenvedés és katasztrófa emlékét őrző helyek és helyszínek (pl. csatateretek és koncentrációs táborok, mint az Auschwitz-Birkenau náci koncentrációs és megsemmisítő tábor). Ebben a kategóriában az etikai megfontolásoknak különös jelentősége van az örökség interpretációjában!

6. kép. Auschwitz-Birkenau német náci koncentrációs és megsemmisítő tábor (Lengyelország). A Wikimedia Commons fotója.

<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=Auschwitz+koncentrációs+tábor&title=Special:MediaSearch&ty pe=image>

2.2.1.4. + 1 A műemléki helyreállítások hozzáadott értéke

A műemlékek (és örökségi helyszínek) fent említett értékei mellett még egy további kategóriát kell megemlítenünk: a **helyreállítás értékét**. A műemlékvédelmi beavatkozások sok esetben további értékeket adnak az adott műemlékhez és helyszínhez. A műemlék- és örökségvédelem és megőrzés elvei szerint **mindaz, amit az idők során hozzáadtak a műemlékhez, annak szerves részévé vált**. Az ilyen későbbi kiegészítések is **tanúskodnak saját korukról, és ezeket figyelembe kell venni a helyszínen végzett** minden helyreállítási és interpretációs munkálatokban. Ezért a műemlék- és örökségvédelem szereplői számára elengedhetetlen és nagy **felelősséggel jár, hogy minden egyes esetet külön-külön** megvizsgáljanak és mérlegeljenek, hogy tudják, milyen **típusú munkálatra és beavatkozásra van szükség** (pl. helyreállítás, konzerválás, restaurálás, rekonstrukció stb.). Vannak kihívások is:

- Sajnos még mindig vannak példák a nem autentikus és elavult rekonstrukciós és megőrzési kísérletekre, mint például a *faszádizmus* (amikor egy épületnek csak a homlokzatát őrzik meg, az épülete "kibelezik", és mögötte vagy körülötte valami egész mást, megjelenésében, méretében, anyagában és technológiájában is eltérő épületet emelnek) vagy a régi, 19. századi *purista* megközelítés alkalmazása (amikor egy épületet "megtisztítanak" a történetiségétől, és a műemlék teljes múltját a helyreállítás során nem vagy alig veszik figyelembe, és az első "eredeti" vagy annak vélt állapotot állítják helyre). Ennek érdekében a műemlék életének minden más korszakát számúzik, és ennek elemeit és nyomait eltüntetik. A műemléki rekonstrukcióra például néhány jelentős siker mellett aggasztó példák is akadtak a Nemzeti Kastély- és a Nemzeti Várprogramban, amelyek az EU és a magyar kormány társfinanszírozásával 2016-2020 között 30 városban, köztük vidéki városokban és falvakban 18 kastély és 12 vár felújítását és rekonstrukcióját tűzte ki célul. A diósgyőri vár esete erősen vitatott a szakemberek, a helyi önkormányzatok és a polgárok körében, mivel a program a műemlékvédelmi elvek tiszteletben tartása helyett inkább turisztikai célokat szolgált, és a leromlott állapotú műemlékrom "eredeti" (vagy inkább az eredetinek vélt) hangulatának felelevenítése és rekonstrukciója mellett döntött.

8. kép. Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság által Citromdíjjal kitüntetett diósgyőri vár rekonstrukciója.

Az Épkar Zrt. Fotója

<http://www.diosgyorivar.hu/rekonstrukcio-fotok-epkar-zrt>

- Azokban az esetekben, amikor a gazdasági célok felülírják a szakmai megfontolásokat, a műemlék és a helyszín szembesül a dzsentifikáció és az árucikké válás globális kihívásaival. A szakemberek és az örökségvédelmi és interpretációs szakemberek szerepe óriási, hiszen ők hívhatják fel az emberek figyelmét ezekre a veszélyekre.
- A helyreállítások is veszélybe kerülhetnek idővel. A természeti katasztrófák következtében jelentős romlást szenvedett műemlékeknek gyakran átfogóbb helyreállítási folyamatokon kell átesniük és a korábbi helyreállítási és megőrzési gyakorlatok nyomai eltűnhetnek. Például Közép-Olaszországot 2016-ban súlyos földrengés sújtotta, amelynek következtében számos városi és vidéki műemlék és örökségi helyszín megsemmisült vagy súlyosan megrongálódott és ezek helyreállítása több évet vet igénybe az elveszett értékek és tudás miatt. A szakemberek és múzeumok által biztosított megőrzési feltételek (pl. anyaghasználat és restaurálási technikák) további potenciális elemek, amelyeket be kell építeni ennek a tárgyi örökség kategóriának az interpretációjába.

9. kép. A 12. századi Basilica di San Benedetto Norciában (Olaszország) a 2016-os 6,5-ös erősségű földrengés után restaurálás alatt áll.

Fénykép: Wikimedia Commons.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Norcia,_piazza_san_benedetto,_01.jpg

2.2.1.5. A műemlékek típusai

A műemlékeket jelenlegi állapotuk alapján két alapvető kategóriába sorolhatjuk: **1.** azok, amelyeknek még mindig **van konkrét funkciójuk**, amelyeket rendszeresen használják, tehát azok a műemlékek, amelyek még "élnek", és **2.** azok, amelyeknek nincs, mert **elvesztették funkciójukat**. A konkrét funkciójukat tekintve további különböző típusú műemlékeket különböztethetünk meg, pl. romokat, erődítményeket, várakat, továbbá lakó- és középületeket, egyházi, ipari, mezőgazdasági és falusi/népi épületeket, valamint kerteket, és (kultur)tájakat stb.

Az intézményes műemlékvédelem kezdetben csak a templomokat, kastélyokat és a kiemelkedő jelentőségű épületeket tekintette védelemre érdemesnek. A védelem hatóköre és kategóriái lassan kibővültek a műemlék környezetére, majd az épületegyüttesekre, sőt ma már a városközpontokra és a városokra is. A **Velencei Karta (Nemzetközi karta a műemlékek és műemléki együttesek konzerválására és restaurálására, 1964)** szerint: "A műemlék fogalmán olyan önálló építészeti alkotásokat és városi vagy falusi együtteseket értünk, amelyek valamely sajátos kultúrának, jelentős

fejlődésnek vagy történelmi eseménynek tanúi. (...) [a műemlék] A műemlék elválaszthatatlan a történelemtől, amelynek tanúja és a környezettől, amelyben áll” (1. és 7. cikkelyek). Mindazonáltal, mint korábban kifejtettük, a műemlék elválaszthatatlan attól a társadalomtól is, amelyben és amely által létrehozták, védik és interpretálják. A különböző szereplők (pl. helyi lakosok, szakemberek, érdekelt személyek stb.), akik használják, védik vagy éppen ellenkezőleg, elhanyagolják, különböző narratívákat képviselnek. Lényeges ezek azonosítása (azaz a különböző szereplők motivációjának felderítése), mert szerepük fontos az örökségvédelmi és interpretációs folyamatokban. Egy műemlék (és egy örökségi helyszín) azonban nem csak nemzeti, de más szinteken is elismerhető és védetté válhat, pl.: regionális, európai és nemzetközi szinten (pl. az UNESCO világörökségi helyszínek), amelyeket e modul 3. részében tárgyalunk.

Összefoglalva, egy épület a későbbi generációk társadalmi igénye és megbecsülése alapján válhat műemlékké, de ennek a társadalmi elvárásnak találkoznia kell a szakmai-tudományos szelekcióval, amely a már kifejtett történelmi, művészeti/esztétikai és etikai értékelési szempontok alapján történik.

2.2.2. ÉPÍTETT/ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG

Más a helyzet a **(kulturális) örökséggel** (angolul *(cultural) heritage*, franciául *patrimoine*, spanyolul *patrimonio*, németül *kulturerbe*). Az örökség fogalma attól függ, hogy az adott közösség(ek) – a társadalom minden szintjén – mit tekintenek a saját identitásukat kifejező (tárgyi és szellemi) örökségüknek. A kulturális örökség fogalma a **20. század közepére jelent meg**, és az **1970-es években** vált népszerűvé **nemzetközi** normaként a "**világörökség**" megalkotásának köszönhetően (**A világ kulturális és természeti örökségének védelméről szóló, 1972-ben elfogadott UNESCO egyezmény**).

A kifejezés eredetileg a latin *patrimonium*-hoz kapcsolódik (amely a *pater* (apa) szóból ered), és a családban (azaz születési jogon) a jövő nemzedékekre szálló elidegeníthetetlen magántulajdonra utal (Chastel 2004). A fogalom jogi dimenziója kezdettől fogva nyilvánvaló volt, és mint "tulajdon", természete elsősorban anyagi jellegű volt, és mélyen kapcsolódott az "átadás" aktusához. Az örökség fogalmának eredete a műemlékvédelem megszületésének idejére és a nemzet vagy más közösség által igényelt kulturális javak védelmének szükségességére vezet vissza (a francia forradalmat és a brit ipari forradalmat követően). Abban az időszakban, amelyet a "**kulturális örökség első rezsimjének**" tekinthetünk, az 1800-as évektől az 1960-as évekig, a "kulturális örökség" vagy egyszerűen "örökség" kifejezés nem általánosan használt, csak a francia vagy az angol nyelvben (lásd az 1. modult). A kulturális örökség első intézményesülése az 1960-as évektől az 1990-es évekig tartó "**második rezsim**" idején következik be, amikor nemzetközi szervezetek és intézmények határozzák meg a kulturális örökség fogalmát és védelmét. Azóta minden szempontból (fogalmak, helyszínek száma stb.) bővül, különösen az 1990-es évektől, és ezt a jelenlegi időszakot tekinthetjük "**harmadik rezsimnek**". Azonban ismét hangsúlyozni kell, hogy ezek a rezsimek nem felváltják, hanem integrálják egymást (Sonkoly 2017).

2.2.2.1. Identitásképző erő: az örökség felhasználása és az örökséggel való visszaélése

A kulturális örökség egy tág, **folyamatosan bővülő fogalom**, amely a jelenhez kapcsolódik, és kevésbé a múlthoz, mivel az örökséget egy kontinuitásban köti össze a jövővel. Ismét fontos leszögezni, hogy az örökség fogalmát az határozza meg, hogy az adott közösségek mit tekintenek identitásuk reprezentációjának, és ezáltal védelemre és továbbadásra érdemesnek. Ezek természetesen nem csupán kézzelfogható, tárgyiasult örökségi elemek lehetnek!

Az Európa Tanács Kulturális Örökség Társadalmi Értékéről szóló keretegyezménye szerint: “a kulturális örökség azon múltból örökölt értékhozó források együttese, amelyeket az emberek - függetlenül a tulajdonviszonyoktól - a saját állandóan fejlődő értékeik, hiedelmeik, hitük, tudásuk és hagyományaik tükröződéseként és kifejeződéseként határoznak meg, magában foglalja a környezet mindazon vonatkozásait is, amelyeket az idők folyamán az ember és az egyes helyszínek közötti kölcsönhatás eredményezett” (Farói Egyezmény 2005). Napjainkban egyre inkább tudatosul bennünk, hogy egy adott épülethez vagy akár annak egy-egy eleméhez sokféle, akár egymásnak ellentmondó **érzelem** is társulhat. Ezeknek az érzelmeknek és szempontoknak a tiszteletben tartását és figyelembevételét a Farói Egyezmény is kifejezetten kimondja, hogy békéltető eljárásokat hozzanak létre “olyan esetek méltányos és igazságos kezelésére, amelyekben ugyanazon kulturális örökségi elemnek különböző közösségek egymásnak ellentmondó értékeket tulajdonítanak” (II. fejezet 7, cikk). Az épített örökség történelmi, esztétikai és etikai jelentésével kapcsolatos **ellentmondásos és megváltozott érzelmekre** számos példa van, különösen **Európa soknemzetiségű és multikulturális területein**, vagy azokban az országokban, amelyekben **több politikai és ideológiai rendszerváltás** és az **országhatárok áthelyezése történt** (különösen a kelet-közép-európai országokban az Osztrák-Magyar Monarchia vagy később Jugoszlávia felbomlása miatt). Például az épített örökség is megszenvedte az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásának következményeit. A magyar díszítőelemeket és nemzeti ikonográfiát tartalmazó épületeket (például a magyar szecessziós épületeket) gyakran teljesen vagy részben lebontották vagy átalakították, mivel az új határokon belül ellenséges érzelmeket váltottak ki.

10-11. kép. A marosvásárhelyi (Románia) Kultúrpalota (balra) és a Városháza (jobbra), ahonnan számos műalkotást, például a fontos történelmi személyiségeket ábrázoló ólomüveg ablakokat kellett eltávolítani. Fényképek: Zámbo Lilla

Bulgáriában az oszmán korszak kulturális örökségének védelme még mindig nehéz (szinte lehetetlen) az ország soknemzetiségű múltját tagadó hivatalos nemzeti narratíva miatt. Másrészt a lengyelországi Wrocławban található Centenáriumi csarnokot (az egykori Népcarnokot) a németek idején építették, de ma már a lengyel nép sajátjának tekinti és világörökségi helyszín is. Előfordulhatnak azonban más sajátos helyzetek is, amikor az örökségi helyszín építésének, megőrzésének és értelmezésének **választott perspektívája kizárja az embereket saját örökségük megtapasztalásából**. Ebben az esetben a kulturális örökség **disszonánssá** válik, és a hely kisajátítása akár **konfliktusokhoz** is vezethet (Husz 2014).

A közösségek számára az örökség interpretációjának nincsenek korlátai. A kulturális örökség különböző közösségek általi felépítése gyakran azzal jár, hogy a különböző csoportok másképp értelmezik és interpretálják annak történetét és üzeneteit is. Az örökségvédelemhez hasonlóan

azonban az **örökség interpretációja sem lehet független az uralkodó (politikai) hatalomtól és szereplőktől** (Pomian 2004). A **kormányok** döntő szerepet játszanak az örökség "hivatalos" értelmezésének kialakításában. A hivatalosan elfogadott értelmezéseket általában állami finanszírozással és más eszközökkel támogatják, míg a marginalizált narratívákat nem. Ezek a csoportok általában nehezen tudják érvényesíteni identitásukat és narratívájukat, ezért fontos számukra, hogy más kreatív forrásokat találjanak arra, hogy hatást gyakoroljanak az adott helyszínen (pl. privát múzeumalapítással vagy emlékművek létrehozásával). Egy történelmi emlékmű vagy örökségi helyszín tanulmányozásakor tanácsos **felkutatni az összes kapcsolódó narratívát és lehetséges interaktív értelmezési eszközöket**. Magán- vagy nem kormányzati gyűjtemények és múzeumok esetében a digitális eszközök és stratégiák használata elérhető és gyümölcsöző lehet (pl.: a KÖME – a Kulturális Örökség Menedzserek Egyesülete, Magyarország MUSE.ar projektje a Felsőcsatári Vasfüggöny Múzeum részvételével: <https://www.heritagemanager.hu/en/work/muse-ar/>, lásd bővebben a 9. modulban). Összefoglalva: amikor a kulturális örökség tárgyi (vagy bármely más kategóriáját) szeretnénk **interpretálni**, mindig figyelembe kell vennünk, hogy **honnan és kitől származik az örökség, kihez tartozik most és kinek szól**.

2.2.2.2. Örökség különböző szinteken - helyi, regionális, nemzeti, nemzetközi, európai

A **kulturális örökség tehát a tárgyi** (például épületek, műemlékek, műtárgyak stb.) **és szellemi** (hagyományok, nyelvek, tudás stb.) **javak nagy halmaza**, amelyből az **épített (építészeti) örökség** egy kisebb, a műemlékek pedig még kisebb kategóriát alkotnak (kulturális örökség/szellemi örökség/épített örökség/épületek/műemlékek). Más szóval minden műemlék épített örökség, de nem minden épített örökség műemlék (lásd Román 2004, Fejérdy 2012 és Paksy 2021). A nemzeti identitást kifejező "műemlék" objektív fogalmához képest az "**építészeti örökség**" kifejezés **analóg és szubjektív**, és azt jelenti, hogy egy épület **egy személy, egy kisebb vagy nagyobb emberi közösség identitását** fejezi ki. Így az örökségi helyszínek **kiválasztása és minősítése különböző szinteken** történik az **alábbiak** esetében:

- **műemlékek - nemzeti szinten, szakmai kiválasztás** eredményeként (törvény által),
- **építészeti örökség - a helyi, regionális és európai szintektől kezdve a nemzetköziig, nem feltétlenül szakmai-tudományos szelekció eredménye**, hanem inkább az **örökségesítés folyamatában** részt vevő emberek **szubjektív érzelmeinek** eredménye (örökségesítés alatt azt a folyamatot értjük, amelynek során az örökség létrejön).

Egy helyszín és egy műemlék jelentése, valamint a hozzá fűződő érzelmek idővel, akár generációról generációra változhatnak, ahogyan azt korábban láttuk, és ahogyan azt **Az Építészeti Örökség Európai Kartája (Európa Tanács, 1975)** is hangsúlyozza: "minden nemzedék másképpen tolmácsolja a múltat, s abból új eszméket nyer" (3. pont). Így kijelenthetjük, hogy a régi építészet csak olyan mértékben csodálható és védett, amilyen mértékben a mai társadalom felismeri benne a saját vonatkozási, referencia pontját (Bercé 2004).

Nemzetközi szinten, a világörökség esetében a vonatkozási pont a **kiemelkedő egyetemes érték** (*outstanding universal value* angolul) és a helyszíneket ennek megfelelően választják ki a **nemzeti szinten** már **védett** helyszínek közül (lásd az UNESCO 1972-es egyezményét a világ kulturális és természeti örökségének védelméről és a 2003-as egyezményt a szellemi kulturális örökség védelméről). Ebben az esetben ugyanaz a helyszín ellentétes narratívákat követ (a nemzeti értékelés szempontjából sajátos, a világörökségi helyszínek kritériumai szempontjából pedig egyetemes narratívát), mivel egyszerre képviselhet egyedi és egyetemes értékeket. Érdekes módon ez arra is rávilágít, hogy az identitásépítés és az örökség megőrzése mennyire rugalmas lehet (Sonkoly 2020). A **vidéki helyszínek és elemek** (pl. tárgyi örökség, kultúrtájak, hagyományok stb.) több mint 30%-

ban vannak jelen az UNESCO világörökségi helyszíneinek listáján (World Heritage List <https://whc.unesco.org/en/list/>).

Európai szinten az Európa Tanács **Európa építészeti örökség védelméről szóló egyezményét (1985. évi granadai egyezmény)** tekintik az első szabványalkotó dokumentumnak nemcsak az **európai építészeti örökség** fogalmának meghatározásában és védelmében, hanem az **európai identitás** megteremtésében is. Az egyezmény az **1975-ös Európai Építészeti Év** kezdeményezéseit és az **Európa Tanács 1975-ös Építészeti Örökség Európai Kartáját** követte és fejlesztette tovább. Az Európai Karta célja egy közös európai politika és összehangolt fellépés előmozdítása volt az építészeti örökség védelme érdekében az **integrált megőrzés** elvei alapján (az 1964-es Velencei Karta szellemében). A Karta fontos lépés volt a **kevésbé ismert, vidéki területek** és kisebb léptékű épületek elismerésének irányában: " Az európai építészeti örökség nemcsak legfontosabb műemlékeinkből áll, hanem azokból az együttesekből is, amelyek történeti városainkat, hagyományos falvainkat alkotják természetes vagy épített környezetünkbe" (1. cikk). A Karta első pontja a műemlékek és az épített örökség védelmének **territorializálására és kiterjesztésére** is utal (a környezetre is kiterjedő védelemmel). Az építészeti örökség integrált megőrzése és hatékony védelme érdekében a **granadai egyezmény** együttműködést, tapasztalatcserét és fenntartható turizmust szorgalmaz (pl. kulturális útvonalak hálózatának létrehozását). Az egyezmény 1. cikke definiálja az **építészeti örökséget**, amely a következő **tulajdonságokat foglalja magában**:

- 1. műemlék:** minden történelmi, régészeti, művészi, tudományos, társadalmi vagy műszaki szempontból kiemelkedő építmény, ideértve a kiegészítő és dekorációs elemeket is, ha azok az építmény tartozékai;
- 2. épületcsoportok:** olyan történelmi, régészeti, művészi, tudományos, társadalmi vagy műszaki szempontból jelentős egységes városi vagy vidéki épületcsoportok, amelyek szoros összetartozásuk miatt topográfiaileg körülhatárolható egységet alkotnak;
- 3. kultúrtájak:** az ember és a természet együttes munkájának eredményei, olyan történelmi, régészeti, művészi, tudományos, társadalmi vagy műszaki szempontból jelentős, részlegesen beépített területek, amelyek jellegzetességük, egységességük révén topográfiaileg körülhatárolható egységet alkotnak”.

Amint azt az 1. modulban láttuk, Európa saját kulturális örökség fogalmának és ezen keresztül egy **közös európai identitásának** megteremtése még mindig folyamatban lévő folyamat, amelyben az Európa Tanács dokumentumai (a 2000. évi Európai Táj Egyezmény és a 2005. évi Farói Egyezmény) hivatkozási pontokká váltak. A világörökségi helyszínekkel szemben az európai örökség címmel (European Heritage Label, EHL) felruházott és védett helyszínek kiválasztása rugalmas és nyílt jelentkezési kritériumok alapján történik, az **örökség projekt- és közösségi alapú megközelítésének** megvalósítása érdekében. A kulturális örökség harmadik rezsimjének dinamikus örökségirányítási modellje révén háromirányú (egyszerre felülről lefelé, horizontális és alulról felfelé) kommunikáció és együttműködés vált lehetővé az identitásépítés különböző szintjei (európai, nemzeti, regionális, helyi) között, lásd az 1. modul.

11. kép. Az "Európai Örökség cím" kiállításon készült fényképek

Dátum: Május 2021, Intézmény: 2021: Európai Bizottság, Copyright: Creative Commons.

<https://pro.europeana.eu/post/the-european-heritage-label-discover-the-network-of-sites-that-have-shaped-the-history-of-europe>.

Regionális és helyi szinten a fent említett együttműködés eredményeként az örökségi helyszínek és elemek nagyobb elismerést kaphatnak, és közösségeik saját identitást teremthetnek (az európai identitás szerves részeként). Az Európai Kulturális Útvonalak hálózat alapú megközelítést modellként lehetne használni a kisebb léptékű regionális együttműködések számára is a regionális kohézió erősítése érdekében (pl. a "*Palóc út*" mint kulturális tematikus útvonal létrehozása a magyar-szlovák határvidéken a palócok, Magyarország legnagyobb katolikus etnikai kisebbsége vidéki örökségének népszerűsítése és védelme érdekében: <http://www.palocut.hu/en/>).

2.2.3. RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉG

A régészeti örökség a tárgyi kulturális örökség részét képezi. A régészeti örökség fogalma, védelme és intézményesítése **szorosan kapcsolódik a műemlékekhez, az építészeti örökséghez és ezek védelméhez** Európában, mivel a műemlékek és védelmük eszméje a **feljegyzések és a múlt esztétikai/művészeti, történelmi és emlékezeti** értékének felismeréséből és megkülönböztetéséből alakult ki.

A fogalom eredete a késő középkorra és a **korai reneszánszra nyúlik vissza**, hiszen már ekkor nagy **figyelmet** fordítottak az **Ókor régészeti** és építészeti emlékeire, de ez a figyelem a **romok** esztétikai értékének dokumentálására korlátozódott. Az elméleti feltárás és dokumentálás mellett azonban a reneszánsz és az azt követő korszakok a gyakorlatban inkább "kőbányaként" tekintettek az ókori történelmi emlékekre és régészeti helyszínekre (például a római Szent Péter-bazilika építéséhez az ókori épületek, köztük a Colosseum köveit is felhasználták). A klasszicista korszakban, a **18. század elejétől a 18. század közepéig** egyre nagyobb érdeklődés mutatkozott az Ókor emlékei és történelme iránt, ami együtt járt a klasszikus emlékek felfedezésével Itáliában (az arisztokrácia népszerű "grand tour"-jai még divatosabbá tették az itáliai utazásokat). Ez az érdeklődés Európában **tudományos társaságok** megalakulásához vezetett a **régészeti maradványok tanulmányozására és megőrzésére** (pl. 1751-ben alakult meg a Society of Antiquaries of London Angliában, amelyet egy évvel később a Society of Dilettanti követett). A régészet a 19. században vált önálló tudományággá, és a művészet- és építészettörténet, valamint a műemlékvédelem egyik fontos segédtudománya lett. Az ókor és az ókori örökség fő alakjai és népszerűsítői között volt **Johann Joachim Winckelmann** német régész (1717-1768), aki nemcsak a hellenisztika úttörője, hanem a modern régészet, művésztörténet megalapítója, és így a műemlékvédelem megszületésének egyik közreműködője is. Híres munkájában a művészet és a művészet emléke (műemlék) önálló, központi kategóriává vált: *Az ókori művészet története* (1764).

A műemlékek és az építészeti örökség **19. és 20. századi** története és fejlődése szorosan kapcsolódik a régészeti örökség fogalmához, mivel a régészeti helyszíneket a **műemlékek** és az **épített örökség szerves részének tekintik**. A 20. század közepén ugyanabban az időben, amikor a tudományág azzal küzdött, hogy bizonyítsa, hogy a régészet releváns a kortárs társadalom számára, a közvéleményt egyre jobban aggasztották a **háború utáni városfejlesztések** és építkezések, amelyek jelentősen **veszélyeztették a régészeti lelőhelyeket**. Ennek eredményeképpen az **1960-as és 1970-es évek** óta egyre nagyobb teret nyert az örökségről szóló régészeti diskurzus, és több európai országban a törvényhozás hivatalosan is elismerte a régészek tekintélyét és fontosságát a múlt megőrzésében. A diskurzus hangsúlyozta a régészeknek a múlt gondnokaként betöltött szerepét, a múlt egyetemes értelmezésének fontosságát, a régészeti lelőhelyek és leletek eredendő értékének szinte "antikvárius" gondolatát, valamint azt, hogy a régészeknek nemcsak tudósoknak, hanem örökségvédelmi szakembereknek és interpretátoroknak is kell lenniük. Ezek a régészen belüli diskurzusok az 1960-as és 1970-es években egybeestek és kölcsönhatásba léptek a **nemzetközi építészeti és műemlékvédelmi vitákkal** és a műemlékvédelmi mozgalmakkal. (Ezt megelőzően az

UNESCO már **1959-ben** ajánlásokat fogalmazott meg a **régészeti ásatásokra alkalmazandó nemzetközi alapelvekről**). A régészek és az építészek szerepét hasonlóan tekintették az emberiség épített örökségének megőrzőiként, sajátos természetvédelmi etika fenntartásával. Ezt követően a két tudományágat ismét összehozták az **UNESCO Világörökségi Egyezményének 1972-es** kidolgozása során, valamint az európai országok nemzeti politikáinak kialakításakor az örökség megőrzésére és védelmére.

A régészeti örökség védelméről szóló első európai egyezményt 1969-ben írták alá Londonban. Ezt később felülvizsgálták, és az **Európa régészeti örökségének védelméről szóló egyezmény (Valetti Egyezmény 1992)** egészítette ki elveit. A valetti egyezmény szerint "a régészeti örökség szerkezeteket, építményeket, épületcsoportokat, telepeket, ingó tárgyakat, más jellegű emlékeket, valamint ezek összefüggéseit foglalja magában, akár a szárazföldön, akár a víz alatt található" (3.pont). Amint azt az 1. modulban láttuk, a dokumentum célja a régészeti örökség, mint az európai kollektív emlékezet forrásának, valamint a történelmi és tudományos tanulmányok eszközének védelme. Az egyezmény tükrözte a régészeti örökséget fenyegető veszélyek jellegének változását, amelyek ma már kevésbé az engedély nélküli ásatásokból erednek, mint az 1960-as években, hanem inkább az Európa-szerte megvalósuló nagy építkezésekből. Ezen túlmenően az egyezmény új alapvető jogi normákat állapított meg Európa számára, amelyeknek a régészeti értékek mint tudományos bizonyítékok és források védelmére irányuló nemzeti szakpolitikáknak meg kell felelniük, az integrált megőrzés elveivel összhangban. Ez rendkívüli lehetőséget biztosít a vidéki régészeti örökség érdekeltjei számára, hogy alkalmazzák a részvételi régészet gyakorlatát, amely a kulturális és társadalmi innováció nagy potenciálja.

A régészeti örökség védelmét és kezelését tekintve meg kell említenünk a **régészeti örökség védelméről és kezeléséről szóló 1990-es ICOMOS Kartát**, amelyet a Lausanne-i Régészeti Örökségvédelmi Nemzetközi Bizottság (ICAHM) készített. A dokumentum megalkotása rávilágított a régészeti örökség növekvő jelentőségére, mivel párhuzamosan készült a világörökségi helyszínek kezelésére vonatkozó iránymutatások felülvizsgálatával. A karta szerint a régészeti örökség **védelme és megfelelő kezelése** elengedhetetlen ahhoz, hogy a régészek és más tudósok tanulmányozhassák és értelmezhessék azt a jelen és a jövő nemzedékek nevében és javára tekintettel arra, hogy a régészeti örökség egyes elemei építészeti építmények alkotóelemei, és ilyen esetekben az ilyen építmények védelmére vonatkozó, a műemlékek és helyszínek megőrzéséről és helyreállításáról szóló **Velencei Chartában meghatározott** kritériumoknak megfelelően kell őket védeni. A régészeti örökség más elemei az őslakos népek élő hagyományainak részét képezik, és az ilyen helyszínek és műemlékek esetében a **helyi közösség részvétele** elengedhetetlen a védelemhez és megőrzéshez (ICOMOS 1990).

A Karta alapelvei közül néhányat fontos kiemelni a megőrzés és az értelmezés szempontjából:

- A régészeti örökség védelmét be kell építeni a **nemzetközi, nemzeti, regionális és helyi szintű** tervezési szakpolitikákba.
- A régészeti örökség kezelésének általános célja a műemlékek és helyszínek **in situ megőrzése**, beleértve a megfelelő hosszútávú **megőrzést** és a kapcsolódó nyilvántartások és gyűjtemények stb. **gondozását**.
- A régészeti örökség az egész emberi társadalom közös öröksége, ezért minden ország **kötelessége, hogy megfelelő forrásokat biztosítson** a védelmére.

Magyarországon például az 1990-es évek elején a kormány nagyszabású infrastrukturális programot indított az országos autópálya-hálózat kiépítésére, ami intenzív és folyamatos régészeti együttműködést igényelt a különböző szereplők, például a (központi és megyei) múzeumok, a régészek, a beruházók és az államigazgatási szervek között. A tényleges rendszer sikere sokszor vitatott, és még mindig vannak tervek a reformjára, de ennek a pénzügyileg

kedvező helyzetnek köszönhetően (különösen az olyan intézmények számára, mint a múzeumok és kutatóközpontok) a régészeti örökség kutatása és kezelése az örökségvédelmi ágazat egyik legfejlettebb területe az országban, amely előrejelző és technikailag fejlett régészeti modellekkel operál (Report on Cultural Heritage Management and Protection in V4 Countries 2021). Magyarország több nemzetközi és régióközi kezdeményezésben is részt vesz a régészeti örökség megőrzése terén, pl. a Vaskori Duna-útvonal (*Iron Age Danube Route* az Európa Tanács hivatalos kulturális útvonala 2021 óta), amely egy Transznacionális Duna Programból indult, több osztrák, horvát, magyar, szlovák és szlovén partnerintézmény részvételével. A projekt célja egy közös megközelítés kialakítása volt a komplex őskori tájak kutatására, kezelésére és védelmére, amelyeket nem csak monumentális építmények jellemeznek (pl. sírhalom-temetők, sík temetők, erődített dombtetős települések és oppidumok, valamint a Kr. e. 9 és a Kr. u. 1. század vége közötti időszakba tartozó tájak), hanem az ingó és immateriális örökséget is, amelyeket a Duna régió számos (regionális és országos) múzeumában mutatnak be (<https://www.ironagedanuberoute.com/copy-of-about>).

12. kép. Százhalombattai Szabadtéri Múzeum és Régészeti Park (Magyarország). A Matrica Múzeum fotója.

<https://matricamuzeum.hu/galeria/>

2.3. A MŰEMLÉKVÉDELMEK ÉS AZ ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG VÉDELMEINEK ÉS MEGŐRZÉSÉNEK ELVEI

Mint láttuk, a műemlékek és az építészeti/épített örökség gyakran használt szinonimák, de nem ugyanazok. Fogalmuk és védelmi szintjük eltérő. Míg a műemlékek épített örökségünk részét képezik, nemzeti jelentőségűek és nemzeti szinten törvény által védettek, addig az építészeti/épített örökséget bármely közösség megalkothatja és védheti helyi, regionális, nemzetközi és európai szinten át. Hasonló a helyzet a műemlék- és örökségvédelem- és helyreállítás (konzerválás) fogalmak használatában is. A két fogalmat manapság gyakran szinonimaként használják, és e fejezet célja, hogy tisztázza a félreértéseket, és bemutassa a védelem feladatát és a megőrzés elveit, amelyeket az örökség interpretációjánál is figyelembe kell venni.

2.3.1. MŰEMLÉKVÉDELEM VS. MŰEMLÉK-HELYREÁLLÍTÁS

Először is meg kell jegyeznünk, hogy a műemlékvédelem nem azonos a műemlék-helyreállítással, mert annál sokkal többet jelent. A védelem folyamatos gondozást, megfelelő karbantartást és megőrzést jelent annak érdekében, hogy az épületek és helyszínek jól megmaradjanak, bemutatásra, interpretálásra kerüljenek és hozzáférhetővé váljanak az utánunk jövők számára. A műemlékvédelemre nem egyszerűen célként, hanem eszközként kell tekintenünk (lásd Fejérdy Tamás interjúja, Paksy 2021).

2.3.2. A MŰEMLÉK- ÉS ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGVÉDELEM CÉLJA ÉS FELADATA

A műemlékvédelem célja a műemlék védelme. De hogyan? Három fő feladatot különböztethetünk meg (Román, 2004): **1.** Az első és legfontosabb az épület vagy helyszín **védelme, megőrzése és karbantartása**, a lassú vagy gyors **romlás megakadályozása**. **2.** Ehhez megfelelő **használatra és funkcióra** van szükség. **3. Gondoskodni kell** arról, hogy a szakszerűtlen vagy káros beavatkozások **ne károsítsák** az épületet vagy helyszínt.

1. Megőrzés és karbantartás: A műemlékek fenntartása és fennmaradásának biztosítása nehéz és **összetett feladat**, mivel számos objektív és szubjektív tényező dolgozik a fennmaradásuk ellen. Az **objektív tényezők közé tartoznak a természeti katasztrófák** (árvizek, földrengések, tűzkárok, amelyek gyakran emberi mulasztáshoz kapcsolódnak), az **anyagok** és szerkezeti elemek **előregedése**, például az időjárási körülmények miatti korrózió, amelyek folyamatos gondozást igényelnek. Vannak különösen romlandó anyagok, pl. vályog, fa, nád, amelyeket főként a népi/falusi építészetben használnak, amelyek így még inkább veszélyeztetett örökségi kategóriává válnak. A természetes romlás mellett beszélhetünk az épületek és műemlékek **"erkölcsi romlásáról"** is (pl. elhagyott kastélyok, különböző okokból elavulttá vált vagy a mai igényeknek nem megfelelő vidéki vagy ipari épületek), amelyeknél a romlás még gyorsabban végbemehet. Számos más objektív társadalmi tényező is létezik, mint például a túlzott **urbanizáció** és a **városok forgalmi zsúfoltsága**, a **tömeges örökségturizmus**, az örökségi helyszínek túlterheltsége, a **vidéki területek elnéptelenedése** stb. Ami a **szubjektív tényezőket illeti**, az egyik legnyilvánvalóbb és sajnálatos módon aktuális tényező a **háború**. A második világháború pusztításaitól (pl. Varsó és Drezda bombázása), a jugoszláv háborúktól (pl. a boszniai Mostar régi hídjának lerombolása Bosznia-Hercegovinában) a ma is zajló ukrajnai pusztításig (<https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-over-150-cultural-sites-partially-or-totally-destroyed>) láthatjuk, hogy a háború nemcsak az embereket, hanem épített örökségünket, köztük a műemlékeket is elpusztítja.

13. kép. A Bosznia-hercegovinai Mostar régi hídjá (Satri Most). A Wikimedia Commons fotója

A **szándékos, öncélú rongálás** és **pusztítás** az európai történelem korai szakaszától kezdve (pl. a római Colosseum köveinek elvétele és felhasználása más épületek építéséhez) egészen napjainkig (pl. a műemlékek pusztítása vagy **nem megfelelő megváltoztatása** városfejlesztési projektek során **gazdasági okokból**, gyakran maguk a **tulajdonosok által**) mindig is probléma volt a műemlékvédelemben. A **hatalommal való visszaélés**, a **diktatórikus rezsimek** zsarnoksága szintén komoly veszélyt jelent a műemlékekre nézve. Az európai történelemben jól ismert diktátorok szokásai, akik tudatlanságból, illetve saját műemlékeik és történelmi narratíváik megteremtése érdekében lerombolták az előző rezsimek műemlékeit, még mindig élő jelenségek egyes európai országokban. A társadalom, sőt a tulajdonosok **hanyagossága**, a **megfelelő gondozás, karbantartás** (pl. a műemlékvédelem elavult elveinek alkalmazása) és a **pénzügyi eszközök** (pl. állami pénzeszközök) hiánya szintén épített örökségünk és műemlékeink pusztulásához vezet. A műemlékek és műemléki örökségek megőrzésének és létének biztosításának legfontosabb elemei a használat és a funkció.

2. Használat és funkció: Egy **épület** (vagy bármely más örökségi helyszín és elem), amelyet **nem használnak valamire, előbb-utóbb eltűnik**. Ez azokban a kivételes esetekben is igaz, amikor egy műemléket bizonyos ideig használaton kívül is fenntartanak (pl. így tudott fennmaradni több vidéki magyarországi kastély az 1989/90-es demokratikus politikai rendszerváltás után, amíg új tulajdonosokat és funkciókat nem kaptak). Általában egy funkció nélküli műemlék veszélyeztetett, és előbb-utóbb elveszik. **A műemlékek egykor meghatározott célra épültek, és még ha ez idővel meg is változott és elveszett, akkor használhatók** a legjobban, ha **hasonló** funkciót kapnak. Természetesen sok olyan eset is előfordulhat, amikor ezt nem lehet biztosítani, ilyenkor célszerű **olyan hasonló funkciót adni, amely méltó és nem tiszteletlen az eredeti funkcióval szemben** (pl. a szabadkai (Szerbia) zsinagógát, amely elvesztette eredeti funkcióját, az 1980-as évek végén egy avantgárd rendező által vezetett színház ideiglenes használatába adták át, és a zsinagóga új használata nemcsak fizikailag tette tönkre az épületet és környezetét, hanem a darabok obszcén tartalma is meggyalázta és megszentelteltette azt. Szerencsére a Zsinagógát teljesen helyreállították és rehabilitálták, és 2018 óta nyitva áll a nagyközönség előtt.

14. kép. Szabadkai zsinagóga (Szabadka, Szerbia). Zámbo Lilla fotója

A műemlékek **használati értékkel rendelkeznek**, és a jó hasznosítás nemcsak a műemlékek fennmaradását biztosíthatja, hanem a **tulajdonos igényeit is kielégítheti** (pl. a turizmuson keresztül pénzügyi előnyök), ami nem ellentétes az örökség (műemlék) védelmének célkitűzéseivel. Vannak

olyan **műemléktípusok, amelyek már nem rendelkeznek használati értékkel**, mint például a romok, és ezek szentimentális értéke és turisztikai hasznosítása helyettesítheti a használati funkciót, mivel funkciójuk az örömszerzés, az érzelmek és az intellektus felkeltése. Az örökség interpretációjának alapvető szerepe van ezeknek az egyértelmű használati értékkel nem rendelkező helyszíneknek a megőrzésében.

3. A műemlékek és örökségi helyszínek gondozása: A műemlékek gondozása, értékük és jelentőségük elismerése, illetve a megfelelő használatuk biztosítása és a káros beavatkozások megelőzése nemcsak a tulajdonosok és a szakemberek, hanem **mindenki felelőssége**. Ennek a társadalom (a közösség minden szintjének) közös céljának kell lennie, ahogyan azt a modul első részben láthattuk (lásd az idézett európai és nemzetközi egyezmények és karták elveit). Ugyanakkor egy jól megfogalmazott örökségvédelmi törvény (vagy egyezmény) önmagában nem biztosítja a műemlékek megőrzését és fenntartását. A törvény csak egy keret, de annak kitöltése a **tulajdonos, a társadalom (közösség) és a műemlékvédelem szakembereinek közös feladata, az állam és intézményeinek szükséges támogatásával**.

Céljainak elérése érdekében az örökségvédelem **aktív és passzív stratégiákat** alkalmazhat. Az **aktív stratégiák megelőző jellegűek**. Egy adott műemlék esetében ez jelentheti a megfelelő használatot, a rendszeres karbantartást, de általában a műemlékvédelem ennél jóval többet jelent, hiszen magában foglalja a jogalkotási eljárásokat, az állami, egyházi és önkormányzati források megteremtését, a társadalmi befolyást, és tudományos kutatást igényel. Nemcsak a műszaki fejlesztést, hanem az oktatást és a képzést is befolyásolja. Növeli a társadalom tudatosságát és aktivitását is. **Passzív stratégiákra** akkor van szükség, **ha egy műemlék (örökségi helyszín vagy elem) veszélybe kerül**, és a műemlékvédelemnek be kell avatkoznia (ha ez jogilag lehetséges). Ebben az esetben a műemlékvédők alatt nemcsak a hivatalos, közintézmények vagy önkormányzatok, hanem a civil szféra és minden érdekelt fél is érthető. Mint láttuk, ez a **kulturális örökséggel kapcsolatos jelenlegi európai cselekvési keretrendszer** egyik fő elve is: ld. az 1. modulban részletezett **négy alapelv** (holisztikus, integrált, bizonyítékokon alapuló, több érdekelt fél részvételén alapuló és részvételi) és az **öt pillér** (befogadó, fenntartható, rugalmas, innovatív és globális Európa), amely meghatározza a kulturális örökséggel kapcsolatos európai szakpolitikákat, és amelyek összhangban vannak a **harmadik rezsim kulturális örökség** koncepciójával és gyakorlatával (lásd 1. modul).

Ami a műemlékvédelem és a tárgyi épített örökség védelme közötti különbséget illeti, el kell különítenünk a két kategóriát. Figyelembe véve a védelmi kategóriák kiterjedését és bővülésének sebességét, ha minden örökségi elemet úgy kezelnénk, mintha műemlék lenne (pl. a védelem és megőrzés elveit tekintve vagy a jogi követelményeket), az azt jelentené, hogy megállna az élet (ld: interjú Fejérdy Tamással, Paksy 2021). Ennek azonban az ellenkezője is igaz. A műemlékek értéke könnyen elveszhetne, ha egyszerűen csak örökségi helyszíneknek tekintenénk őket, és könnyelműen, szigorú előírások nélkül, saját belátásunk szerint bánnánk velük.

2.3.3. MŰEMLÉK- és ÖRÖKSÉG HELYREÁLLÍTÁS/KONZERVÁLÁS

A műemlék-helyreállítás módszerei is **változtak az idők során**, de a beavatkozásokat mindig is a **hitelességre való törekvés** vezérelte. A fő kérdés mindig is az volt, hogy ki, mikor és hogyan értelmezi a hitelességet.

A műemlékvédelem kezdetén, **a 19. században a purista megközelítés** dominált a műemlékvédelemben. Úgy gondolták, hogy a hitelesség azt jelenti, hogy egy épületről az összes

"később" hozzáadott réteget eltávolítják, és az első vagy leginkább ismert állapotot állítják vissza, amelyet az "eredetinek" tekintettek (vagyis eredetinek vélték). Ennek eredményeképpen az adott épületet "megtisztították" történetiségétől, és a helyreállítás/konzerválás nem vagy csak kevésbé vette figyelembe az épület teljes múltját.

7. kép. A carcassonne-i citadella (Franciaország). A Wikimedia Commons fotója.
<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carcassonne-vignes.jpg>

Eugène Emmanuel Viollet-le-Duc francia építész számos kiemelkedő franciaországi középkori műemléket restaurált ebben a purista szellemben, például a Carcassonne-i citadellát Franciaország Occitanierégiójában, de ő tervezte a párizsi Notre-Dame gótikus ihletésű, fából készült toronysisakját is, amely tragikus módon 2019-ben egy pusztító tűzvészben veszett oda. Azóta heves viták és szakmai diskurzus folyik arról, hogy "eredeti" állapotában rekonstruálják-e vagy sem (Viollet-le-Duc szerint az ő tornyát az eredeti építetők is megalkották volna, ha lett volna technológiájuk és fantáziájuk). Végül a viták eredménye az, hogy az ICOMOS által is elismert legújabb kartákra hivatkozva (**Krakkói Charta 2000 Az épített környezet védelmének és restaurálásának alapelveiről és a 2000-es Rigai Charta a kulturális örökséggel összefüggő rekonstrukciók hitelességről**) megállapodtak Viollet-le-Duc tervének újjáépítésében.

A purista szemlélet az 19. század végére elavult és a hitelességet **tudományos kutatáson alapuló konzerválási és rekonstrukciós** módszerekkel kívánták megtalálni. Később az **első és második világháború változásokat** és új megközelítéseket hozott. Az első világháború utáni pusztítást látva jött létre az **Athéni Charta (1931)**, amely azt szorgalmazta, hogy a műemlékeket igyekezzenek megőrizni hitelességükben, következésképpen a **rekonstrukció nem megengedett**, különösen, ha nem rendelkezünk elegendő adattal. A romok esetében támogatták a rekonstrukció egyik típusát, az úgynevezett **anasztilózist**. Ez azt jelenti, hogy vissza kell állítani az esetlegesen előkerülő eredeti töredékeket, és az ehhez felhasználható új anyagoknak minden esetben felismerhetőnek kell lenniük (jelölni kell ezeket). Továbbá, ha az ásatások során napvilágra került romok megőrzése lehetetlennek bizonyul, azt javasolták, hogy azokat temessék el, de természetesen a feltöltési munkálatok előtt pontos feljegyzéseket készítsenek. Az anasztilózist az ókori lelőhelyek esetében lehetett alkalmazni, de a "fiatalabb" műemlékek esetében ez lehetetlen volt. E kihívások ellenére a karta legtöbb rekonstrukciós elv a mai napig érvényes a műemlékvédelemben.

A második világháború pusztításai után a kihívások még nagyobbak lettek, és a már említett **1964-es Velencei Karta** ezekre próbált meg válaszolni. Fontos megjegyezni, hogy ez nem a műemlékvédelem kartája, hanem a **műemlékek és helyszínek konzerválásáról és helyreállításáról** szóló karta. A 9. cikkely foglalja össze az egyik legfontosabb alapelvét:

1. A restaurálás az a művelet, amelynek meg kell őriznie a műemlék kivételes jellegét azzal a céllal, hogy konzerválja és feltárja annak esztétikai és történeti értékét,

2. A régi állapot és a hiteles dokumentumok tiszteletben tartására támaszkodik, de megáll ott, ahol a hipotéziskezddik. Ami a feltevésen alapuló beavatkozásokat illeti: az esztétikai vagy műszaki okból elkerülhetetlennek minősített mindennemű kiegészítés építészeti alkotásnak minősül, s mint ilyen, korának jegyeit kell magán viselnie.

3. A restaurálást mindig előzze meg és kísérelje végig a műemlék régészeti és történeti vizsgálata.

Ez a szemlélet a műemlékvédelemben sokáig gyakorlatilag az uralkodó szemlélet volt, különösen Magyarországon, annak számtalan kritikájának ellenére. A "kortárs" bélyegzőt gyakran félreértették, és a kiegészítések megkülönböztetésének igénye is elidegenítő és didaktikus eredményeket hozott, ami **kritikához vezetett**, nemcsak a közönség, hanem a műemlékvédelem szakemberei részéről is. Egy másik fontos szempont, hogy egy műemlék elválaszthatatlan attól a történettől, amelyről tanúskodik, és attól a társadalomtól és környezettől, amelyben található. Egy műemlék egészének vagy egy részének elmozdítása csak akkor engedélyezhető, ha a műemlék védelme ezt megköveteli, vagy ha azt kiemelkedő fontosságú nemzeti vagy nemzetközi érdek indokolja. A karta ezen cikkelye lehetővé tette, hogy a népi/falusi építészet emlékeit eredeti környezetükből szabadtéri múzeumokba ("skanzenekbe") helyezték át annak érdekében, hogy megőrizték és bemutassák őket a nagyközönségnek (pl. a szentendrei Magyar Szabadtéri Múzeum).

15. kép. Az észak-magyarországi régió építészeti öröksége a szentendrei Skanzenben (Magyar Szabadtéri Múzeum). A Skanzen fotója.

A Velencei Karta legfontosabb eredménye, hogy **1965-ben** megalakult a **Műemlékek és Műemlékhelyszínek Nemzetközi Tanácsa (ICOMOS)**, a műemlékek és helyszínek legfontosabb nemzetközi szervezete, amely az UNESCO Világörökség Bizottságának tanácsadó testülete. Ma már mindenféle technológiát használunk, hogy összegyűjtsük az összes lehetséges tudást és forrást a megőrzési vagy rekonstrukciós módszerekhez az autentikus és hiteles eredményhez. A rekonstrukció megítélése is sokat változott, például ma senki sem tagadja, hogy jó döntés volt a

velencei Campanile újjáépítése az 1902-es összeomlását követően, hiszen a mai napig az a városkép és a lakosok identitásának részét képezi.

A Velencei Karta gondolataira hivatkozva a műemlékvédelem középpontjában továbbra is a hitelesség áll. Az UNESCO és az ICOMOS **2004-es Nara-dokumentuma a hitelességről** kimondta, hogy a hitelesség **relatív fogalom, és különböző időkben és helyeken eltérő jelentéssel bír:** " Az örökség értékeinek megítélése, de éppúgy a rájuk vonatkozó információs források hihetősége kultúráról kultúrára változhat, sőt ez előfordulhat még azonos kultúrán belül is. Az érték és hitelesség megítélését ennél fogva nem lehet merev követelményekre alapozni. Ellenkezőleg: a kultúrák sokaságának tisztelete azt követeli meg, hogy az örökséget annak a kultúrának az összefüggésében határozzuk és ítéljük meg, amelyhez az tartozik" (11. cikkely). Mindent egybevetve, a hiteles helyreállítás nem vonhatja el az épület történeti jellegét, hanem összhangban kell lennie azzal. Az örökség értékeinek megítélése, de éppúgy a rájuk vonatkozó információs források hihetősége kultúráról kultúrára változhat, sőt ez előfordulhat még azonos kultúrán belül is. Az érték és hitelesség megítélését ennél fogva nem lehet merev követelményekre alapozni. Ahhoz, hogy megfelelő forrásokat találjunk a restaurálás hitelességéről, megfelelő kutatást kell végeznünk (és szükség esetén a segédtudományok módszereit és forrásait kell felhasználnunk, pl.: régészeti kutatások). Források hiányában pedig hiteles analógiákat kell keresnünk.

A helyreállítás kategóriái és szempontjai:

- Egy műemlék vagy örökségi helyszín **történelmi jellege és védelme** nem csökkenti, hanem **növeli annak gazdasági értékét**, de megfelelő és **folyamatos karbantartása létfontosságú.**
- A helyreállítás módja függ a műemlék **állapotától és helyzetétől** (a funkciójától, jelenlegi állapotától: veszélyeztetett vagy nem veszélyeztetett stb.).
- A helyreállításnak **két fő** kategóriája van: **konzerválás és restaurálás.** Ezek meghatározása eltérő lehet. (Az angol *conservation* szó egyszerre jelentheti a konzerválást és a műemlékvédelmet is!)
- **A restaurálás** megváltoztatja a műemlék látványát.
- **A konzerválás** nem (vagy nem jelentősen) módosítja azt. Konzerválásnak tekinthető minden olyan beavatkozás, amely nem változtatja meg a műemlék látványát, hanem azt felújítás révén állandósítja. (Jó példa a mesterien kivitelezett konzerválásra a zsámbéki Premontrei romtemplom megőrzése, lásd az alábbi példák között.)
- **Restaurálás: nem magasabb rendű a konzerválásnál, de bonyolultabb és összetettebb** (Román 2004), hiszen minden kiegészítésnek összhangban kell lennie az épület egészével, és a különböző anyagokat meg kell különböztetni (ld.: Velencei Karta)
- **Rekonstrukció** (részleges vagy teljes): a műemléki helyreállítás és a Velencei Karta legvitatottabb része, hiszen ez szigorúan ítélkezik a rekonstrukció – azaz a műemlék elpusztult részeinek újbóli létrehozása, vagy teljesen megsemmisült épület felépítése – ellen. Ezt a szigorú hozzáállást számos szakember és műemléktulajdonos bírálja. Néhány engedményt azonban azóta tettek, például a Krakkói Karta kimondja, hogy: " A műemlék egészének vagy jelentős részének „az épület eredeti stílusában” történő rekonstrukcióját el kell kerülni. A fontos építészeti jelentőséggel bíró egészen kis részek rekonstrukciója kivételesen elfogadható, de csak akkor, ha a rekonstrukció vitathatatlanul pontos dokumentációk alapján készül. Ha az épület megfelelő használhatósága megkívánja, nagyobb térbeli és funkcionális egységek helyreállítása a kortárs építészet eszközeivel elfogadható. Fegyveres vagy természeti katasztrófának áldozatul esett teljes épület rekonstrukciója akkor fogadható el, ha annak az egész közösség önazonosságára nézve van kivételes társadalmi vagy kulturális motivációja" (4. cikkely).

A műemlékvédelem és helyrálítás módszerei mellett annak **elvei is változhatnak**. Meg kell jegyeznünk, hogy ennek nem gazdasági vagy politikai okai vannak, hanem az, hogy a műemlékvédelem építészeti feladat. Az elmúlt években jelentős változások történtek a műemlékvédelmi munkákban. Egyre több a rekonstrukció, és a műemlék- és örökségvédelem szereplői szeretnék a műemlékeket, műemléki helyszíneket kísérletezőbbé, gazdagabbá és élvezetesebbé tenni a felhasználók (pl.: turisták és lakosok) számára. Ez az igény még nagyobb a kevésbé népszerű, elhagyatott vagy védtelen vidéki helyszínek esetében. **Kreatív örökségvédelmi interpretációs eszközökre lenne** szükség ahhoz, hogy a szélesebb közönség számára is láthatóvá, elérhetővé és szerethetővé váljanak. A nem védett helyszínek felfedezése és újraértékelése alapvető fontosságú az európai **vidéki tárgyi örökség újjáélesztése és rehabilitációja** szempontjából.

A tárgyi és szellemi örökség integrált védelme

Európában a hagyományos népi/falusi kultúrák gyorsuló elsoványodásával és a tömegtermelés előretörésével a szellemi kulturális örökség hosszú időre háttérbe szorult, amit a kurzus következő moduljaiban mutatunk be. Ugyanakkor különös hangsúlyt kapott a tárgyi örökség, mint a történelmi műemlékek, építészeti és régészeti örökség védelme és megőrzése. Úgy vélték, hogy ezek kézzelfogható formában való megőrzése biztosítja, hogy az adott közösség öröksége és identitása ne vesszen el. Azonban már tudjuk, hogy ez a megközelítés nem volt elégséges. Az 1990-es évek végére az európai intézmények is tanultak a kulturális örökség második rezsimjének kritikájából, nevezetesen abból, hogy nem célszerű a tárgyi, természeti és szellemi örökség merev kategóriáit felépíteni és fenntartani. Ehelyett az **örökség integrált és holisztikus megközelítésére van szükség, amely nem foglalkozik külön-külön a tárgyi és a szellemi kulturális örökséggel**. Miközben a második rezsim korábbi örökségkategóriái (kulturális, természeti és "vegyes" örökség) és a harmadik rezsim (tárgyi, szellemi, kulturális sokszínűség) még mindig hivatkozási alapot jelentenek, Európa elkezdett az örökségnek a társadalmunkban betöltött szerepére összpontosítani, és különösen arra, hogy az **örökség interpretációján keresztül hogyan védjük, használjuk és osszuk meg azt**.

2.4. PÉLDÁK RÉGÉSZETI ÉS MŰEMLÉKI ÖRÖKSÉGÉRE VIDÉKI TERÜLETEKEN

2.4.1. UNESCO WORLD HERITAGE SITE (SITES ARE ALSO PROTECTED ON NATIONAL LEVEL)

2.4.1.1. Name: Archeological Park (Parque Arqueológico do Vale do Côa) and Prehistoric Rock Art Sites in the Côa Valley and Siega Verde, place: Vila Nova de Foz Côa country: Portugal

The Côa Valley Archaeological Park was created in 1996 to protect and show to the public the rock art ensemble. The Côa Valley is the largest open-air rock art collection from the Paleolithic known today. Recognition by UNESCO of the Côa Valley rock art as World Heritage on December 2, 1998, was the culmination of a process that would indelibly mark Portuguese Rock Art, Archeology and Cultural Heritage. In 2010, UNESCO also listed the nearby Paleolithic rock art of Siega Verde (Ciudad Rodrigo, Spain) as an extension of the Côa Valley.

Sources: <https://arte-coa.pt/en/the-region/>

Photos: Creative Commons

2.4.1.2. Name: Archaeological site of Las Médulas, place (village or region): Province of León, country: Spain

“Las Médulas” has been declared a World Heritage Site by UNESCO in 2002. It is the biggest Roman gold mine (over 2000 Ha.) from the 1st century BC when the Roman Imperial authorities began to exploit the gold deposits of this region, using a technique based on hydraulic power (known to Pliny as “ruina montium”).

The archaeological area comprises the mines themselves and also large areas covered by the tailings resulting from the process, dams to collect the vast amounts of water needed, an intricate canals system, villages, Roman roads, etc. It is unquestionably the best preserved and most representative of all the mining areas of the Greco-Roman world in classical times.

It is an outstanding example of innovative Roman technology, in which all the elements of the ancient landscape have survived to an exceptional degree. The area has conserved a breath-taking landscape formed by the mining operations that has changed very little over many centuries; the resulting desolate landscape has simply been partially colonised by natural vegetation. Its authenticity is absolute, since no changes have been made to the Roman installations and deposits since they went out of use in the early 3rd century AD.

Sources:

<https://whc.unesco.org/en/list/803>

Video links:

https://www.youtube.com/watch?v=sgf9Jy5_Oho

<https://www.youtube.com/watch?v=M6NzO7GrcMY>

Photo: Jesús Núñez

2.4.1.3. Name of the jointly nominated site: Prehistoric Pile Dwellings around the Alps place: Austra, France, Germany, Italy, Slovenia, Switzerland

Name of the nationally and locally protected site: Pile-Dwellings of Lake Ledro (Palafitte di Ledro) place: Ledro, Trento, country: Italy

This joint world heritage site incorporates 111 small individual sites, encompasses the remains of prehistoric pile-dwelling (or stilt house) settlements in and around the Alps built from around 5000 to 500 B.C. on the edges of lakes, rivers or wetlands. Excavations, only conducted in some of the sites, have yielded evidence that provides insight into life in prehistoric times during the Neolithic and Bronze Age in Alpine Europe and the way communities interacted with their environment. Fifty-six of the sites are located in Switzerland. The settlements are a unique group of exceptionally well-preserved and culturally rich archaeological sites, which constitute one of the most important sources for the study of early agrarian societies in the region.

41

The Pile-Dwellings of Lake Ledro has got recognised as World Heritage Site since 2012, as part of the joint nomination of several countries, while the site has already been protected on national and local level. The piles, dating back to the Bronze Age, were discovered in 1929 following a temporary lowering of the water level, for the construction of a hydroelectric plant in Riva del Garda. Between 1936 and 1937 there was a great drought and consequently, the water level dropped again, thus the excavation work could be resumed by the superintendency and the University of Padua. Later, the Tridentine Museum of Natural Sciences took care of the work.

Related heritage experience: Pile Dwelling Museum was created in the 1970s and it is located on the shore of Lake Ledro, adjacent to the archaeological site. It preserves the exquisite handicrafts of one of the most important villages of the Bronze Age in the Alps and it displays the notable archaeology collections of the site and carries out year-round research programs in 'imitative archaeology'.

Sources:

<https://www.palafittedro.it/>

<https://patrimonidellumanita.provincia.tn.it/Siti-del-Patrimonio-mondiale-UNESCO/Siti-preistorici-palafitticoli-dell-arco-alpino>

Photo: <https://www.flickr.com/photos/181878091@N02/>

2.4.2. EUROPEAN LEVEL OF PROTECTION: EUROPEAN HERITAGE LABEL

2.4.2.1 Name: Javorca Memorial Church and its cultural landscape, place (village or region): and country: Slovenia

The wooden Memorial Church of the Holy Spirit in Javorca (Slovenia), built in the area of the Tolminka River celebrates the fallen Austro-Hungarian defenders of the Isonzo Front battlefield (1915–1917). The Church and its cultural landscape got recognised as European Heritage in 2018, but it was already placed on the list of particularly important European historical and cultural heritage in 2007. The site is not only an important memorial place, but also an excellent example for preserving and protecting tangible and intangible assets together. The Church in the mountain area was built uniquely in Art Nouveau style, that is primarily known for being an urban phenomenon on the turn of the 19th and 20th century. The church was built by the Austro-Hungarian soldiers themselves and by masters of various crafts. As it is emphasised by the European Heritage Label, the site could be considered as a symbol of a call for reconciliation and a witness to the connecting strength of joining the artistic creation with construction. Besides the church, there are also important artifacts: a bell tower with a solar clock, the coat of arms of the twenty lands, which formed Austria-Hungary, the inscription PAX (peace) above the entrance and also decorative oak panels, which symbolise pages of a memorial book, with 2,564 names of fallen Austro-Hungarian soldiers who died in the nearby battlefields. Their names were burnt into wood according to the system of the military hierarchy. The built of the church and the memorial site could also be considered as a fruit of an international cooperation, commemorating the former Monarch, as the plans were created by Remigius Geylinga, a painter from Vienna, who was a senior lieutenant back then and the construction was led by Géza Jablonszky, a lieutenant of Hungarian origin. The church went under several renovations in 1934 and later in the beginning of the 1980s, in 2005 and finally in 2016, when it celebrated its 100th anniversary.

Sources: <https://www.javorca.info/>
[https://www.javorca.info/mma/Javorca Memorial Church of the Holy Spirit.pdf/2020030312541921/](https://www.javorca.info/mma/Javorca_Memorial_Church_of_the_Holy_Spirit.pdf/2020030312541921/)
<https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/initiatives-and-success-stories/european-heritage-label/european-heritage-label-sites/javorca-memorial-church-and-its-cultural-landscape-slovenia>

Photos: <https://www.javorca.info/>

2.4.3. NATIONAL AND LOCAL LEVEL OF PROTECTION

2.4.3.1. Name: Premontrei Monastery Church of Zsámbék place (village or region): Zsámbék, Pest county and country: Hungary

The Premontrei Monastery Church is a Romanesque ruin church in the rural town of Zsámbék. Thanks to its masterful conservation (in its ruined state), it became an iconic example for the end of the 19th century historic monument conservation in Hungary. We could consider it as the historic monument of historic conservation! The church has been protected as historic monument and considered as part of the local and regional cultural heritage.

The construction of the church started in 1220 as part of a Premonstratensian monastery, but it was completed only several decades later. It became the private family church, of the knight Aynard. The church was standing next to the most popular medieval route, connecting the towns of Székesfehérvár and Esztergom. The Premonstratensian was using the church for two centuries, but later it was given to the Pauline Fathers. The church went through some reconstruction works in late-Gothic style. The monastery was badly damaged during the Ottoman occupation in Hungary and collapsed because of an earthquake in 1736. Since then, the church has been deserted, and its stones have been taken to neighbouring constructions. It could have been lost, but Flóris Rómer and Imre Henszlmann, the founding fathers of the Hungarian monument protection have noticed its historical and aesthetic values in the 1870s (during institutionalisation of the national monument protection).

In the end of the 19th century, István Möller István conserved the ruin in a masterful way that was maintained and expanded by Kálmán Lux in the 1930s. The ruin church has been slowly deteriorating due to weather conditions and the surroundings are still waiting for proper archaeological excavations. Some maintenance works are carried out, but some of the professionals would like to cover at least some parts of it to save it from further damage. Regarding its preservation, most of the people agree that only the necessary maintenance works should be carried out, however the Hungarian government is planning to invest a great sum of money in its reconstruction. The ruin church has been considered as one of the excellent examples for the first conservatist approach of monument protection in Hungary and one of the favourite spots for cultural and religious events in the town. Lately, it also became a popular wedding venue.

Sources:

https://www.muemlekem.hu/magazin/zsambeki_romtemplom_helyreallitas_kormanydontes

Valter Ilona (1991). 'Újabb régészeti kutatások a zsámbéki premontrei prépostsági romban 1986-1991' In: Műemléki Szemle 1991/2.

Photo 20: Indafoto (Pukkancs 2011). URL: Wikipedia commons, accessed May 2022

Photo 21: Sztehlo Otto (1922): Reconstruction drawings

<https://varlexikon.hu/zsambek-premontrei-templomrom>

2.4. 3.2. Name: Romanesque churches of the North of Spain, place (village or region): Castilla y León, Asturias, Galicia, Cataluña, Aragon and Navarra, and country: Spain

The Romanesque art developed in the Iberian Peninsula in the 11th and 12th centuries has common stylistic features to the European Romanesque but also particular characteristics in the different regions. Romanesque art was introduced into the Iberian Peninsula from east to west, so scholars have usually defined regional characteristics accordingly. In some rural areas of northern Spain there is one of greatest concentrations of Romanesque monuments in Europe. Two major groups of Romanesque churches have been declared World Heritage Sites: "The French Way of St. James and the Northern Spanish Ways" and "The Catalan Romanesque churches of the Vall de Boí".

The First Romanesque or Lombard Romanesque is especially present in Catalonia, while the full Romanesque spread from the foundations of the Order of Cluny along the axis of the Camino de Santiago. The late-Romanesque of the 13th century, can be found especially in rural buildings.

Every church, from small hermitages to monasteries, has its own peculiarity due to its artistic aspects (architectural or decorative motifs). There are many added attractions such as the varied landscapes, the panoramic views from many of the churches or the possibility of enjoying the gastronomy, typical festivities and the handicrafts that abound in the villages.

Almost all Romanesque buildings are protected at national and regional level and have been declared Sites of Cultural Interest.

<https://whc.unesco.org/en/list/988>

Photos: *SERVIMA SL*

2.5. CONCLUSION

Ez a modul a tárgyi kulturális örökség védelmének és megőrzésének fogalmát és alapelveit mutatta be, a két legismertebb kategóriájára összpontosítva: a műemléki és a régészeti örökségre. A két kategória összefügg, és mindkettő a műemlékvédelemben gyökerezik. A műemlék volt az első védett eleme annak, amit ma tárgyi kulturális örökségnek tekintünk, és a műemlékvédelem és megőrzés elvei adták az örökségvédelmi, megőrzési és interpretációs stratégiáink alapját, amelyek a fenntartható vidékfejlesztés és a vidéki örökség értelmezéséhez használhatók. A vidéki örökség interpretátorainak (interpretációs-szakembereknek) különösen fontos szerepük van abban, hogy

megmutassák, hogy a vidéki örökség nemcsak identitásunk és kollektív emlékezetünk szerves részét képezi, hanem a gazdasági növekedés, a foglalkoztatás és a társadalmi kohézió erőforrása is. Összefoglalva, a tárgyi (vagy bármely más kategóriájú) **kulturális örökség sikeres megőrzéséhez és interpretációjához** figyelembe kell venni annak különböző **értékeit és immateriális dimenzióit** is. Egy helyszínt egésként kell kezelni, és minden kapcsolódó munka során tiszteletben kell tartani annak hitelességét. A helyszín interpretációjához és védelméhez elengedhetetlen, hogy figyelembe vegyünk és válaszoljunk a következő kérdésekre: **honnan és kitől származik az örökség? Kihez tartozik ma, kihez szól és ki/mi által interpretálható?**

2.6. BIBLIOGRAPHY

Ashworth, G. J – Graham, B.– Tunebridge, J.E. (2007). *Pluralising Pasts. Heritage, Identity and Place in Multicultural Societies*. London: Pluto Press.

Bercé, F. (2004). 'Műemlékek és kortársi létük'. In: *A kulturális örökség*, edited by Erdősi, P. and Sonkoly, G., Budapest: L'Harmattan. 347–369.

Choay, F. 1992. *L'Allégorie du patrimoine*. Paris: Seuil.

Fejérdy, T. (2012). 'The Genie of Cultural Heritage – In Whose Service?'. In: *The 1st Heritage Forum of Central Europe*, edited by Jacek Purchla, Krakow: International Cultural Centre. 41 – 55. URL: <https://polona.pl/item/the-1st-heritage-forum-of-central-europe,Mzk2MzkzODU/5/#info:metadata>

Graham, B. – Ashworth, G. J.– Tunebridge, J.E. (2000). *A geography of heritage. Power, Culture and Economy*. London: Hodder Arnold Publication.

Harlov-Csörtán, M. (2018). "Heritagizing the Countryside in Hungary", In: *Acta Univ.Sapientiae, European and Regional Studies*, 13, 19–35. file:///Users/admin/Downloads/10.2478_auseur-2018-0003.pdf

Husz M. (2014). Az örökségkonstrukciók geopolitikai kerete. *Földrajzi Közlemények*. Vol. 138. No.1. 64— 73.

Kelly, C. (2009). 'Heritage'. In: Kitchin, R.– Thrift, N. (eds.): *International Encyclopedia of Human Geography*. Oxford: Elsevier. 91—97.

Mezos, T. (2001). Műemlékvédelem. Budapest, Építészmérnöki Kar Építész-történeti és Műemléki Tanszék, <https://adoc.pub/50-valtozat-jegyzet-es-abraanyag-szeallitotta-mezs-tamas-az.html>

Pasikowska-Schnass, M. (2018). Cultural heritage in EU policies. *European Parliamentary Research Service*. PE 621.876 – June 2018.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621876/EPRS_BRI\(2018\)621876_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621876/EPRS_BRI(2018)621876_EN.pdf)

Pomian, K. (2004). 'Nemzet és örökség'. In: ERDŐSI P. – SONKOLY G. (szerk.): *A kulturális örökség*. Budapest. L'Harmattan – Atelier. 85-95.

Pratt, J. (2003). *Yugoslavia: Making War*. In: PRATT, J.: *Class, nation and identity: the Anthropology of political movements*. London, Pluto Press. 131-160

Román, A. (2004). 487 bekezdés és 617 kép a műemlékvédelemről. Budapest, Terc.

Smith, L. (2012). *Discourses of heritage : implications for archaeological community practice*. <https://doi.org/10.4000/nuevomundo.64148>

Sonkoly, G. (2019). 'From tangible to intangible heritage. Hollókő, the 'world -protected village''. In: *Ethnologies*, vol. 41, no. 2. 3–20.

https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/51333/Sonkoly_From%20tangible%20to.pdf

Tunbridge, J. E. (1994): Whose Heritage? Global problem, European nightmare In: Ashworth, G. J. – Larkham, P. J. (eds.): Building a New Heritage. Tourism, Culture and Identity in the New Europe, London, Routledge, 123–134.

Printed sources:

Cultural Heritage Management and Protection in V4 Countries (2021) Report. ed. Michał Wiśniewski, Marek Świdrak. International Cultural Centre, Kraków, Poland. URL:

https://mck.krakow.pl/images/upload/ICC_REPORT_CULTURAL_HERITAGE_MANAGEMENT_AND_PROTECTION_IN_V4_COUNTRIES_1.pdf

Charter of Cracow (2000)

<https://www.triestecontemporanea.it/pag5-e.htm>

Charter of Riga. ICCROM. (2000)

https://www.iccom.org/sites/default/files/publications/2020-05/convern8_07_rigacharter_ing.pdf

European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (1969)

<https://rm.coe.int/168007231>

European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (1992)

<https://rm.coe.int/168007bd25>

Faro Convention (2005)

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=199>

ICOMOS Charter for the Protection and Management of the Archeological Heritage (1990)

https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/arch_e.pdf

European Charter of the Architectural Heritage (1975)

<https://www.icomos.org/en/resources/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standards/170-european-charter-of-the-architectural-heritage>

Granda Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe (1985)

<https://rm.coe.int/168007a087>

European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (1992)

<https://rm.coe.int/168007bd25>

UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (1974)

<http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

Valetta Convention for the Protection of the Archaeological Heritage of Europe in (1992)

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=143>

International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites (Venice Charter 1964):

https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf

Interview:

Paksy, E. (2021). Építsük-e vissza a „romokat”? – Identitás, műemlékek és a változó szemlélet. In: Újváros. 16 April 2021.

<https://ujvarosonline.hu/tarsadalom/epitsuk-e-vissza-a-romokat-beszelgetes-szemleletekrol-es-muemlekekrol>

MODUL 3: TÁRGYI VIDÉKI ÖRÖKSÉG (II): VERNAKULÁRIS VAGY NÉPI ÉPÍTÉSZELET VIDÉKI TERÜLETEKEN

Index:

- Bevezetés
- A vernakuláris/népi építészet védelmét szolgáló intézkedések
- A vidéki népi építészet fizikai léptéke Európában
- A vidéki népi építészet történeti megközelítése Európában
- Az európai népi építészet általános jellemzőinek interpretációja
- Példák az európai vernakuláris/népi építészetre vidéki területeken
- Bibliográfia

47

3.1. BEVEZETÉS

Az elmúlt évtizedekben jelentősen megnőtt az érdeklődés a hagyományos és vernakuláris és népi építészet iránt. Bár szemantikai különbség van a "**hagyományos**", a "**népszerű**" és a "**népi**" építészet között, a továbbiakban a fogalmakat szinonimaként használjuk.

A népi építészet olyan építészeti stílus, amelyet a helyi igényeknek, az építőanyagok elérhetőségének és a helyi hagyományoknak megfelelően terveztek. A népi építészet, legalábbis eredetileg, nem alkalmaz formálisan képzett építészeket, hanem a helyi építők tervezési készségeire és hagyományaira támaszkodik.

Ha ebben az összefüggésben a köznyelvi kifejezést használjuk, akkor Ivan Illich filozófus és történész írásából merítünk, aki ezt a fogalmat dolgozta ki és határozta meg, jelenség

a múlt század 70-es és 80-as éveiben. Illich szerint a népnyelvi kifejezés "egy indogermán gyökből származik, amely 'gyökeret ereszt' és 'lakást' jelent. A vernakuláris latinul mindarra vonatkozott, ami házi készítésű, házi sütésű, házi kenyér volt, szemben a hivatalos cserében szerzettekkel".

A "vernakuláris", "népi" és "hagyományos" építészet kifejezéseket néha szinonimaként használják. Allen Noble azonban hosszasan értekezik ezekről a fogalmakról: ahol a vernakuláris építészet még mindig a köznépé, de lehet, hogy képzett szakemberek építik, például tanoncok révén, de még mindig helyi és hagyományos terveket és anyagokat használnak.

A hagyományos építészet olyan építészet, amely emberről emberre, generációról generációra öröklődik, különösen szóban, de a társadalom bármely szintjén, nem csak az egyszerű emberek által. Noble elveti a primitív építészet kifejezés használatát, mivel az negatív konnotációval bír.

A népi építészeti kifejezést inkább Kelet-Európában használják, és a vernakuláris építészeti szinonimája.

Az **Encyclopaedia of Vernacular Architecture of the World** a következőképpen határozza meg a népi építészeti: "...amely a nép lakóházait és minden más épületét foglalja magában. Környezeti környezetükhöz és a rendelkezésre álló erőforrásokhoz kapcsolódva, általában a tulajdonosok vagy a közösségek építik őket, hagyományos technológiákat alkalmazva. A népi építészeti minden formája a sajátos igények kielégítésére épül, az őket létrehozó kultúrák értékeinek, gazdaságának és életmódjának megfelelően".

A népi építészeti az akadémiai hagyományokon kívül és szakmai irányultság nélkül végzett építkezési, vagyis a nem szakszerű építkezéssel alapuló építészeti, amelynek tudását az őstől örökölték.

Összefoglalva, a népi építészeti egy széleskörű, alulról építkező fogalom, amely az építészeti tanulmányok olyan területeit foglalja magában, mint az őslakos, bennszülött, ősi, vidéki és etnikai építészeti, és amelyet szembeállítanak az udvarias, formális vagy akadémikus építészeti-nevezett intellektuálisabb építészettel, ahogyan a népművészetet is szembeállítják a képzőművészettel.

Ez a kategória az **épülettípusok széles skáláját és változatosságát** foglalja magában, **különböző építési módszerekkel**, amelyek az **iparosodás előtti társadalmakban létrehozott épületek és települések** többségét teszik ki.

Becslések szerint a népi építészeti a világ összes építészeti-ének 95%-át teszi ki, szemben az építészeti által tervezett és mérnökök által épített új épületek csekély százalékával.

Az úgynevezett hagyományos/vernakuláris épületek, lakások és települések iránti érdeklődés már a 19. században elkezdődött, és nagyrészt az antropológia mint új tudományág kialakulása váltotta ki.

A népi építészeti alatt (a népművészethez hasonlóan), a népi rétegek építészeti-ét értjük, amelyet maguk a az épületek használói és kézművesek készítenek. Ezek különböző típusú épületek lehetnek, például vidéki szálláshelyek, valamint különböző típusú, az élethez és a munkához kapcsolódó saját vagy másodlagos célokra szolgáló kiegészítő épületek (például mezőgazdasági célú). Ebből kifolyólag "vernakuláris építészeti" és a "népi építészeti" kifejezéseket szinonimaként használjuk.

A vidéki kézművesség alatt olyan hagyományos kézműves termékeket értünk, amelyek egyszerűen mindennapi gyakorlati használatra készülnek vidéken vagy mezőgazdasági területen. Néha a vidéki kézművességet nem tekintik a művészetek és kézművesség részének, mivel gyakorlati céllal és nem szabadidős céllal készítik. Mivel egy általános és egyszerű, könnyen elsajátítható készségkészlet részét képezik, nem a kézművesek egy osztálya állította elő őket eladásra.

A kézművesség az egyes helyek, régiók vagy országok kulturális értékeinek, eredetiségének, sajátosságainak és etnikai identitásának kifejeződése. A hagyományos kézművességet a következő kategóriákba sorolhatjuk a régi technológiákra alapuló, és a régi technológiákat alkalmazó, korszerűbb példák, amelyek alkalmazkodnak a modern vásárló preferenciái.

Az UNESCO szerint a **hagyományos kézművesség a szellemi kulturális örökség talán legkézzelfoghatóbb megnyilvánulása**. A 2003-as egyezmény azonban elsősorban a kézművességgel

kapcsolatos készségekkel és tudással foglalkozik, nem pedig magukkal a kézműves termékekkel. Ezért a kézművességet immateriális örökségnek tekintjük.

3.2. A vernakuláris vagy népi építészet védelmét szolgáló intézkedések

A népi építészet legfőbb jellemzője világszerte az, hogy tiszteletben tartja és érzékenyen reagál az adott földrajzi környezet helyi adottságaira, például az éghajlatra és a növényzetre.

A globalizáció, a városi nyomás és most már az éghajlatváltozás miatt a népi örökség, a fa- és földépítészet valós veszélyben van, és nagyon gyorsan eltűnik. Sürgős intézkedésekre van szükség a törékeny és alulértékelt örökség védelme érdekében, különösen a vidéki területeken, ahol az erőforrások és az érzékenység általában gyenge.

49

Ez csak erős partnerségek kialakításával és a közös értékeket valló, érzékeny intézmények közötti együttműködéssel lehetséges, összehangolt fellépések, valamint stratégiai és kritikus gondolkodás révén, a népi örökség megbecsülése és védelme érdekében Európa- és világszerte.

Az akadémikusok és a szakemberek általánosságban osztják azt a nézetet, hogy a népi építészet sok szempontból sérülékeny. Az idő múlása, az épületek elhagyása, a természeti katasztrófák, a magántulajdonosok által a vernakuláris házak vagy a nem védett épületek lebontása, a vernakuláris építészet értékeinek és fontosságának ismeretének hiánya a leggyakoribb veszélyek. A **népi épületeknél alkalmazott hagyományos készségek és kézművesség könnyebben elveszik**, mint a műemlékeknél, mivel az **ácsok, illetve a földdel vagy kővel dolgozó, hagyományos készségekkel és építési technikákkal foglalkozó szakemberek** munkaerőpiaca már nem áll rendelkezésre vagy zsugorodik. Ezért nehéz elkerülni a modern hatásokat, nemcsak az életmódjukban, hanem a hagyományos házaikban is. Tehát sürgős cselekvésre van szükség, hogy segítsük és támogassuk azokat a szakembereket, akik jól ismerik a népi építészet építési technikáit.

A világ legtöbb részén a **földből (vagy agyagból) készült építészet** a népi építészet alapja. A földépítészet az egyik legeredetibb és legerőteljesebb kifejeződése annak, hogy képesek vagyunk könnyen hozzáférhető erőforrásokból épített környezetet létrehozni (World Heritage Earthen Architecture Programme).

A **Földi Építészeti Világörökség Program (WHEAP)** célja, hogy világszerte javítsa a földi építészeti emlékek megőrzésének és kezelésének állapotát. A világörökségi listára felvett vagy a részes államok előzetes listáin szereplő földépítészeti helyszíneken megvalósuló kísérleti projektek

segítenek a legjobb gyakorlatok azonosításában, és példákat mutatnak a megfelelő módszerek és technikák kidolgozásához és terjesztéséhez a megőrzés, a kezelés és a kapacitásépítés területén. A tudományos kutatás tovább fogja segíteni a terület know-how-jának javítására irányuló törekvéseket. A várt eredmények közé tartozik a földépítészet problémáinak jobb megértése, a megőrzését elősegítő politikák kidolgozása, gyakorlati iránymutatások meghatározása, valamint képzési és tudatosságnövelő tevékenységek szervezése, különösen a helyi közösségekben, műhelyek, kiállítások, konferenciák és szakmai kiadványok révén, a földépítészet elismertségének növelése érdekében, valamint egy aktív globális hálózat létrehozása az információ- és tapasztalatcsere érdekében¹.

A Világörökség Bizottság 31 ülésén (Új-Zéland, 2007) jóváhagyta a Földi Építészet integrált világörökségi programjának (2007-2017) elindítását (31 COM 21C határozat, 31 COM 21C munkadokumentum).

A WHEAP a legfontosabb nemzetközi műemlékvédelmi intézmények technikai támogatását veszi igénybe: A Nemzetközi Kulturális Javak Megőrzésének és Restaurálásának Tanulmányozó Központja (ICCROM), Műemlékek és Műemlékhelyszínek Nemzetközi Tanácsa (ICOMOS) és a CRATERRE-ENSAG földvédelmi intézet, valamint a regionális intézmények: az Afrikai Örökség Iskolája (EPA, Benin), az Afrikai Örökségfejlesztési Központ (CHDA, Kenya), és a

Műemlékvédelmi és Restaurálási Központ (Centre for Conservation of Atlas and Subatlas Architectural Heritage (CERKAS, Morocco). 2009-ben az Udinei Egyetem (Olaszország) is a program partnere lett. A tevékenységek során a program további együttműködésre és partnerségre törekszik más szakosodott intézményekkel, valamint nemzeti és helyi kormányzati hatóságokkal.

Az UNESCO rangos világörökségi listáján szereplő népi építészeti örökség "egyetemes értéke" még mindig nagyon korlátozott amint a listán szereplő 11 000 helyszín demonstrálja. A népi örökség **tárgyi és szellemi értékei**, valamint **példaértékű** jellegük, például az építők **ökológiai felelősségvállalása** tekintetében, olyan értékes örökséget képeznek, amelyet nem lehet elhanyagolni, különösen, ha figyelembe vesszük a környezetük sokféleségében rendelkezésre álló erőforrásokkal való kapcsolatuk ma már vitathatatlan bizonyítékait. Ez az emberi erőforrásokra vonatkozik: a tudás és a készségek kollektív emlékezete által képzett építési kultúrákra, az építő- és építészeti művészetekre és mesterségekre, de a fizikai erőforrásokra, a szerves és geológiai anyagokra, a fára, a szalmára, a növényi rostokra, a földre, a kőre stb. is.

A népi lakóhely örökségének sérülékenysége az ipari forradalomtól kezdve a 19. század végéig tömeges pusztításnak volt kitéve; ráadásul a "dicsőséges évtizedek" (az 1940-es évek végétől az 1970-es évek elejéig) gazdasági növekedési időszakában ezen építészet tömeges pusztulásához vezetett.

Ezt a sebezhetőséget a kereskedelmi, gazdasági és pénzügyi érdekek idézik elő, amelyek minden teret meghagynak a kortárs város terjeszkedésének, elrendelve a történelmi példák, például a romániai falusi épületek vagy a spanyolországi Tierra de Campos földházai, vagy a leóni "pallozák" lerombolását, hogy csak a közeli példákat említsük.

¹ <https://whc.unesco.org/en/earthen-architecture/>

Ezekkel a helyzetekkel szembesülve, az UNESCO nemzetközi egyezményei (1954, 1970, 1972, 2003), amelyek a védelem eszközei, valamint a nemzetközi tudományos bizottságok (ICOMOS) ajánlásai ellenére még mindig nagyon gyakran nehéz a népi örökség védelme érdekében cselekedni. Sok esetben a lakosság arra kényszerül, hogy elhagyja népi örökségét, elhagyja vidéki lakóhelyeit a gazdasági és társadalmi nyomás miatt, így azok lassú pusztulásnak, a karbantartás hiányának és a fosztogatásnak vannak kitéve.

Ezt fokozza, ha az örökséget nem ismerik el kellőképpen, vagy tévesen másodlagos örökségnek tekintik, **mivel a népszerű vidéki építészetet hagyományosan alacsony státuszúnak vagy kulturális jelentőség nélkülinek tekintik.**

Ennek következtében megállapítható, hogy a népi építészetnek nagyon kevés példája szerepel a világörökségi listán, vagy tart igényt a felvételre (várólista). Ennek az örökségnek a pusztulása programozott, és ez az emberiség számára mérhetetlen és pótolhatatlan kulturális és történelmi veszteséget jelentene.

A jelen időkben számos bizonytalanság és fenyegetés van jelen, amelyeket számtalan fórumon széles körben megvitatnak. A természettel kötött, megszakadt paktumot, amelyet a népi építők nemzedékről nemzedékre kötöttek, feltétlenül és sürgősen helyre kell állítani. Ennek a perspektívának a védelme az élet "értelmének" örökségét, az élet alapvető belső értékeit jelentené, amelyek a népi örökségben lakozik. Megállítani a természet, a hagyomány, a történelem, az értékek és a történelmi tudás pusztító örületét, és segíteni az ökológiai felelősség nélkülözhetetlen kultúrájának és etikájának megalapozását. Ennek a lényegnek a megőrzése érdekében feltétlenül szükséges, hogy ezt átadjuk a jövő nemzedékeknek. Egy olyan társadalomnak, amely az emberiséget a lakható területeken való szükséges visszagyökerezéshez vezeti. Olyan más lehetőségek felé kell elmozdulnunk, amelyekben figyelembe veszik a népi építészeti örökség értékeit, a védelem és a besorolás kötelezettségének érzését a mély ismeretük, a helyi kultúrákban betöltött történelmi jelentőségük, a terület tiszteletben tartásán és fenntarthatóságán alapuló társadalmi és gazdasági funkciójuk révén.

Bár a világörökség fogalmának meghatározása már közel fél évszázada elfogadott és használatos, a kulturális javaknak vannak olyan kategóriái, amelyek konfliktusokat okoznak a világörökség értékelésével és védelemével kapcsolatban. Ezek közül a népi építmények egyre inkább károsodnak és károsodnak, és egyúttal kikerülnek a hivatalos meghatározásokból, ami ahhoz vezet, hogy nem tudatosul bennük a megőrzésük fontossága.

A világörökség fogalma 1972-ben alakult ki az emberiség legfontosabb nevezetességeinek védelmét célzó nemzetközi együttműködés előmozdítására. Emellett olyan természetvédelmi intézkedések kidolgozását is ösztönözni kívánta, amelyek nemzeti, regionális vagy helyi szinten a kulturálisan jelentős építményekhez igazíthatók. Ily módon az egyetemes elismeréssel rendelkező egyedi helyszínek kiválasztása példaként szolgálhatna az összes örökség gondozásához.

Miközben ezeket a célkitűzéseket számos összefüggésben sikerült elérni, és a műemléki értékek egyre átfogóbb megőrzése is megvalósult, az örökségnek a "kiemelkedő egyetemes érték" meghatározásán alapuló meghatározása nem kívánt eredményeket hozott.

Például az adott területek eredeti lakosainak elvándorálása komoly problémákat okoznak, és ezek hatásaival nem foglalkoztak kellőképpen. A nemzeti intézmények és a társadalom egésze nem kérdőjelezi meg a régészeti lelőhelyek, katedrálisok, szentélyek, erődítmények vagy városi központok védelmének prioritását. Koruk, méretük, stílusuk vagy kulturális jelentőségük miatt figyelemre méltó egyediségük kiemeli a nemzetközi figyelem szükségességét, de sajnos a kategorizálásnak ez a formája hátrányosan megkülönbözteti a vidéki és városi építmények millióit,

amelyek kiemelkedő egyetemes értéke nem nyilvánvaló. A kultúra mindazokat a névtelen, természetes anyagokból kézzel készített, "szerény" méretű és a történelem különböző időszakaiban módosított mintákat aligha tekintik műemléknek", noha a Velencei Charta egyenértékűségüket deklarálta.

A **Velencei Charta** 1. cikke szerint "A műemlék fogalmán olyan önálló építészeti alkotásokat és városi vagy falusi együtteseket értünk, amelyek valamely sajátos kultúrának, jelentős fejlődésnek vagy történelmi eseménynek tanúi. A műemlék fogalma nemcsak a nagy alkotásokra terjed ki, hanem azokra a szerény művekre is, amelyek az idők folyamán kulturális jelentőségre tettek szert", de ez a meghatározás az örökség értékét egy meghatározatlan időszak múlásához köti.

A népi építészeti tudás és maga a népi építészet a kultúra olyan összefüggő kifejeződései, amelyeket sürgősen és szükségszerűen védeni kell (a szellemi és tárgyi kulturális örökség listáján ritkán szerepelnek), láthatóságuk újratervezésével, és az örökség interpretátorának ezért a célért kell dolgoznia.

A vidéki népi építészetben a természet és a kultúra hatása több mint nyilvánvaló. Az anyagok, az éghajlathoz való alkalmazkodás, a gazdasági tevékenységhez igazodó és funkcionális építőszerkezetek létrehozása elválaszthatatlan kötelékeket alkotott, és talán éppen ez a környezethez való kapcsolódás tette lehetővé, hogy ezek a mai napig fennmaradtak; a fenntarthatóság legjobb bizonyítékát jelentik. Az interpretátornak ismernie kell ezt a természeti környezetet, ezt a kultúrát, a hagyományokat és mindenekelőtt a környezetet ahhoz, hogy értékelni tudja a népi építészeti, és képes legyen megvédeni és értékelni azt a különböző kontextusokban.

3.3. A VIDÉKI NÉPI ÉPÍTÉSZET FIZIKAI LÉPTÉKE EURÓPÁBAN

Ha az építészeti az emberi viselkedés legmaradandóbb elemének tekintjük, könnyen feltételezhetjük, hogy a népi örökség, a vidéki népi építészet az egyes helyi közösségek alapvető jellemzőinek objektív következménye. Nem adhatunk továbbra is különleges jelentőséget a városi építészeti elemeknek, és nem tagadhatjuk meg azokat a vidéki építészeti elemektől.

A kulturális kifejezésen túl a népi örökség előnye, hogy pragmatikus tanúságot tesz a fő tevékenységekről és azok földrajzi kapcsolatáról; az **európai vidéki építészet a helyi identitás megerősítése, amelyben** a környezethez való alkalmazkodás, a **helyi erőforrásokkal való fenntartható gazdálkodás, az éghajlathoz való alkalmazkodás és a generációról generációra szálló technológiai tudás** együttesen jelenik meg.

Az örökségként elismert morfológia a közösség értékeinek alapvető anyagi megnyilvánulásává válik, képviselve a legfontosabb hagyományokat és megerősítve a kollektív emlékezetet.

A népi építészet fizikai dimenzióját közvetlenül befolyásolja az a fizikai környezet, amelyben létrejött, azaz a hely tájképi felfogása, de a közösségi tevékenységekhez használt kézműves eszközökkel és a kialakult kézművességgel is összefüggésbe hozható és befolyásolható.

Amikor az építészeti örökség interpretációjához folyamodunk, nem tudunk elszakadni a táj szintjének, a környezetnek az elemzésétől, attól, hogy a területfoglalást hogyan hajtották végre, vagyis tisztában kell lennünk a környezet természeti elemeinek emberi kisajátításával és kezelésével.

Ennek azért kell így lennie, mert ez közvetlenül tükrözi a főbb struktúrák és infrastruktúrák elhelyezkedését, a települések eloszlását a természeti erőforrások kiaknázása szerint, de a más közösségekkel való közvetlen kapcsolataikat is.

Az ilyen szintű elemzés lehetővé teszi az adott régióban együtt élő társadalmi csoportok fő megélhetési tevékenységeinek megértését. Tartalmazza a fizikai földrajz sajátos adottságainak kihasználása és a lehető legjobb eredmények elérése érdekében kiválasztott stratégiákat.

Figyelembe veszi továbbá a kommunikációs útvonalakat, a helyi erőforrásokhoz való közvetlen hozzáférést és a megfelelő óvóhelyi struktúrát, figyelembe véve a régió éghajlatát, napfénynek való kitettségét és geológiai jellemzőit, a domborzati változásokat és a vízvonalakat.

Az erdő, a legelő és a mezőgazdasággal kapcsolatos tevékenységek, különösen az extenzív mezőgazdaság, a földterületek elosztásának fő tényezőjeként azonosíthatók, ami viszont nagyobb léptékben alakítja a tájat.

Ami az építési technológiát illeti, az európai vidéki építészet mindig az első előfeltételnek felel meg, a területen rendelkezésre álló anyagi erőforrások és az empirikus tudás felhasználásával.

Az építőanyag általában a hagyományos, vernakuláris alternatívákra korlátozódik, azaz ha egy terület hagyományosan vályogot használt építőelemként, akkor az eszközök szűkös fejlődése és az energia korlátozása miatt mindig a lehető legkevesebb átalakítással jut el a vályog használatához.

A technológiai erőforrások hiányát általában rendkívül pragmatikus és leleményes építési megoldásokkal kompenzálják, ami nagyon sajátos stílusok és technikák kialakítását teszi lehetővé. Erre jó példa a spanyolországi Cuenca történelmi központjában, a világörökség részét képező "függőházak" konzolos teraszai, amelyek a fa padlószerkezet és a kőfalazat érdekes artikulációját mutatják.

Amint az várható volt, a megfigyelt építési rendszerek a kő túlsúlyát mutatják Európa déli részén, a történelmi római befolyás alatt álló régiókban pedig a habarcs nagyobb arányban van jelen. A szárazabb éghajlatú területek némelyikén földelési rendszereket is alkalmaznak, például a spanyolországi León tartomány déli részén, és néhány lakottabb helyen a tűzálló téglá építési módok alkalmazása is meghatározó. A fa használata minden esetben átívelő, különösen a felső emelet és a tető tartószerkezetében. Más építészeti elemekben való túlsúlya azonban jelentősen nő, ahogy Észak-Európába haladunk.

3.4. A VIDÉKI NÉPI ÉPÍTÉSZET TÖRTÉNETI MEGKÖZELÍTÉSE EURÓPÁBAN

A vidéki környezet építészetének interpretációjakor figyelembe kell vennünk a vidéki települések egészének elhelyezkedését.

A **vidéki települések elhelyezkedése** különböző tényezőkből adódik: **védekezésből**, a magasabban fekvő területek keresése érdekében; **topográfiai adottságokból**, például a föld kanyarolatai miatt; **kereskedelmi megfontolásból**, az utak, folyók vagy csatornák közötti összeköttetések miatt; vagy **pragmatikus szempontokból**, például az egyes telkek egyéni megközelíthetősége az adott ingatlanokhoz vagy terményekhez. Vannak létfontosságúak szempontok, mint például a vízellátás, a vadászterületek vagy a termékeny területek megléte; éghajlatiak, amelyek az optimális szellőzést, a napfényt vagy az árnyékot keresik, míg a társadalmi tényezők célja a köz- és magánterületek és azok használatának megkülönböztetése. Ezek a helyek soha nem véletlenszerűek, hanem

évszázados próbálkozások és hibák eredménye, amelyek a környező kondicionáló tényezőknek megfelelő legjobb helyet és kialakítást állapították meg. Ezért a **vidéki centrumok történetének ismerete, a történelmi eredetükre vonatkozó kutatás elvégzése segít megérteni, hogy a vidéki centrum miért éppen ott található**, és miért nem máshol.

Ettől a ponttól kezdve még jobban megérthetjük az adott népességközpont vidéki építészetének jellemzőit.

A **vidéki hegyi falvak** példáját véve általában a déli lejtőn helyezkednek el (Európában az északi féltekén való elhelyezkedésük miatt), egyrészt azért, hogy kihasználják a napfény és a meleg előnyeiket, másrészt azért, hogy ne foglaljanak el mezőgazdasági területeket a völgyben, biztosítva a lehető legnagyobb napsütést és elkerülve az esetleges árvizeket. Ennek az elhelyezkedésnek köszönhetően megtalálják az uralkodó szelektől leginkább védett sarkokat, és így biztonságban vannak a lavináktól, földcsuszamlásoktól vagy havazástól.

A települések elhelyezkedésében van egy bölcsesség, amely nem tervezetlen, de gyakran elfelejtődik, amíg a természeti katasztrófák nem emlékeztetnek arra, hogy miért éppen ezeken a helyeken épültek, és miért nem máshol.

Az építészet a **rendelkezésre álló anyagok, az éghajlati viszonyok, a helyi sajátosságok és a kultúra** kombinációjának eredménye. Ezért egy-egy homlokzaton vagy különösen egy belső térben könnyen találhatunk olyan szerkezeteket, falakat, elemeket, amelyek az épület elmúlt korszakaihoz, korábbi fázisaihoz tartoznak. Ezért nincs értelme csak a homlokzatokat védeni, mintha az épületek tartalmatlanok lennének, mivel az épületek valószínűleg régebbi és talán még értékesebb elemeket tartalmaznak, mint maguk a homlokzatok.

Az évszázadok során az épületek **fokozatos átalakuláson** mentek keresztül a technológiai fejlődés eredményeként, amely javította a lakók életminőségét, akik minden egyes helyre egy adott időpontban érkeztek, meghatározott körülmények között. Nem minden ilyen fejlődés ment végbe vagy fog végbemenni a jövőben, mivel mindegyik a helyi viszonyoktól függ, bár sok közülük közös tendenciát tükröz. Számos esetben az eredeti homlokzatokat jelentősen megváltoztatták, elfedve azokat modern, időjárásállóbb anyagokkal, amelyek jobb szigetelést biztosítanak az időjárási körülményekkel szemben, gyorsabb és olcsóbb karbantartást tesznek lehetővé, vagy egyszerűen esztétikai okokból és divatirányzatokból. Erre példa a vidéki Spanyolországban elterjedt tendencia, hogy a vidéki házak agyagból készült homlokzatát cementtel fedik le, amely finomabb felületű és különböző színekre festhető. Ez a tendencia, amely az 1980-as években kezdődött, azt jelenti, hogy ez a fajta építési mód elveszítette eredetiségét, valamint kulturális és esztétikai gazdagságát. Szerencsére ez a tendencia lelassult, és úgy tűnik, hogy a városrendezési előírások segítenek visszafordítani az elmúlt évtizedek eme csapását.

Ugyanez történik a **tetők és a padlók fejlődésében is**. Itt megfigyelhetjük, hogy egyes helyeken fokozatosan fogy a fa, és olyan megoldásokat keresnek, amelyek kevésbé függenek tőle, speciális padlóburkolatokat és az alsó szintek fokozatos szigetelését foglalják magukban. A kizárólag fából készült padlótól és tetőtől a más anyagokkal, fával és agyagrácsokkal vagy terrakotta cserepekkel kombinált padlóig és tetőig. A változatosság olyan nagy, hogy azt esetről-esetre kell elemezni.

A vidéki házak elosztása során láttuk, hogy a korábban istállóknak használt, széna- és trágyaszagú melléképületeket üzemanyagszagú járműgarázsokká alakították át; a korábban a legértékesebb élelmiszerek tárolására és mindennapi háztartási használatra használt padlásokat a lakások részévé alakították át, a földszinti műhelyeket és munkaterületeket pedig üzlethelyiségekké. A kisebb lakásokat kisebbekkel csoportosították, a nagy kúriákat pedig felosztották, hogy különböző családoknak adjanak otthont.

A helyi fából készült korlátokat vasra vagy a világ más tájairól származó finom faanyagokra cserélték. A kis ablakokat, amelyeknek külső szigetelő (hideg, meleg, eső) és szellőző funkciójuk volt, nagy ablakokká alakították át, amelyeknek inkább modern esztétikai, mint funkcionális funkciójuk van.

A vidéki építészet fiziognómiájának történelmi fejlődésére számos példa van; csak azokban az esetekben sikerült megőrizni a hagyományos vidéki építészeti normákat, ahol nagy figyelmet fordítottak az építési hagyományok tiszteletben tartására, mint például az Egyesült Királyságban.

A hagyományos vidéki építészetet az erőforrások felhasználásában és a meglévő szerkezetek felhasználásában általános takarékoság jellemezte, anélkül, hogy a bontás során törmelék keletkezett volna, mivel azt a ház más részein, sőt más lakásokban is újra felhasználták. Ez a fenntarthatóság, amely egyre nyilvánvalóbbá válik, valamint a kulturális identitás megőrzése elegendő okot kell, hogy adjon a megőrzés és a rehabilitáció révén történő beavatkozásra. Ehhez egy megfelelő a vidéki építészet történelmi, kulturális és emberi értékeinek interpretációjának megtervezése szükséges, ami a vidéki örökség európai interpretátorai számára nagy kihívás.

A vidéki építészetben jelen lévő építőanyagok a helyi hagyományok és a történelmi fejlődés évszázados eredményei. A különböző, általában a környezetből származó anyagok elérhetősége logikus kombinációkat eredményez, amelyekből a helyi építészet kialakul. A meglévő korlátok figyelembevételével ezek a legjobb megoldások például az éghajlati viszonyokra, a szigetelési és szellőzési igényekre.

Fotók: SERVIMA SL

A vidéki építészetben jelen lévő különböző típusú építőanyagok a környezetben való elérhetőségüktől, az éghajlattól stb. függően.

A vidéki örökség interpretációjakor figyelembe kell vennünk, hogy az iparilag gyártott anyagok, különösen az előre gyártott anyagok beépítése berobban a jól megőrzött kézműves környezetbe, homogenizálva az építési megoldásokat, és eltörölve a népi építészet gazdagságát és kulturális sokszínűségét.

Az interpretátornak különös jelentőséget kell tulajdonítania azoknak az építészeti példáknak, amelyek a kulturális identitás jeleként őrzik és tiszteletben tartják a helyi hagyományokat.

Ennek nemcsak esztétikai, hanem gazdasági következményei is vannak, mivel a helyi kézművesek által, helyi anyagok felhasználásával és a hagyományos trendeket követve készített vagy felújított épületek közvetlenül visszahatnak a helyi

56

gazdaságra, ami elősegíti a fenntartható helyi gazdaságot és fejlődést.

Az európai népi építészet európai interpretátorának mindezeket a tényezőket figyelembe kell vennie ahhoz, hogy megértse és meg tudja magyarázni az európai vidéki örökség történelmi fejlődését.

A vidéki területeink és építészetünk fő problémája a jelenlegi globalizáció, amelynek során más területekről származó anyagok olcsón elérhetőek, más területekről származó formák és elemek a divat és a trendek következtében hozzáférhetővé válnak, aminek következtében nagy a veszélye annak, hogy ez a közvetített örökség, amely egyben identitásunk jeleit is jelenti, teljesen elveszik.

3.5. AZ EURÓPAI NÉPI ÉPÍTÉSZEK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐINEK INTERPRETÁCIÓJA

A népi építészet általában annak "bemutatója", hogy mit lehet a régióban rendelkezésre álló természeti erőforrásokból - kő, agyag, fa, jég és más - a menedékhely szempontjából megvalósítani.

Az anyagokat közvetlenül a környezetből veszik, csak kevésbé károsítják a természetet. A népi építészetben alkalmazott építészeti megoldások pedig szerves anyagokkal kombinálva végül lehetővé teszik az épületek jobb hő- és hangszigetelését.

Bár vannak jó tulajdonságai, a népi építészetet a megfelelő műszaki ismeretekkel nem rendelkező emberek néha ismétlődően és elavultnak tartják. A népi építészetnek ez a kritikája teljesen téves. A jó szakemberek már tudják, hogy az innováció abban rejlik, hogy az egyszerű és természetes elemeket hogyan lehet a kényelem és a társadalmi interakció érdekében felhasználni.

A népi építészet egyik szokásos jellemzője az építési technikák egyszerűsége. Általában olyan emberek készítik, akik technológiailag kevésbé fejlettek, és a népi építészet a népi építészeti nyelve, etnikai, regionális és helyi "dialektusaival".

Az európai népi építészet általános jellemzői

1) Forró, száraz régiókban:

- Az épületek közelsége;
- Lapos tetők;
- Közvetlenül a talajon lévő szerkezetek;
- Nehéz anyagok használata;
- Vastag falak;
- Világos színű, kis nyílásokkal ellátott homlokzatok;
- Belső udvarok szökőkutakkal vagy vizesblokkal.

2) Hideg éghajlatú régiókban:

- Az épületek közelsége;
- Közepes hajlásszögű tetők;
- Emelt padlós szerkezetek;
- Alacsony hőkibocsátású anyagok használata;
- Vastag falak;
- Széles nyílásokkal rendelkező homlokzatok, csak a legjobban megvilágított oldalakon.

3) Nedves vagy nedves régiókban:

- Egymástól elkülönített épületek;
- Ferde tetők;
- Ereszek és erkélyek;
- Emelt padlós szerkezetek;
- Könnyű anyagok használata;
- Vékony falak;
- Keresztirányú szellőzést lehetővé tevő nyílásokkal ellátott homlokzatok.

Az európai vidéki területeken lehetséges épületek tipológiájának általános listája:

- Házak: Tér az emberi élethez
 - o Kompakt házak: Egyes régiókban az emberek megosztották életterüket a jószágokkal (A Pallozas példája).
- Raktárak és pajták: Európában óriási a választék, és nagy a különbség a régiók és területek között.
- Magtárak és cséplőpadlók.
- Kertek és termőterületek és azok kerítésrendszerei.
- Közterületek vagy középületek:
 - o Közösségi kemencék
 - o Szélmalmok
 - o Szökőkutak
 - o Hagyományos öntözővályúk
- Különböző korok és stílusok kápolnái és templomai
- Földalatti települések
- Víz- és öntözőszerkezetek
- Köztes terek és határterületek.

Fénykép: SERVIMA SL

Foto: Srd Škvarica

Fénykép: SERVIMA

Fénykép: Jesús Núñez

Fénykép: SERVIMA SL

Fénykép: SERVIMA SL

Fénykép: SERVIMA SL

Néhány példa az európai vidéki építmények típusaira: rétek kerítésfalai, szénaszárító, házak, kút és itató, szélmalom, galambdúc, ház.

A népi építészet részei, amelyeket az interpretációs folyamat során tanulmányozni kell

- Az általános elhelyezés és elhelyezkedés
- Az éghajlati és orográfiai környezet
- Egy kis történelem
- Az anyagok: föld, fa és kő és ezek kombinációi.
- A falak: építési technikák
- A tetők: különféle anyagok és építési technikák
- A padlók: anyagok és dekorációs tipológiák.
- Egyéb: szigetelési rendszerek, szellőzési és hűtési technikák.

Összefoglalva, lehetetlen feladat olyan didaktikai modult kidolgozni, amely az európai népi vagy populáris építészet széles körű tipológiájának egészét vagy nagy részét lefedné. Csak egyetlen európai makro régió (a Földközi-tenger medencéje, Délnyugat-Európa, Közép-Európa, a balti térség, az atlanti térség stb.) olyan sokféle példát tartalmaz, hogy lehetetlen ilyen részletes elemzésre jutni.

Ebben a didaktikai modulban a cél az, hogy a leendő vidéki területeken dolgozó európai kulturális örökségi interpretátorok elsajátítsák a szükséges készségeket ahhoz, hogy képesek legyenek azonosítani a vidéki építészet azon elemeit, amelyek egy adott területen léteznek, és amelyek kellően relevánsak ahhoz, hogy megőrzési kategóriát kapjanak, és a turisztikai vonzerő és felértékelődés elemei legyenek. Reméljük, hogy képes lesz elsajátítani a szükséges tudatosságot ahhoz, hogy azonosulni tudjon az európai vidéki örökség gazdagságával.

Fénykép: SERVIMA SL

3.6. PÉLDÁK AZ EURÓPAI VERENAKULÁRIS/NÉPI ÉPÍTÉSZETRE VIDÉKI TERÜLETEKEN

3.6.1. UNESCO WORLD HERITAGE SITE (SITES ARE ALSO PROTECTED ON NATIONAL or LOCAL LEVELS)

3.6.1.1. The set of windmills of the Carthage field and Consuegra. Campo de Cartagena (Región de Murcia) & Consuegra (Castilla-La Mancha), country: Spain

Initially built to grind grain, the mills were modelled on the Dutch windmills of the 16th and 17th centuries, with a cylindrical tower and conical deck where the shaft and its four rectangular blades are housed. The interior is divided into three floors connected by a staircase along the wall. On the lower floor is the silo, where the ground grain was stored. On the second floor, there is a sieve to separate the flour from the bran. The third floor, the largest, houses the machinery, with the most striking element being the “Catalina” wheel. In the upper part of the wall, eight windows were opened to help the miller determine the direction of the wind and thus the orientation of the blades.

The tower mills were passed down through the generations until being retired in the 1980s. Twelve of the original 13 mills were restored and opened as a tourist attraction. In 2006, the windmills and the adjacent 12th-century Castle of La Muela were declared a cultural historic site.

Photo: Jesús Núñez

3.6.1.2. Old Village of Hollókő and its Surroundings, place: Hollókő and surroundings, country: Hungary

The old village of Hollókő, located in Northern Hungary has been inscribed on the UNESCO's World Heritage List since 1987 hence it became the first World Heritage village and one of the first two Hungarian World Heritage sites. Hollókő, a Palócz settlement represents a deliberately preserved popular architecture and traditions. But it is not only a living example for Palócz and Central European rural life that was generally abolished by the agricultural revolution in the last century (criterion v), but it is also a pioneering example for integrating different levels of heritage protection. Hollókő meant a new category in monument protection, as it incorporated intangible heritage elements (traditional local knowledge and craftsmanship) from the very beginning of its conservation in spite of the fact that first it became protected as an ensemble of vernacular buildings (including elements of its built environment and natural surroundings).

61

The protection of the village took place on different levels: on national level it started in the 1960s, (during the time when vernacular architecture became part of the national inventory in Hungary), on universal level in the 1980s that is clearly considered as a result of the long cooperation between the inhabitants and the heritage protection professionals (like Ferenc Mendele and András Román, ICOMOS). In recent years the regional level of protection and heritage interpretation became more and more important (e.g. the creation of the „Palóc út“, as a cultural thematic route in the Hungarian-Slovak border region, and the events of the Palóc Museum in Ballassagyarmat). However, Hollókő is also an illustrative example for the dangers of heritagisation and the challenges resulting from commodification and touristification that have seriously altered the socio-cultural character of a village, which is now considered as a “living museum“, rather than a „living village“.

More information can be found on heritage interpretation examples (in Module 9) and on the critical analysis of the site in Sonkoly 2019.

Sources:

<https://whc.unesco.org/en/list/401/>

G. Sonkoly, “From tangible to intangible heritage. Hollókő, the ‘world -protected village’”, *Ethnologies*, vol. 41, no. 2. 2019, pp. 3–20.

https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/51333/Sonkoly_From%20tangible%20to.pdf

Photo: Hungarorum, CC BY-SA 4.0 <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>>, via Wikimedia Commons

3.6.2. NATIONAL AND LOCAL LEVEL OF PROTECTION

3.6.2.1. *Hórreos of Asturias, Galicia and some villages of León province, country: Spain*

They are characteristic auxiliary constructions for storing and drying agricultural products, built of wood or stone, raised off the ground, supported by four columns.

A hórreo is a typical granary from the northwest of the Iberian Peninsula (Asturias, Galicia, León and also Northern Portugal). It is a small construction, built in wood or stone, raised from the ground (to keep rodents out) by pillars in order to prevent access by rodents. Ventilation is allowed by the slits in its walls.

Depending on the region or province the hórreos are built aesthetically different, sometime using stone and wood, other time only stone (more common in Galicia and Northern Portugal).

62

Photo: SERVIMA SL

3.6.2.2. *Name: Schumacher House, place: Nagyvázsony, country: Hungary*

The protection of rural architecture (folk/vernacular architecture that are more popular terms in Hungarian) in Hungary began in 1957. The Schumacher House in Nagyvázsony was the first emblematic successfully conserved and renovated peasant's house in 1960 thanks to the National Monument Inspectorate (Országos Műemléki Felügyelőség, OMF) that bought the building and prevent its deterioration. Since then, hundreds of others have followed that led to the creation of the unique „Network of Rural Heritage Buildings in Hungary” comprising nearly 300 buildings (see more about the network that has been added to the Tentative List of the UNESCO World Heritage Sites in 2017 in Module 9).

The rebirth of the Schumacher House is exemplary, as this was the first time in Hungary, when the conservation method used for historic monuments (“grand art”) was applied for a rural site. As a result, the Schumacher House could be conserved in its original location (unlike in case of skanzens) and opened to the public, as it became a folk art museum (ethnographic collection), displaying not only folk architecture, but also local and regional crafts typical for the Balaton Uplands.

Despite the results, village architecture has completely changed over the past decades and only a very few traditional rural architectural heritage (e.g. peasant houses) remained all around Europe. However, Hungary and Bulgaria have been the first countries to protect folk architecture on different levels (nearly 10% of the total monument stock is listed as rural buildings). But folk

architecture is a closed category in monument protection in Hungary that can only perish but not grow, this is why its preservation is essential (Román, 2004 p.91.)

More information can be found on skanzens and the Network of Rural Heritage Buildings in Hungary with examples for heritage interpretations in Module 9.

Internet link:

https://www.tanyamuzeum.hu/magyar/oldalok/schumacher_haz_nagyvazsony/

Harlov-Csortán, M. (2018): “Heritagizing the Countryside in Hungary”, in: Acta Univ.Sapientiae, European and Regional Studies, 13, pp. 19—35.

Skanzen Hungarian Open Air Museum (<https://skanzen.hu/en>)

The Network of Rural Heritage Buildings in Hungary (UNESCO Tentative List, National Heritage, local Heritage <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6264/>)

63

Photos of szabadoszoltan via Wikimedia Commons

3.6. BIBLIOGRAPHY

Roderick J. Lawrence (1983) The Interpretation of Vernacular Architecture, Vernacular Architecture, 14:1, 19-28, DOI: 10.1179/vea.1983.14.1.19

Brown, R., & Maudlin, D. Concepts of Vernacular Architecture. The SAGE Handbook of Architectural Theory, 340–368. <https://doi.org/10.4135/9781446201756.N21>

Slavova, Gergana. (2013). Craftsmanship, opportunity and perspective for development of non-agricultural activities in rural areas in Bulgaria. 11. 207-214.

ICOMOS 2004, The World Heritage List: Filling the Gaps - an Action Plan for the Future. An Analysis by ICOMOS, <https://whc.unesco.org/document/102409>

ICOMOS 1964, Venice Charter, <https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf>.

Dipasquale, Letizia & Correia, Mariana & Mecca, Saverio & Mileto, Camilla & Morot-Sir, Patrice & Vegas, Fernando & Akermann, Kristina & Andersson, Jenny & Bavay, Gérard & Bei, Georgia & Benža, Mojmír & Berescu, Catalin & Bertašiu̇té, Rasa & Blu̇ms, Peteris & Braxén-Frommer, Ann-Marie &

Bronchart, Sophie & Buch, Pierre & Buzás, Miklós & Castro, Alexis & Guérin, René. (2011). TERRA EUROPAE Earthen Architecture in the European Union.

Szabóová, Tímea. (2019). Rural buildings in European regions RUBER 2019: Architectural - construction - technology - safety / Vidiecke stavby v európskych regiónoch RUBER 2019: Architektúra, konštrukcie, architektúra - konštrukcie - technológie - bezpečnosť. 10.15414/2019.9788055220680.

The World Heritage Programme on Earthen Architecture web site <https://whc.unesco.org/en/earthen-architecture>

The UNESCO website <https://whc.unesco.org>

4. MODUL. TÁRGYI ÖRÖKSÉG (III): IPARI ÖRÖKSÉG

Index

- Bevezetés
- Ipari örökség - a fogalom
- Az ipari örökség védelmének és interpretációjának kihívásai napjainkban
- Vitatott örökség
- Az Ipari Örökség Megőrzésének Nemzetközi Bizottsága
- Dublini alapelvek
- Az ipari örökség értékei
- Ipari táj
- Példák az ipari örökségre a partnerség országában
- Bibliográfia

65

4.1. BEVEZETÉS

Elmondható, hogy az ipari örökség kulturális kincs, mert minden egyes elemében, amelyet integrál, egy történet rejlik. Minden egyes elem gazdag történelmi/kulturális/társadalmi/személyes értéket tartalmaz, és a többi elemmel együtt egy nép történetét meséli el. Minden gép, minden szerszám, minden jármű, minden apró elem része az egyes helyszínek kollektív emlékezetének. (Cardoso, V. 2012).

Az Ipari Örökség Európai Útvonala (ERIH) szerint az ipari örökség népszerűsége azzal párhuzamosan nőtt, hogy Európa pozíciója a globális bányászat és a gyártás terén csökkent. Az ipar ősi eredetű, de a 18. századtól kezdve a legtöbb európai ország gazdaságában meghatározóvá vált. Napjainkban szomorúan tapasztaljuk tárgyi és szellemi kulturális örökségünk e fontos részének lassú eltűnését, például az utolsó nyugat-európai mélyművelésű szénbányák bezárását és a gépeket, amelyek feleslegessé váltak. Mindannyiunknak fontos szerepe van ipari örökségünk felfedezésében, védelmében és megőrzésében. Amint azt az előző modulokban láttuk, az ipari örökség gyakran kapcsolódik a korábban bemutatott más örökség kategóriákhoz, mind a tárgyi, mind a szellemi örökséghez (pl: lehetnek történelmi műemlékek, a népi épített örökség része, valamint a hagyományos tudás és kézművesség révén a szellemi örökséghez is kapcsolódik).

Az iparosodás kezdettől fogva átlépte a határokat - soha nem volt tisztán nemzeti jelenség. A 18. század közepétől kezdve az új technológiák és termelési módszerek gyorsan elterjedtek Európában. A gyárosok különböző országokban építették fel gyáraikat, és hatalmas profitot termeltek, a munkások ezrei vándoroltak a feltörekvő ipari területekre.

Minden város, minden ipari műemlék és minden munkástelep része volt, és ma is része ennek a folyamatnak, amely Európában kezdődött, majd elterjedt az egész világon. A legtöbb látogató azonban még mindig nincs ennek tudatában. Az európai ipari régiók egymással szorosan összefüggő hálózatát, amelyek továbbra is inspirálják és erősítik egymást, ma a legtöbb ipari műemlék és örökség helyszín ritkán mutatja be. Másrészt az elmúlt fél évszázadban új családi kirándulási és oktatási célpontok jelentek meg, például felújított gőzvasutak, kirándulóhajók a csatornákon, még működő víz- és szélmalomok stb. Az ipari örökség iránti érdeklődés ma már nem ritkaság, hanem olyasmiről, amit sokan szeretnének megtapasztalni.

Az ipari épületeket konzerválják, az ipari örökséget bemutató múzeumokat hoznak részre különböző a nemzeti kormányzati szervektől kezdve a nem kormányzati szervezetekig (NGO), annak érdekében, hogy ne veszítsük el ezeknek a közösségeknek a történelmét.

Az ipari örökség az elmúlt évtizedekben számos országban, különösen Portugáliában, nagyon fontos szerepet játszott a muzeológia megújításában és fejlesztésében. Az ipari örökség mind tartalmi (muzealizálható örökség), mind infrastrukturális (múzeumként újrahaznosított struktúrák) szempontból számos esetben jelen van, amelyek közül néhány figyelemre méltóan sikeres volt, és amelyeket a későbbiekben ismertetünk (Mendes, 2012).

4.2. IPARI ÖRÖKSÉG - A FOGALOM

66

Az ipari múlt, az épületek, a gépek, a termékek, a munkások és vállalkozók emlékei iránti érdeklődés nem teljesen új keletű jelenség. Az "ipari régészet" kifejezés az ipari múlttal kapcsolatos tárgyi bizonyítékok szisztematikus tanulmányozását jelenti, más szóval a múltbeli bányászati, gyártási és közlekedési rendszerek fizikai maradványainak tanulmányozását. Az ipari régészet számos tudományágat - többek között a régészetet, az építészetet, az építőipart, a mérnöki tudományokat, a műemlékvédelmet, a muzeológiát, a várostervezést és más szakterületeket - foglal magában annak érdekében, hogy a múltbeli ipari tevékenységek történetét összerakja. A fogalom az 1950-es évek közepén terjedt el Nagy-Britanniában, majd más országokban is átvették.

Ez a második világháború utáni időszakban történt, amikor az iparosodás számos nyoma eltűnt, ami ezt követő fel is gyorsult az újjáépítés időszakában is. Ekkor történt az úgynevezett "kreatív tisztítás" (Joseph Scumpeter) is, amely az akkoriban zajló 2. ipari forradalomban rejlő dinamikából fakadt (Mendes, 2012).

A gyorsan eltűnő ipari örökség iránti további aggodalom később, az 1960-as években Nagy-Britanniában jelent meg, amikor öt szabadtéri múzeumot hoztak létre az ipari múlttal kapcsolatban (régai vasutak gőzmozdonyokkal, malmok és különböző tárgyi emlékek megőrzése). Ez az ipari múlt elvesztése iránti aggodalom Európa-szerte visszhangra talált az 1970-es évektől kezdve (ERIH).

Európa számos fővárosában (Párizs, London, Bécs, Stockholm...stb.) számos technológiai múzeumot alakítottak ki. A szabadtéri múzeum (skanzen) először a 19. század végén jelent meg Skandináviában, majd később más országokban is, különösen 1945 után. Később a vidéki életre jellemző épületek és tárgyak megőrzésére törekedtek az egyes régiókban.

Az ipari örökség, az örökségvédelem "új területe", ahogyan azt manapság nevezik, felhívja a figyelmet a hozzá kapcsolódó értékekre és a benne rejlő lehetőségekre, többek között az új funkciókra való felhasználás tekintetében, ezáltal egy "második életet" adva az adott örökség helyszínnek, beleértve a múzeumokat is (MENDES, 2012).

4.3. AZ IPARI ÖRÖKSÉG VÉDELMEINEK ÉS INTERPRETÁCIÓJÁNAK KIHÍVÁSAI NAPJAINKBAN

Az ipari örökséggel való találkozás emlékeztet bennünket a történelemben elfoglalt helyünkre. Megcsodálhatjuk az elmúlt generációk ipari épületeit, manufaktúráit vagy régi mozdonymodelljeit. Az ipari örökség egyes helyszíneire látogató emberek láthatják, hogyan lehet ápolni és átadni bizonyos készségeket a jövő generációinak.

Európa-szerte megőrizték az épületeket a közösség számára betöltött jelentőségük miatt, és néha múzeumi gyűjtemények, találkozók, koncertek és kiállítások helyszínei lettek.

Például bizonyos ipari szerkezetek méretük és méreteik miatt alkalmasak nagyméretű művek kiállítására, mint például a londoni Tate Modern, amely egy régi hőerőműben kapott helyet, amelynek turbinaterme lehetővé tette az ilyen típusú tárgyak kiállítását. Ebben az esetben a létesítmények az örökség, a kultúra és a gazdaság között kialakult új kapcsolat kontextusába illeszkednek, ráadásul a Temze folyó mellett található, ami szintén része az utóbbi évtizedekben divatos "vízpartok" felértékelési mozgalmának.

Az elfogadott megoldástól függetlenül az új múzeumok vagy más intézmények, amelyek a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó régi struktúrák felhasználásának eredményeként jöttek létre, fontos tanúi annak, hogy bizonyos tevékenységek meghatározó szerepet játszanak az adott területeken vagy településeken. Amellett, hogy képesek hozzájárulni e régiók gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődésének előmozdításához -különös tekintettel a kulturális turizmushoz való hozzájárulásukra-, maguknak a közösségeknek az identitástényezői is, amelyek ily módon elismerik és emlékeznek rájuk, és egyúttal igazolják, hogy az őseik által átadott emlékezet és örökség nem merült feledésbe.

Portugáliában van néhány jó példa, ami említésre méltó: például a textilipar (Vale do Ave és Covilhã), a kalapipar (S. João da Madeira) és az üvegyipar Marinha Grandén, a konzervipar Espinhóban és Setúbalban, valamint a parafaiipar Algarve-ban. (Mendes, 2012).

Végül más szempontokból is értékelhetjük az iparosodás néhány előnyét (pl. a háztartások fűtéséhez használt olcsóbb tüzelőanyagok egészségügyi előnyeit), és emlékezhetünk a migránsok csoportjainak fontosságára azokban az országokban, amelyek menedéket nyújtottak nekik.

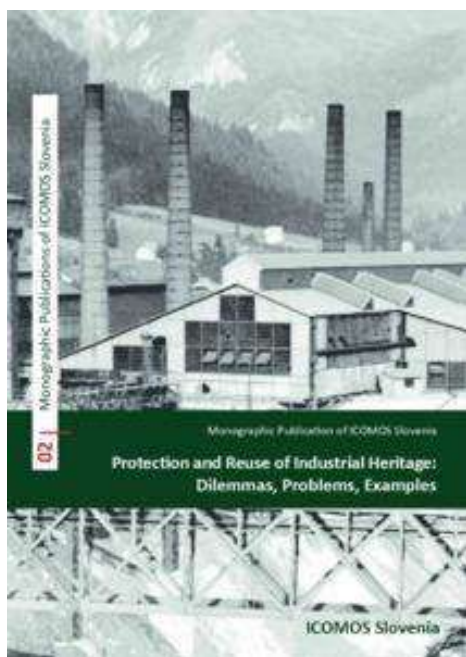
4.4. VITATOTT ÖRÖKSÉG

Számos esetben az ipari örökséget vitatott örökségként kezelik és mutatják be (lásd bővebben a 2. modulban). Az ipari örökség megőrzése és interpretációja a tárgyi örökségvédelem egyik legösszetettebb része. Szembekerülhet múltunk egyes aspektusaival, mivel gyakran kapcsolódik

sötét örökségünkhöz (pl. a rabszolga-kereskedelem vagy a II. világháborút követő etnikai csoportok kényszermozgásai).

Magyarországon, hasonlóan más közép-kelet-európai országokhoz (amelyek a szovjet blokk részét képezték), az ipari örökség jelentőségét és képviselőit nem kezelték megfelelően, és annak védelme csak az 1980-as évek végén, de leginkább 1990-es években merült fel, mind történelmi, mind esztétikai okokból. Hosszú ideig vitatott örökségnek számított, és még mindig sok védtelen, romló állapotban lévő helyszín van, a szakemberek, civilek és nemzetközi szervezetek folyamatos erőfeszítései és megőrzési tevékenységei ellenére (pl. az Ipari Örökség Megőrzésének Nemzetközi Bizottsága (TICCIH) 1978 óta vagy az Ipari Örökség Európai Útjai (ERIH) 2004 óta).

Az eltűnő ipari termelés és tevékenységek, a bezáró gyárak és ennek a gazdag örökségnek az eltűnése felhívta az emberek figyelmét, és e látnivalók és relikviák védelmét és megőrzését eredményezte.

Az ipari épületek, az ott működő gépek, az ott készült termékek, az ott dolgozók emlékei elengedhetetlenek múltunk számos aspektusának megértéséhez.

Európa iparosodása megváltoztatta a Föld arculatát. Az évszázadok során a gépek váltották fel a kézzel készített termékeket, és legújabbban a robotok vették át a férfiak és nők helyét számos feladatban. Számos gyártási tevékenységet keletre helyeztek át. Európa ismét radikális változásokon megy keresztül, mivel a régi és kevésbé régi iparágak megszűnnek. Új gazdasági és technológiai tevékenységi formák jelennek meg.

Fotó forrása: <https://openarchive.icomos.org/id/eprint/2130/>

Ami megmaradt, az egy gazdag ipari és kulturális örökség, a kontinens ipari múltját megőrző és interpretáló helyszínek hálózata Európa-szerte.

4.5. A NEMZETKÖZI BIZOTTSÁG AZ IPARI ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSÉÉRT (International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage)

Az **Ipari Örökség Megőrzésének Nemzetközi Bizottsága** (TICCIH) egy 1973-ban alapított nemzetközi szervezet, amely az ipar és az ipari társadalom kulturális örökségének megőrzésére irányul, beleértve az ipari régészetet is.

A TICCIH tulajdonképpen az ipari örökség világszervezete. Céljai közé tartozik a nemzetközi együttműködés előmozdítása az ipari örökség megőrzése, helyreállítása, vizsgálata, dokumentálása, kutatása, interpretációja és oktatásának fejlesztése terén.

Ez a széles terület magában foglalja az ipar anyagi maradványait - ipari helyszínek, épületek és építészet, üzemek, gépek és berendezések -, valamint a lakóépületeket, az ipari településeket, az ipari tájképeket, a termékeket és eljárásokat, valamint az ipari társadalom dokumentációját. A

TICCIH tagjai a világ minden tájáról érkeznek, és történészek, restaurátorok, múzeumi kurátorok, építészek, régészek, diákok, tanárok, örökségvédelmi szakemberek és bárki, akit érdekel az ipar és az ipari társadalom fejlődése. Bár a TICCIH tagjai magánszemélyek és intézmények egyaránt, a szervezet azon országok nemzeti szövetségein keresztül szerveződik, ahol létezik az ipari örökséggel foglalkozó elismert nemzeti intézmény.

4.6. DUBLINI ELVEK

A dublini alapelvek az **ICOMOS** és a **TICCIH** közös alapelvei az ipari örökségi helyszínek, struktúrák, területek és tájak megőrzésére.

Az **ICOMOS** a világ történelmi műemlékeinek és helyszíneinek megőrzésével foglalkozó globális nem kormányzati szervezet. Az ICOMOS szakértői hálózata különösen az UNESCO-nak ad tanácsot a világörökségi listára felveendő ingatlanokkal kapcsolatban. Ezért a TICCIH tanácsot ad a világörökségi listára felvehető, történelmileg jelentős ipari létesítményekkel kapcsolatban.

A **TICCIH**-t az ICOMOS az ipari örökség tanulmányozásával és megőrzésével kapcsolatos valamennyi kérdésben kijelölt tanácsadóként ismeri el.

A **dublini elvek** szerint "az ipari örökség olyan helyszínekből, építményekből, komplexumokból, területekből és tájakból, valamint a kapcsolódó gépekből, tárgyakkal vagy dokumentumokból áll, amelyek a múltbeli vagy folyamatban lévő ipari termelési folyamatokról, a nyersanyagok kitermeléséről, azok áruvá alakításáról, valamint a kapcsolódó energetikai és közlekedési infrastruktúrákról tanúskodnak. Az ipari örökség tükrözi a kulturális és a természeti környezet közötti szoros kapcsolatot, mivel az ipari folyamatok - akár ősi, akár modern - a termékek előállítása és szélesebb piacokra való eljuttatása a nyersanyagok természetes forrásaitól, az energiától és a közlekedési hálózatoktól függ. Magában foglalja mind az anyagi - ingatlan és ingó - javakat, mind az olyan immateriális dimenziókat, mint a technikai know-how, a munka és a munkavállalók szervezése, valamint az összetett társadalmi és kulturális örökség, amely a közösségek életét alakította, és jelentős szervezeti változásokat hozott egész társadalmak és általában a világ számára. Az ipari örökségi helyszínek nagyon változatosak céljuk, kialakításuk és időbeli fejlődésük tekintetében.

Sok közülük folyamatokat, technológiákat, valamint regionális vagy történelmi körülményeket reprezentál, míg mások globális hatással bíró, kiemelkedő teljesítményt jelentenek. Mások olyan komplexek és több helyszínt érintő műveletek vagy rendszerek, amelyek számos összetevője kölcsönösen függ egymástól, és amelyekben gyakran különböző technológiák és történelmi korszakok vannak jelen.

Az ipari örökség jelentősége és értéke magukban a szerkezetekben vagy helyszínekben, azok anyagi szerkezetében, alkatrészeiben, gépeiben és környezetében rejlik, amely az ipari tájban, az írásos dokumentációban, valamint az emlékek, művészetek és szokások által tartalmazott immateriális emlékekben is kifejeződik."

4.7. AZ IPARI ÖRÖKSÉG ÉRTÉKEI

Az ipari örökség a tanulás **forrása** és történelmi támogató rendszer, amelyet számos dimenzióban kell kommunikálni. A helyi, nemzeti és nemzetközi történelem fontos aspektusait, valamint az idő

és kultúrák közötti kölcsönhatásokat szemlélteti. A tudományos és technológiai fejlődéshez, valamint a társadalmi és művészeti mozgalmakhoz kapcsolódó találmányokat mutatja be. Az ipari örökség sikeres megőrzése érdekében fontos, hogy a közvélemény és az üzleti szféra tudatában legyen az ipari örökségnek.

Az ipari örökség **megőrzése** létfontosságú a múltunk hosszú távú megőrzése és megértése szempontjából. Úgy véljük, hogy ennek az örökségnek a megőrzéséhez a legjobb módszer az oktatás, valamint a fiatalok képessé tételére a történelem megbecsülésére és tiszteletére. Ha elveszítjük ezeket a helyszíneket, akkor elpusztítjuk azt, amik vagyunk, és ami egyedivé tesz minket mint fajt.

4.8. IPARI TÁJ

Az egyik nagy **veszély**, amellyel az ipari örökségnek szembe kell néznie, az urbanizációs folyamat, bár igaz, hogy vidéken ez kevésbé intenzív, mint a városi környezetben, kulturális örökségünk letéteményeseiként nem téveszthetjük szem elől ezt a jelenséget.

Számos olyan, korábban ipari létesítmények által elfoglalt terület van, amelyek a mai felhagyás után konkrét felhasználás nélkül maradtak. Ezek a felhagyott területek nem hasznosítják az általuk biztosított erőforrásokat (a korábbi tulajdonosok gazdasági haszonszerzésén túl), és tönkreteszik a vidéki környezet ökológiai tájképét.

Az általános európai tendencia az, hogy ezek a felhagyott területek, mint például a bányák (gyakori példa), de a szomszédos ipari létesítmények és más, a természeti erőforrások kitermelésére és felhasználására irányuló létesítmények is gyakran **ökológiai jellegűek**, és keresettek és szükségesek a tervezés példájaként.

Ez a stratégia megfelelő és optimalizált módon alkalmazva nagyszerű erőforrás lehet annak a területnek, ahol az adott létesítmény vagy ipari erőforrás található. Az öko-ipari tájtervezési elképzelések bevezetése fontos változást hoz létre, és megváltoztatja a vidéki környezetről alkotott képet, kulturális, avantgárd glóriát adva neki, és néha a terület környezeti jellemzőihez igazodó racionális építészet példjaként. Ennek példjaként található a folyómedrekben helyi anyagokat felhasználó iszap- vagy kőmalmokat, régi vasgyárakat, amelyek a területről vitték el a vasércet, hogy fémmé alakítsák azt, stb.

E nagy létszámú munkacsoporttól nem kétséges, hogy vidéki környezetünk ipari tájképének fenntartását az **ökológia** irányába kell orientálni. Egy külszíni bánya helyreállítása például meghaladja a vidéki környezet kapacitását és minden rendelkezésre álló gazdasági erőforrást, de a bányához kapcsolódó elhagyott létesítmények rávilágíthatnak a táj helyreállításának szükségességére, növelhetik a lakosok és a területre látogatók érzékenységét, és növelhetik a nyomást azokra, akik a természeti erőforrásokat ellenőrzés nélkül hasznosítják, dehumanizálva a vidéki környezetet és az ott élők kultúráját.

Az ipari táj és a vidéki környezet összekapcsolása összetett lehet, mivel a társadalom általában közvetlen kapcsolatot teremt az ipar és a városi vagy városkörnyéki környezet között; ezért állandó erőfeszítéseket kell tennünk a vidéki környezet ipari példáinak bemutatására, összekapcsolva azokat az adott vidéki környezet történelmével és közelmúltjával, és ehhez különböző stratégiákat lehet követni.

A vidéki területeken az ipari örökség sok esetben a bányászati tevékenységhez (régii bányák maradványai, bányászok szállásául szolgáló házak stb.), régi folyami malmokhoz és lisztgyárakhoz, vízcsatornákhöz, szélmalomokhoz stb. kapcsolódik.

A posztindusztriális tájképet folyamatosan kutatják és gyakorolják, az elméleti elképzések és az új technológiák pedig folyamatosan fejlődnek. Az urbanizáció fejlődésével általában és a vidéki terek fejlődésével különösen az ökológiai zöld táj egyre fontosabb szerepet játszik az emberi tájépités fejlődésében.

A vidéki ipari láptáj kihívást jelent a tervezők számára, mivel egy olyan összetett rendszert kell kezelniük, amely magában foglalja az ökológiát, a kultúrát, az esztétikát, a gazdaságot és a társadalmat; ráadásul maga a posztindusztriális táj ökológiai tervezése hatalmas tudományos terület és nehéz és összetett feladat.

Az európai vidéki örökség interpretátorának alapvető szerepet kell játszania az ipari erőforrások - elsősorban a felhagyott ipari erőforrások - védelmére irányuló érzékenység kialakításában, bevonva a terület szereplőit, elsősorban a döntéshozókat, hogy minden megőrzési intézkedés az ökológia, a környezetvédelem és a gondozás normái szerint történjen, ugyanakkor megőrizve a megfelelő vidéki környezetben kialakult ipari kultúrát és identitást.

4.9 AZ IPARI ÖRÖKSÉG PÉLDÁI A PARTNERSÉG ORSZÁGAIBAN

4.9.1. Hungary

4.9.1.1. *Industrial heritage of Ózd, Hungary*

One of the most successful revitalization projects in Hungary took place in Ózd, where the principles of industrial heritage conservation and interpretation could be realized. Thanks to the application of the holistic approach of adaptive re-use and protecting not only the site, but also the whole industrial landscape, including its tangible and intangible elements (the memories of the former activities and related relics).

The industrial city of Ózd is situated in Northern Hungary, near the Slovakian border. Ózd and its surroundings were famous for their domestic iron and metal works. In the region, the industry traces back to the 14-15th century, but the iron and steel factories were founded (due to coal resources) in the mid-19th century. Several industrial inventions could be linked to the region, where the work of local engineers and workers and the successful production turned the small village to a major industrial town by forming a strong industrial conglomerate in the region with other cities and factories. However, they got torn apart after World War I, as a result of the modifications of the borders of Hungary that lost 70% of its territory to the neighbouring countries (including its mines). After World War II, in accordance with the accelerated industrialisation politics of socialist states, the factories of Ózd started to operate as national companies. The Metal Works of Ózd became a major factory in the region and in the country, possessing the entire range of metallurgy by the 1970s-80s (for domestic and international use), in which more than 14,000 workers got employed. But after the changing of the socialist regime and social system from 1989-90, the state-owned factories lost their markets and terminated operations similarly to others in the entire region of East-Central Europe. Though some parts of the works got privatised, most of the buildings of the significant complex became abandoned and started to disappear. The process

resulted not only in unemployment, migration but also meant devastation to the town and its identity.

However, as a result of the long-term efforts and research of the architect Györgyi Csontos (since 2001) and the cooperation between local authorities, the community and the monument protection, some remaining part of the industrial heritage of Ózd got to be saved and rehabilitated. Three important buildings, including the Blowing Engine-house became an industrial monument protected on national level in 2005 that was followed by the revitalization of the area and renovation of some of the buildings that gained new functions by 2016 (see more about the new functions and related activities in Module 9).

Photo: <https://www.industrialheritagehungary.com/012-News-archive.html>

4.9.1.2. Windmills Tés, Hungary

Tés is a small village, situated on the largest plateau of the East-Bakony Mountains in Hungary, where the geographical conditions did not allow the operation of watermills. Instead, local millers were required to rely on wind power that was granted on the plateau, where they installed 4 windmills (from 1840s to 1920s) that were atypical in the Transdanubian region. They were named after the families who operated them for several generations – the Rotter, Vaszlav, Helt and Ozi mills – the two latter still exist today.

They are both unique examples for the “Dutch model windmills “, having a 3-storey round-shape with tapered, rotatable shingle roof and 6 full sails (that can be extended by additional boards in case of slow wind) compared to the 4 sail mills typical in Hungary. The Helt mill (the bigger) that operated until the 1950s has two pairs of millstones and can mill 400 kg a day. They could still work today due to their proper conservation and maintenance by the family who owns them and could provide access for tourists. Both of the mills are protected on national level, as monuments of industrial history, however many scholars and heritage professionals would consider mills as part of rural/folk heritage (similarly to other small-scale artisan workshops).

Photos by Károly Teleki Industrial Heritage Hungary

Sources:

- <http://www.tes.hu/turizmus/10-turizmus-programok/19-tesi-szelmalmok>
- <https://www.industrialheritagehungary.com/02-Industrial-Heritages/01-Food/tes-windmills.html>
- <https://www.youtube.com/watch?v=zFhnx-ZNVGs>

73

4.9.2. Italy

4.9.2.1. Centrale Idroelettrica di Fies, Italy

The hydroelectric power plant in Fies in Dro dates back to the 19th century and it is one of the most important examples of industrial archaeology in the Trentino region of Italy. Today, it is partially still working as an 'art factory'. The project of recovering and reusing the industrial archeological spaces as well as its cultural programme were initiated in 1999 and today Centrale Fies is a cultural enterprise with a hybrid model of sustainability unifying public and private funding. The transformation of the old power plant into an independent centre of art, including a theatre has a special importance, as it took place in a rural territory that sees a lack of such structures, because of being too far from big cities. Therefore this area, similarly to other rural regions, have been usually isolated from the cultural and social trends that are making cities alive, by bringing dynamics and ideas of constant renewal.

The Fies Plant is a centre of "spaces for the creation of performing arts" aiming to become a point of reference of contemporary culture for the Province Trentino and Italy, bringing innovatory events to the area and trying to involve more and more public and new generations, through aimed activities and a fair prices policy. The Festival Drodeseira Fies is one of these successful activities (see more in Module 9)

Photo from the official website of Garda Dolomiti

Sources:

- <https://www.cultura.trentino.it/eng/Cultural-venues/All-cultural-venues/Documentation-centres2/The-hydroelectric-power-plant-Fies-Dro>
- https://www.gardatrentino.it/it/info/centrale-fies_4301
- <https://www.centralefies.it>
- https://vimeo.com/226633941?embedded=true&source=vimeo_logo&owner=12350321

4.9.3. Spain

4.9.3.1. Museum of the Iron and Steel Industry and Mining of Castilla and León. Sabero, León, Spain

The Museum is a neo-gothic building, called “Ferrería de San Blas”, which housed a rolling mill and a smithy in the early 19th century and processed steel that came from Spain’s first coke-fired blast furnaces. Remains of the latter can still be seen in the outside area, as well as the evidence of a mining settlement and a colliery. The “Ferrería” itself has turned to be a museum telling the story of the pioneers of the Spanish steel industry. Original machines and their replicas show visitors how the pig iron obtained in the blast furnaces was further processed. The historical context is illustrated by a large model that traces the development of the regional mining industry from its beginnings in 1830 to the closure of the last pit in 1991.

The Museum has not only included in the European Route of Industrial Heritage, but also in a new historical-industrial route through the heritage of the province of León, called “From gray to black” that is linking the towns of León, Cistierna, Sabero, La Pola de Gordón, Brañuelas, Villablino, Fabero, Villafranca del Bierzo, Corullón, Toral de los Vados and Ponferrada. This regional cooperation displaying the importance of mining, the iron and steel industry and also of the railway aims to raise awareness of the industrial heritage of the region from smaller to larger scales (e.g., museum, wells, mining towns, farms, railway stations, etc.).

<https://www.erih.net/i-want-to-go-there/site/museum-of-the-iron-and-steel-industry-and-mining-of-castilla-and-leon>

<https://www.youtube.com/watch?v=GOrZaDvPJIE>

Photo: SERVIMA SL

4.9.3.2. “Pozo Ibarra”, Ciñera, province of Leon, Castile and León, Spain

The Pozo Ibarra is a monumental structure located in the heart of the most vindictive León, Ciñera (in the region of Gordón). It is a complex of industrial archaeology (a discipline whose study is on the rise in Europe and the United States) consisting of a shaft, with a 31.5-metre tower and adjoining facilities for offices, changing rooms and an infirmary. This is not just a machine for extracting coal. It is an x-ray of a way of life.

The tower (called castillete) of Pozo Ibarra is the most recognisable element of the complex. It has the typical silhouette that can be found in the mining villages of El Bierzo, Montaña Central, Montaña Oriental or Alto Esla. We have all seen them in Pozo Julia in Fabero, in Igüeña or silhouetted in the Sabero Valley.

Specifically, the tower was inaugurated in 1930 and remained in service until 1997. The whole complex was listed as an Asset of Cultural Interest (B.I.C) on 15 September 2011. It was valued as an Ethnological Site, that is to say, it explains the mining world of the 19th and 20th centuries in León.

Photo: Jesús Núñez

4.9.3.3. The Canal of Castile. Castilla. Castile and León. Spain.

The Canal of Castile is one of the main civil engineering works carried out in Europe during the 18th and 19th centuries. Its main purpose was to create a means of communication between the centre and the north of the Iberian Peninsula that would facilitate the transport of wheat and other products from the fields of Castile to the ports of the Cantabrian Sea, following the opposite direction to the two tributaries of the River Duero from which it receives its flow: the rivers Carrión and Pisuerga.

This trend of creating inland navigation systems was developed in Europe between the 16th and 17th centuries and reached Spain in the 18th century, thanks to the Marquis of Ensenada, a minister in the service of King Fernando VI.

The engineer Carlos Lemaire drew up the plans and alternatives in 1753 under the name of “General project for navigation and irrigation canals for the kingdoms of Castile and Leon”, proposing the creation of several canals and whose works were extended until 1849, finally building a canal layout in the shape of an inverted Y and a total length of 207.5 kilometres. The northern branch starts in the village Alar del Rey (Palencia) and crosses different rural areas in the provinces of Burgos and Palencia. In Palencia it divides into two branches: one running towards Medina de Rioseco (the Campos branch) and the other towards Valladolid (the Southern branch), crossing a total of 20 municipalities.

Along with the canal, other civil engineering works had to be carried out, such as locks, bridges, aqueducts, dams, docks, dykes, etc. Similarly, buildings were constructed along the route to store products, leaving a rich testimony of the industrial architecture of the time, which today forms a vast cultural heritage that can be visited at many points along the route, such as the Museum-Flour Factory in Medina de Rioseco, the old shipyard for the barges in Villaumbrales (Palencia), more than 49 locks, as well as dykes, bridges, etc., several tourist boats that travel along the canal and other interpretative tourist activities around the canal.

Sources:

<https://www.canalpatrimonio.com/patrimonio-duero-el-canal-de-castilla/>

<http://www.canaldecastilla.org/>

Vídeo: <https://www.rtve.es/play/videos/80-cm/la-esclusa-cuadruple-del-canal-de-castilla/5902133/>

Photo source: Radio-Televisión Española (www.rtve.es)

4.9.4. Portugal

4.9.4.3. Abandoned Portelo mines, Parque Natural de Montesinho, Bragança. Portugal and abandoned Pozo Ibarra mines in Ciñera de Gordón, León Spain.

Not far from the village of Montesinho, we find the old mining complex of Portelo. This mining complex, currently inactive, was, in the late 60's, the most productive tin mine in Portugal. In 2007 the area was intervened and some of the approximately 30 houses in the old mining area of Portelo were recovered for tourist purposes, as the potential of this area due to its proximity to Sanábria (Spain) and the Montesinho Natural Park represent an added value for the region.

4.9.5. Slovenia

4.9.5.1. Ironmaking Museum, swaging forge, Slovenian trail of Iron culture, Koroška, Carintia. Slovenia

The iron industry has a 3,000-year tradition in Slovenia and remains an important industry sector which shapes the lives of its workers and the users of their products. Koroška (Carinthia), a region in northern Slovenia, boasts an intriguing history of industrial development and a heritage of factories (called “fabrike”) which operated during the past centuries.

The Carinthian Regional Museum (Koroški pokrajinski muzej) and the Carinthian Museum of Ravne na Koroškem have been preserving and interpreting industrial heritage for over 60 years.

Ravne Ironworks’ oldest preserved buildings – are the »štauharija« (swaging forge), the residential building and the laboratory – that were declared as cultural (historic) monuments in 1994, and in 2002 they were donated to the Ravne na Koroškem Municipality. Museum interpretation of the former Ravne Ironworks complex represents a great opportunity for expert promotion of industrial heritage in Koroška and Slovenia, and a chance for research and presentation of working-class culture.

The museum display includes equipment and machinery that were part of the open-air museum in Ravne Castle’s Park (water-powered hammer, crane, locomotive), as well as machinery and equipment that Ravne Ironworks preserved with the intention of showcasing it (various types of hammers, electric arc furnace etc.). Steam boiler from a brickwork near Ljubljana and a press used in a Maribor factory dating back to 1890 are also incorporated into the exhibition.

They also founded the project called “Slovenian Trail of Iron Culture” in 2003, which involves Slovenian museums, companies and institutions in order to promote industrial heritage. According to the Regional Museum’s website, this was partially due to the initiative of Hungarian colleagues and a committee uniting all Slovenian regional museums holding ironmaking heritage and also companies (e.g., Store Steel Ltd. and Kovintrade). This shows how important regional and international cooperation, that are in the preservation of industrial heritage. Due to this initiative, several successful research and other professional activities could take place, along with the creating of the first comprehensive overview presenting the ironmaking history on Slovenian territory and pointing out Meža Valley’s role in the development of European ironmaking and steelmaking industry. As a result, the trail and its institutions could join the “European Route of Iron Culture”, and so have been also successful in spreading knowledge of cultural heritage beyond Slovenia’s national borders.

Sources:

<https://www.kpm.si/en/exhibitions/ironmaking-museum-swaging-forge-slovenian-trail-of-iron-culture/>

4.10. BIBLIOGRAPHY

CLARK, C. (1995). Ticking boxes or telling stories? The archeology of the industrial landscape. In. PALMER, M.– NEAVERSON, P. (eds.): *Managing the Industrial Heritage*. University of Leicester, Leicester, 1995. 45–48.

COSSONS, N, (2012). Why preserve the industrial heritage? In. James Douet (ed.): *Industrial Heritage Re-tooled. The TICCIH guide to Industrial Heritage Conservation*. TICCIH, Carnegie, 2012. 6–16.

DOUET, J. (2012): *Industrial Heritage Re-tooled. The TICCIH guide to Industrial Heritage Conservation*. TICCIH, Carnegie.

Douet, James. “Industrial Heritage Re-tooled: The TICCIH Guide to Industrial Heritage Conservation.” (2016).

fault/files/konyvmellekletek/varia0054.pdf

EBERT, W. (2012). Industrial heritage tourism. In. James Douet (ed.): *Industrial Heritage Re-tooled. The TICCIH guide to Industrial Heritage Conservation*. TICCIH, Carnegie, 2012. 201–206.

LANDORF, Ch (2009). A Framework for Sustainable Heritage Management: A Study of UK Industrial Heritage Sites. In. *International Journal of Heritage Studies* Vol. 15. No. 6. 2009. 494–510. <http://dx.doi.org/10.1080/13527250903210795>

MENDES, J.A. (2012), in *Património Industrial na Museologia contemporânea: O caso português*. Missing data

MÉRAI, D., SIDÓ, Zs., SZEMZŐ, H. et al. (2021). *From Burden to Resource: Uses of Industrial Heritage in East-Central Europe*, Archeolingua, Budapest 2021.

<http://www.archaeolingua.hu/sites/de>

MÜLLER, R. (2013). Museums designing for the future: some perspectives confronting German technical and industrial museums in the twenty-first century. In. *International Journal of Heritage Studies* Vol. 19. No. 5. 2013. 511–528.

<http://dx.doi.org/10.1080/13527258.2011.651736/>

NÉMETH, Gy. (2007): *Growth, Decline and Recovery. Heavy Industrial Regions in Transition*. HAS–Univ. Miskolc, Budapest–Miskolc, 2007.

OEVERMANN, H. – DEGENKOLB, J. – DIEBLER, A. – KARGE, S. – PELTZ, U. (2016). Participation in the reuse of industrial heritage sites: the case of Oberschöneweide, Berlin. In. *International Journal of Heritage Studies* Vol. 22. No. 1. 2016. 43–58. <http://dx.doi.org/10.1080/13527258.2015.1083460>

RAUTENBERG, M. (2012). Industrial heritage, regeneration of cities and public policies in the 1990s: elements of a French/British comparison. In. *International Journal of Heritage Studies* Vol. 18. No. 5. 2012. 513–525. <http://dx.doi.org/10.1080/13527258.2011.637945>

STEARNS, P.N. (2017). *The Industrial Turn in World History*. Routledge, New York – London.

STORM, A. – OLSSON, K. (2013). The pit: landscape scars as potential cultural tools. *International Journal of Heritage Studies* Vol. 19. No. 7. 2013. 692–708. <http://dx.doi.org/10.1080/13527258.2012.705060>

STOTT, P.(2012). Industrial Heritage and the World Heritage Convention. In: James Douet (ed.): *Industrial Heritage Re-tooled. The TICCIH guide to Industrial Heritage Conservation*. TICCIH, Carnegie, 2012. 161–166.

STUART, I. (2012). Identifying industrial landscapes. In: James Douet (ed.): *Industrial Heritage Re-tooled. The TICCIH guide to Industrial Heritage Conservation*. TICCIH, Carnegie, 2012. 48–54.

Swensen, G., & Skrede, J. (2018). Industrial heritage as a culturally sustainable option in urban transformation. *FormAkademisk - forskningstidsskrift for design og designdidaktikk*.

TEMPEL, Norbert: Post-industrial landscape. In. DOUET, J. (ed.). *Industrial Heritage Re-tooled. The TICCIH guide to Industrial Heritage Conservation*. TICCIH, Carnegie, 2012. 142–148.

Zhang, J., Cenci, J., & Becue, V. (2021). A Preliminary Study on Industrial Landscape Planning and Spatial Layout in Belgium. *Heritage*.

5. MODUL. SZELLEMI ÖRÖKSÉG ÉS HAGYOMÁNYOS TUDÁS

Index

- Bevezetés
- Szóbeli hagyományok
- Előadóművészet
- Társadalmi gyakorlatok, rituálék és ünnepi események
- A természettel és a világegyetemmel kapcsolatos ismeretek és gyakorlatok
- Hagyományos kézművesség
- Példák
- Bibliográfia

5.1. BEVEZETÉS

Az UNESCO szerint "a "kulturális örökség" kifejezés jelentése az elmúlt évtizedekben jelentősen megváltozott, részben az UNESCO által kifejlesztett eszközöknek köszönhetően. A kulturális örökség nem ér véget a műemlékeknél és tárgyi gyűjteményeknél. Magában foglalja az őseinktől örökölt és utódainknak továbbadott hagyományokat vagy élő kifejezéseket is, mint például a szóbeli hagyományok, előadóművészetek, társadalmi gyakorlatok, rituálék, ünnepi események, a természettel és a világegyetemmel kapcsolatos ismeretek és gyakorlatok, vagy a hagyományos kézműves termékek előállításához szükséges tudás és készségek".

A didaktikai modul kidolgozásához az UNESCO nyilatkozatainak struktúráját követtük, amely szintén úgy véli, hogy a szellemi kulturális örökség fontossága nem magában a kulturális megnyilvánulásban rejlik, hanem a tudás és a készségek gazdagságában, amely ezen keresztül öröklődik egyik generációról a másikra.

Fénykép: SERVIMA

A tudás átadásának társadalmi és gazdasági értéke egyaránt vonatkozik a kisebbségi csoportokra és az államon belüli többségi társadalmi csoportokra, és ugyanolyan fontos a fejlődő államok számára, mint a fejlettek számára.

Az UNESCO szellemi kulturális örökség:

Hagyományos, kortárs és élő egyszerre: a szellemi kulturális örökség nemcsak a múltból örökölt hagyományokat képviseli, hanem a kortárs vidéki és városi gyakorlatokat is, amelyekben különböző kulturális csoportok vesznek részt;

Inkluzív: a szellemi kulturális örökség olyan kifejezőmódjait oszthatjuk meg, amelyek hasonlóak a mások által gyakoroltakhoz. Akár a szomszédos faluból, akár a világ másik felén lévő városból származnak, akár egy másik régióba vándorolt és ott letelepedett népek adaptálták őket, mindannyian szellemi kulturális örökségnek számítanak: egyik generációról a másikra szálltak, a környezetükhöz igazodva fejlődtek, és hozzájárulnak ahhoz, hogy identitást és folytonosságot érezzünk, kapcsolatot biztosítva a múltunktól a jelenünkön át a jövőnkbe. A szellemi kulturális örökség nem vet fel olyan kérdéseket, hogy bizonyos gyakorlatok egy adott kultúrára jellemzőek-e vagy sem. Hozzájárul a társadalmi kohézióhoz, az identitástudat és a felelősségérzet kialakulásához, ami segíti az egyént abban, hogy egy vagy több közösséghez tartozónak és a társadalom egészéhez tartozónak érezze magát;

Reprezentatív: a szellemi kulturális örökséget nem pusztán kulturális javakként, összehasonlító alapon, kizárólagossága vagy kivételes értéke miatt értékelik. Közösségi alapokon él, és azoktól függ, akiknek a hagyományokra, készségekre és szokásokra vonatkozó ismereteit generációról generációra vagy más közösségeknek adják tovább;

Közösségi alapú: a szellemi kulturális örökség csak akkor lehet örökség, ha az azt létrehozó, fenntartó és továbbadó közösségek, csoportok vagy egyének elismerik - elismerésük nélkül senki más nem dönthet helyettük arról, hogy egy adott kifejezés vagy gyakorlat az ő örökségük.

A különböző **egyezmények** a történelem között a szellemi örökség megőrzése érdekében:

- Az **1972-es egyezmény** a tárgyi örökséggel foglalkozik: a műemlékekkel, valamint a kulturális és természeti helyszínekkel. Az örökségnek többek között kiemelkedő egyetemes értékűnek és hitelesnek kell lennie. Az azonosítás és a védelem kulcsszereplői a szakértők és a helyszínek kezelői.
- A **2005-ös egyezmény** célja, hogy a világ művészei, kulturális szakemberei, művelői és polgárai számára lehetőséget biztosítson a kulturális javak, szolgáltatások és tevékenységek széles körének létrehozására, előállítására, népszerűsítésére és élvezésére.
- A **2003. évi egyezmény** ezen egyezmények metszéspontjába esik. Célja a (szellemi) örökség egy sajátos formájának védelme: a közösségek által kulturális örökségként elismert gyakorlatok, ábrázolások, kifejezések, ismeretek és készségek. Az egyezmény egyúttal eszköz a közösségek és a szakemberek támogatására kortárs kulturális gyakorlataikban, míg a szakértők csak közvetítőként vagy közvetítőként vesznek részt benne. Mivel az örökség élő formája, a szellemi kulturális örökség védelmére irányuló intézkedések célja többek között annak folyamatos megújulásának és a jövő nemzedékeknek való átadásának biztosítása.

A 2003. évi egyezmény 2. cikkében szereplő vonatkozó fogalom meghatározások:

- "A "szellemi kulturális örökség" olyan szokás, ábrázolás, kifejezési forma, tudás, készség - valamint az ezekkel összefüggő eszköz, tárgy, műalkotás és kulturális színhely -, amelyet közösségek, csoportok, esetenként egyének kulturális örökségük részeként elismernek. Ez a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó szellemi kulturális örökség - amelyet a közösségek, csoportok a környezetükre, a természettel való kapcsolatukra és a történelmükre adott válaszként állandóan újratemetnek - az identitás és a folytonosság érzését nyújtja számukra, ily módon segítve elő a kulturális sokszínűség és emberi kreativitás tiszteletét. Jelen Egyezmény alkalmazásában csak az érvényben lévő nemzetközi emberi jogi okmányokkal, valamint a közösségek, csoportok és egyének közötti kölcsönös tisztelet és a fenntartható fejlődés követelményével összhangban álló szellemi kulturális örökséget kell figyelembe venni”;
- A fenti (1) bekezdésben meghatározott "szellemi kulturális örökség" többek között a következőkben nyilvánul meg a következő területeken:
 - o a szóbeli hagyományok és kifejezések, beleértve a nyelvet mint a szellemi kulturális örökség hordozóját;
 - o előadóművészet;
 - o társadalmi gyakorlatok, rituálék és ünnepi események;
 - o a természettel és a világegyetemmel kapcsolatos ismeretek és gyakorlatok;
 - o hagyományos kézművesség.
- A 3. cikkben a "védelmet" a következőképp definiálja: "a szellemi kulturális örökség fennmaradását célzó intézkedések, beleértve az ilyen örökség azonosítását, dokumentálását, kutatását, megőrzését, védelmét, támogatását, megerősítését, terjesztését - különösen az iskolarendszeren belüli és kívüli oktatás segítségével - csakúgy, mint az ilyen örökség különféle aspektusainak felélesztését”.

5.2. SZÓBELI HAGYOMÁNYOK

A szóbeli hagyományok és kifejezések területe a beszélt formák nagy változatosságát foglalja magában; egyesek túlsúlya másokkal szemben a régióktól és az örökölt kulturális hagyománytól függ. A szóbeli kifejezések alatt a **történeteket, dalokat és gyermekdalokat** (amelyek külön műfajt képviselnek), **énekeket** (a daloktól eltérően), **imákat, mítoszokat és legendákat, verseket, színházi előadásokat** stb. értjük.

A szóbeli hagyományok fő kihívása az, hogy **szóban adják át a tudást egyik személytől a másiknak, életben tartva ezzel a kultúrákat**, mivel egyúttal **kulturális és társadalmi értékeket is közvetítenek**, hozzájárulva a generációk közötti aktívabb interakcióhoz.

A szóbeli hagyományoknak van egy olyan jellemzőjük, amely sajátossá teszi őket; egyesek csak férfiakra, mások nőkre, sőt az idősebbek között is továbbadódnak, de ezek sajátosságok, mivel a tudás általában generációk között és társadalmi osztályok között öröklődik.

A szóbeli hagyományok meghatározott kódexekkel kerülnek átadásra, de személyenként eltérhetnek, sőt, a szomszédos csoportok vagy területek között is lehetnek árnyalatok, amelyek a szóbeli hagyományoknak saját személyiséget adnak a szomszédokhoz képest. Sok társadalomban a szóbeli hagyományok interpretációja erősen specializált foglalkozás, és a közösségnek vannak ilyen szakemberei, akiket a **kollektív emlékezet őrzőiként** tartanak számon. Ez számos afrikai kultúrában

megfigyelhető, ahol a **mesélő** a kulturális tartalmak átadásának lényeges szereplőjévé válik, főként azért, mert nincs más lehetőség. Másrészt Európában (például a leóni "filandones") vagy az Egyesült Államokban több száz hivatásos mesemondó van, akik továbbra is kulturális átadó funkciót töltenek be, de szerepük már nem "alapvető" vagy "létfontosságú", mint a fent említett esetben, ahhoz képest, ami bizonyos afrikai kultúrákban történik.

Amint fentebb említettük, a szóbeli hagyományokat szájhagyomány útján adják tovább, ezért jelentősen eltérhetnek az elbeszélésükben, attól függően, hogy ki meséli őket, ki hangsúlyozza a történet egyik vagy másik részét, ki tér ki jobban vagy kevésbé az egyik vagy másik részre. Ezért személyenként, nemenként, nemtől, társadalmi osztálytól és még az elbeszélő életkorától függően is változik. Az elbeszélő történetnek ez a változatossága, amely nagymértékben függ az elbeszélőtől, **gazdaggá és változatossá**, árnyalatokkal telivé teszi a szóbeli **hagyományokat, ugyanakkor nagyon törekeny kulturális kifejeződéssé is.**

A szóbeli hagyományokat (a szellemi kulturális örökség legtöbb formájához hasonlóan) a globalizáció, a városi élet kiterjesztése, a vidékről a városba irányuló migráció, a vidéki környezet modernizációja, gépesítése és iparosodása **fenyegeti**. Számos példa van olyan szóbeli történetekre, amelyeket mezőgazdasági munkák végzése közben adtak tovább, vagy például a nők által végzett, a múlt időkre jellemző munkák közben, mint a leóni "filandones", amelyet télen tűzön vagy gyertyafénynél végeztek. A szóbeli hagyományokra leselkedő további veszélyeket a modern társadalmakkal együtt megjelenő különböző médiumok jelentik, mint például a könyvek, az újságok és magazinok, a rádió, a televízió és az internet, amelyek különösen káros hatással lehetnek a szóbeli hagyományokra és kifejezésekre.

Ha van valami, amit tehetünk a szóbeli hagyományok és kifejezések megőrzése érdekében, az az, hogy **fenntartjuk mindennapi szerepüket a társadalomban**. Az is lényeges, hogy megmaradjanak a lehetőségek a tudás emberről emberre történő átadására; például **az idősebbek lehetőségei arra, hogy kapcsolatba lépjenek a fiatalokkal**, és továbbadják a történeteket az otthonokban és az iskolákban.

A szóbeli hagyományoknak fontos részét kell képezniük az ünnepi és kulturális rendezvényeknek, és ezeket az eseményeket támogatni kell, és új kontextusokat kell ösztönözni, mint például a mesemondó fesztiválok, a "filandones" és hasonló kifejezési formák, oly módon, hogy a kreativitás új tereket találjon, amelyekben megvalósulhat.

A közösségek, kutatók, intézmények és a történetmeséléssel foglalkozó szakemberek **új technológiákat használhatnak a szóbeli hagyományok teljes skálájának és gazdagságának megőrzésére**, beleértve a szövegváltozatokat és a különböző interpretációs stílusokat is.

Nem tudunk nem gondolni arra, hogy az egyes emberekre jellemzőnek tekintett kifejezések jellemzők, mint például az intonáció, ma már hang- és videofelvételen is rögzíthetők, hogy a rögzített előadások közvetítésével mind a származási közösségek, mind a szélesebb közönség számára a szóbeli hagyományok és kifejezések megőrzésére és megerősítésére lehessen felhasználni.

5.3. ELŐADÓMŰVÉSZET

Az előadóművészet számos szakterületet foglal magában. Az UNESCO értelmezése szerint ebbe a kategóriába tartozik a zene, mind az énekes, mind a hangszeres **zene, a színház, a pantomim, az**

énekelt vers, a tánc és számos más kulturális ág, amelyek az emberi kreativitást tükrözik, és bizonyos mértékig a szellemi kulturális örökség számos más területén is megtalálhatóak.

A zene - a színházzal és a tánccal együtt - a leguniverzálisabb előadóművészet, amely minden társadalomban megtalálható, leggyakrabban az előadóművészet más formáinak és a szellemi kulturális örökség más területeinek szerves részeként, beleértve a rituálét, ünnepi eseményeket vagy a szóbeli hagyományokat.

Fotó: A Magyar Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság tulajdona.

A zene a legkülönbözőbb kontextusokban jelenik meg, a szakrális és a profán között, és megtalálható a munkával kapcsolatos környezetekben, de a szabadidőben és a szórakozásban is.

A tánc, bár nagyon összetett, egyszerűen úgy írható le, mint rendezett testmozgás, amelyet általában zenére végeznek. A tánc szinte mindig teljes mértékben kapcsolódik a zenéhez, ez utóbbi azonban minden más előadóművészettől függetlenül is létezik.

Ami a hagyományos színházi előadásokat illeti, ezek a művészeti ágak keverékét ötvözik, például a színészi játékot, az éneklést, a táncot és a zenét, de egyesítenek olyanokat is, mint a párbeszéd és a narráció, így egyfajta előadóművészetet kínálnak, amely a legkülönbözőbb ágak széles skálájával rendelkezik.

A zene, az éneklés és az elbeszélés az előadóművészet olyan diszciplínái, amelyek funkciói néha túlmutatnak a ludikuson, oly módon, hogy találunk olyan dalokat, amelyeknek autentikus létjogosultságuk van bizonyos pillanatokban, amikor munkát végeznek, például olyan dalok, amelyek a mezőgazdasági munka pillanataiban hangzanak el, olyan dalok, amelyeknek akkor volt pillanatuk, amikor szövetet szőttek, vagy gyapjúból vagy vászonból fonalat készítettek; említhetjük azokat a dalokat vagy elbeszéléseket is, amelyek a csecsemőgondozás idején hangzanak el, hogy elaludjanak vagy megnyugodjanak a sírás idején.

Az UNESCO számára a kulturális kifejezésekhez és gyakorlatokhoz kapcsolódó eszközök, tárgyak, műtárgyak és terek de facto mind a szellemi kulturális örökség fogalmába tartoznak. Ezért az előadóművészetek hangszereit, de a maszkokat és a jelmezeket, vagy általánosságban a **jelmezeket** is ide soroljuk.

Az előadóművészet számos formája veszélyben van napjainkban, ugyanolyan okokból, mint a szóbeli hagyományok; e tekintetben megemlíthetjük a zenét, amely bár a kulturális csere szerepét tölti be, és a nemzetközi művészeti színteret gazdagító kreativitást ösztönzi, a jelenség problémákat is okozhat. Így a zene hajlamos lehet homogenizálódni, nem is beszélve a létrehozásában és reprodukálásában alkalmazott technológiai fejlődésről, ami gyökerében kiiktatja egy terület vagy

Fénykép: SERVIMA

nemzet személyiségét és sajátosságát. A zene homogenizálódása mellett a hagyományos hangszerek megváltoztatása annak érdekében, hogy ismertebbé vagy könnyebben játszhatóvá váljanak, alapvetően megváltoztatja magukat a hangszereket, aminek következtében azok elveszítik saját jellegzetességeiket, és megfosztják a helyspecifikus hangszert a személyiségétől.

A hagyományos előadóművészetek megőrzését célzó intézkedéseknek, különösen a vidéki területeken, **elsősorban a tudás és a készségek átadására, a hagyományos módon történő hangszeres játékokra és hangszerkészítésre, valamint a mester és a tanítvány közötti kapcsolatok megerősítésére kell összpontosítaniuk.**

Nem szabad szem elől tévesztenünk azt a tényt, hogy miközben a globalizáció és a túlzott technológia számos előadóművészeti ágat veszélyeztet, **maga a technológia nagyban hozzájárulhat ezek védelméhez.**

Sok vidéki tánc, dal, versmondás stb. az évszázadok során számos okból kifolyólag elveszett, de manapság már rendelkezünk olyan technológiával, amely segít abban, hogy hang- és videofelvételeket gyűjtsünk az idősök által előadott hagyományos táncokról, mivel a **vidéki területeken nincsenek fiatalok, akik folytathatnák a hagyományt.** Ki kell használnunk a technológia adta lehetőségeket hogy megvédjük és gondozzuk őket, és ne feledkezzünk meg róluk.

Az UNESCO arra ösztönzi a kulturális intézményeket és iparágakat, hogy a közönség fejlesztése és a nagyközönség tudatosítása révén vállaljanak szerepet az előadóművészet hagyományos formáinak életképességének biztosításában. A megőrzés magában foglalhatja a képzés és az infrastruktúra fejlesztését is, hogy a személyzetet és az intézményeket megfelelően felkészítsék az előadóművészetek teljes skálájának megőrzésére.

5.4. TÁRSADALMI GYAKORLATOK, RITUÁLÉK ÉS ÜNNEPI ESEMÉNYEK.

A társadalmi gyakorlatokat, rituálékat és ünnepi eseményeket azért tartják fontosnak, mert megerősítik az őket gyakorló személyek identitását, akár nyilvánosan, akár zárt körben végzik őket. Ezen túlmenően ezek olyan tevékenységek, amelyek strukturálják a közösségek, különösen a vidéki közösségek és az azokat megosztó csoportok mindennapi életét.

Ez a fajta szellemi örökségi kategória különösen fontos és sajátos a vidéki környezet számára, mivel az évszakok múlását, a mezőgazdasági naptár eseményeit vagy egy személy életének szakaszait jelzik.

A vidéki területeken az európai kulturális örökség interpretátorának különös figyelmet kell fordítania erre a kategóriára, mivel szorosan kapcsolódik egy közösség világképéhez és saját történelmének és emlékezetének megítéléséhez, valamint beágyazódik a mindennapi mezőgazdasági gyakorlatba, és ezért erős megkülönböztető hatással bíró elem.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy e gyakorlatok közül sok ma már értelmetlen, sőt, egyes esetekben elítélendő; ezért nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy évszázadokon keresztül milyen jelentőséggel bírtak, és ezért el kell kísérnünk őket a szükséges átmenet során, hogy a jelenlegi szabályozási, sőt kulturális követelményekhez igazítsuk őket. Más esetekben valószínű, hogy ez a (néha szükséges) változtatás a végén eltorzítja e hagyományok lényegét.

Egyes esetekben bizonyos rituálékhoz való hozzáférés a közösség bizonyos tagjaira korlátozódhat; ilyenek például a beavatási rítusok. Mások a közösség tagjaira korlátozódhatnak életkor, társadalmi csoport, illetve férfi vagy női származás szerint. Egyes ünnepi események azonban a közélet fontos részét képezik, és a társadalom minden tagja számára nyitva állnak, mint például a **karneválok, a tavasz kezdete és az aratás vége, a téli vagy nyári napforduló stb.**, amelyek kulcsfontosságú és fontos pillanatok a mezőgazdasági társadalmakban és így a vidéki világban.

Az UNESCO társadalmi gyakorlatok, rituálék és ünnepi események között sokféle formát magában foglaló szertartásokat sorol fel, például **"istentiszteleti rítusok; átmenet rítusai; születési, esküvői és temetési rítusok; húségeskü; hagyományos jogrendszerek; hagyományos játékok és sportok; rokonsági és rituális rokonsági szertartások; megegyezési minták; kulináris hagyományok; szezonális szertartások; csak férfiak vagy nők számára meghatározott gyakorlatok; vadászati, halászati és gyűjtögetői gyakorlatok; és még sok más, többek között egy-egy a fizikai kifejezések és elemek széles skálája: különleges gesztusok és szavak, szavalatok, énekek vagy táncok, különleges öltözet, körmenet, állatáldozat, különleges ételek"**. Az ebbe a kategóriába sorolható elemek sokfélesége olyan nagy, hogy az európai kulturális örökség vidéki területeken tevékenykedő interpretátorának feladata, hogy mindegyiket azonosítsa, és folytassa felértékelésüket, hogy azok, akik először figyelik meg őket, ugyanúgy próbálják megérteni őket, mint azok, akik már generációk óta végzik ezeket a vidéki területeken.

A vidéki Európa társadalmi gyakorlatait, rituáléit és ünnepi eseményeit fenyegető egyik nagy veszély a vidéki területek folyamatos elnéptelenedése és elhagyatottsága. A modern társadalmakban végbemenő változások, a vidéki környezet modernizálódása, a vidéki "urbanizáció" a városi módok beavatkozása miatt olyan nagy veszélyt jelentenek, amely ellen bonyolult küzdeni. A formális oktatás általános bevezetése, a világ nagy vallásainak növekvő befolyása és a globalizáció egyéb hatásai különösen nagy hatással vannak ezekre a gyakorlatokra.

Számos példa van arra, hogy egy adott eseményt, például egy ünnepet, amelyet az év egy adott napján akartak megünnepelni, a naptárban eltolnak, mert nem volt elég ember, aki megünnepelje, és végül az évnek vagy a hétnek egy olyan időpontjában ünneplik, amelyre eredetileg nem szánták.

Ez a tény veszélyezteti a rítus kontextualizálását, így a rítus eredetéhez való visszatérés követendő stratégia lehet, és segíthet a vidéki környezetet egykor elhagyó látogatók vagy családtagok vonzásában, megerősítve az identitást és a kapcsolatot a közösség hagyományaival

A társadalmi gyakorlatok, rituálék vagy ünnepi események folyamatosságának biztosítása gyakran nagyszámú ember és intézmény mozgósítását igényli. Igaz, hogy a helyi és regionális turizmus bevonása az ilyen eseményekbe segíti azok állandóságát és fenntarthatóságát, de a fent említett kockázatok miatt társadalmi, politikai és jogi mechanizmusokra van szükség, mivel az előkészületek,

a jelmezek és maszkok, valamint a résztvevők fenntartása gyakran igen költséges, különösen egy olyan vidéki környezetben, amelyet elhagyatott vagy félig-meddig elhagyatott lakosok jellemeznek.

5.5. A TERMÉSZETRE ÉS A VILÁGEGYETEMRE VONATKOZÓ ISMERETEK ÉS GYAKORLATOK.

A természettel és a világegyetemmel kapcsolatos tudás és gyakorlatok tudományágát illetően az UNESCO a **"közösségek által a természeti környezettel való kölcsönhatásuk során kifejlesztett ismereteket, tudást, készségeket, gyakorlatokat és reprezentációkat"** foglalja magában.

A világegyetemről való gondolkodásnak ezek a módjai a nyelven keresztül, a szájhagyományok, a területhez való tartozás érzése, a nemzedékről nemzedékre szálló emlékek, valamint a világegyetemről alkotott sajátos elképzelések segítségével jutnak kifejezésre.

Ez a tudományág különleges módon befolyásolja egy adott kollektíva értékeit vagy hiedelmeit, és számos társadalmi gyakorlat és kulturális hagyomány alapjául szolgál. Ugyanakkor ezeket az értékeket az a környezet kondicionálja, amelyben egy adott társadalom alapul.

A közösségek által a természeti környezettel való kölcsönhatás során kifejlesztett tudás, ismeretek, készségek, gyakorlatok és reprezentációk közé tartoznak az **ősi ökológiai bölcsességek, a helyi állat- és növényvilággal kapcsolatos ismeretek, a természetes gyógymódokon keresztül történő gyógyítás hagyományos rendszerei, a sokféle rítus, amelyeket** az jellemez, hogy egy adott területre jellemzőek, és még a szomszédos területektől is eltérnek, a **létezéssel és az étellel kapcsolatos hiedelmek, az évszakokhoz kapcsolódó ünnepek, sőt vallási hiedelmek, a területre jellemző nyelvek és dialektusok vagy szavak** és még sok más.

A szellemi örökség más területeihez hasonlóan a hagyományos tudás és gyakorlatok a közösségek kultúrájának és identitásának középpontjában állnak, de a **globalizáció komolyan veszélyezteti őket.**

Számos hagyományos gyakorlat eltűnőben van, amelyek közül néhány nagy segítséget jelenthet a tudomány számára, mint például az ősi tudás, amely bizonyos növények farmakológiai felhasználásából származik. A termőföldek iránti igény negatív hatással van az erdőkre is, amelyek számos hagyományos gyógyászati célú felhasználást táplálnak. Emellett olyan egyetemes veszélyek is érintik, mint az éghajlatváltozás, az erdőirtás és a sivatagos terjeszkedése.

Egy hely kultúrájának, különösen világnézetének és hiedelmeinek védelme kihívást jelent a modern társadalmak számára, amelyek néha nehezen tudnak kapcsolódni ehhez a látás- és megértési módhoz.

A vidéki területeken dolgozó európai kulturális örökség interpretátornaknak meg kell alakítania a hitrendszerét, és kapcsolódnia kell egy adott terület sajátos hiedelmeihez, meg kell értenie, hogy miért éppen ezek és nem mások az uralkodó hiedelmek egy adott helyen.

Az UNESCO szerint "a természeti környezet védelme gyakran szorosan kapcsolódik egy közösség kozmológiájának, valamint a szellemi kulturális örökség más példáinak megőrzéséhez".

5.6. HAGYOMÁNYOS KÉZMŰVESSÉG.

90

Az UNESCO a hagyományos kézművességet tekinti a **szellemi kulturális örökség** talán **legkézzelfoghatóbb megnyilvánulásának**. Bár eredetileg úgy gondolták, hogy ez a tudományág a Vidéki építészeti örökség oktatási modulhoz kapcsolódik, végül úgy döntöttek, hogy ezt a tudományágot az UNESCO által előírányzott szellemi örökség kategóriájába sorolják.

A **2003-as egyezmény** elsősorban a **kézművességhez kapcsolódó készségekkel és ismeretekkel foglalkozik, nem pedig magukkal a kézműves termékekkel**. Más szóval, nem az egyes tárgyak megőrzése a fontosabb (mivel ez kezelhetetlenné tenné a megőrzés feladatát), hanem a védelemnek inkább arra kell összpontosítania, hogy támogassa a kézműveseket abban, hogy folytassák a kézműves termékek előállítását, és hogy készségeiket és tudásukat továbbadják másoknak, különösen saját közösségükön belül.

Számos példa sorolható ebbe a kategóriába: tárolóedények, ruházat, ékszerek, díszítőművészeti és rituális tárgyak, hangszerek és háztartási eszközök, játékok, de az ezek előállításához szükséges szerszámok és gépek is.

E tárgyak közül soknak nagyon fontos funkciója van az emberek mindennapi életében, mivel napi szinten használják őket, mint például a tárolóeszközök, a konyhában használt kerámiák, de mások, mint például a viseletek vagy a rituális ékszerek, ad hoc jelleggel használatosak, és ünnepi rítusokhoz készültek. Mindkettő generációról generációra öröklődik, némelyik több száz éves átörökítést is elérve, de ami alapvetően érdekes, hogy van egy gyakorlat az e tárgyak és eszközök készítésére vonatkozó ismeretek átadására.

Fénykép: SERVIMA

A szellemi kulturális örökség más formáihoz hasonlóan a globalizáció komoly kihívások elé állítja a kézművesség hagyományos formáinak fennmaradását. Az ipari termelés végül is a társadalmak, még a vidéki társadalmak számára is elérhetővé teszi a mindennapi élethez szükséges javakat alacsony költséggel és nagyon gyorsan, időben sokkal gyorsabban, mint a kézi és házi készítés. Nagyon nehéz alkalmazkodni ehhez a versenyhez, annál is inkább, ha a sajátos művészetük hamisítványai és utánzatai ellen is küzdeniük kell, mivel olyan másolatokat készítenek, amelyeket nehéz azonosítani, ami súlyosan károsítja a helyi és hagyományos kézművességet.

91

A vidéki területek elnéptelenedése, a hagyományos életmódok elhagyása és a vidékről a városokba irányuló migráció veszélyezteti a generációk közötti tudás átadását. E hagyományos kézműves termelési technikák elsajátítása sok időt és elkötelezettséget igényel, ezért az új generációk sok esetben elhagyják ezeket a technikákat más, közvetlenebb megélhetési lehetőségek javára. Számos kézműves hagyományhoz hozzátartozik bizonyos gyártási titkok, receptek, a termék előállításának különleges módjainak elsajátítása, amelyek valószínűleg elvesznek és feledésbe merülnek a generációs pótlás hiánya miatt.

A vidéki területek elnéptelenedése, a hagyományos életmódok elhagyása és a vidékről a városokba irányuló migráció veszélyezteti a generációk közötti tudás átadását. E hagyományos kézműves termelési technikák elsajátítása sok időt és elkötelezettséget igényel, ezért az új generációk sok esetben elhagyják ezeket a technikákat más, közvetlenebb megélhetési lehetőségek javára. Számos kézműves hagyományhoz hozzátartozik bizonyos gyártási titkok, receptek, a termék előállításának különleges módjainak elsajátítása, amelyek valószínűleg elvesznek és feledésbe merülnek a generációs pótlás hiánya miatt.

Ezért a tárgyaknál is fontosabb és sürgősebb a hagyományos kézművességhez kapcsolódó tudás és készségek megőrzése, hogy ez a tudás továbbadható legyen a jövő nemzedékeinek, hogy a kézművesség továbbra is megmaradhasson a közösségekben, megélhetést biztosítva alkotóiknak, és tükrözve a kreativitást, sajátosságukat és személyiségüket.

Az új szakmunkástanulók ösztönzése a hagyományos helyi kézműves mesterségek előállítására, valamint a kézműves termékek hagyományos helyi piacainak előmozdítása jó stratégia lehet a vidéki területeken dolgozó jövőbeli európai kulturális örökség-értelmező számára, hogy fejlődjön e szellemi örökség megőrzésében és védelmében.

Az UNESCO arra ösztönzi a kulturális intézményeket és iparágakat, hogy vállaljanak szerepet a hagyományos formák életképességének biztosításában, akár jogszabályokkal, a helyi természeti erőforrásokhoz való hozzáférés engedélyezésével vagy megkönnyítésével, akár a szellemi tulajdon védelmével és a szabadalmi vagy szerzői jogi bejegyzésekkel. Ezek lehetnek azok a stratégiák, amelyeket végre kell hajtani a vidéki területeken a szellemi örökség e kategóriájának megőrzése és védelme érdekében.

5.7. PÉLDÁK A SZELLEMI ÖRÖKSÉGÉS HAGYOMÁNYOS TUDÁSRA EURÓPÁBAN

5.7.1. UNESCO

5.7.1.1. “Caretos de Podence”, place: Podence (Macedo de Cavaleiros), Bragança country: Portugal

Brief Description: The Caretos de Podence Carnival is a social practice related to the end of winter and the beginning of spring. In the heart of the Northeast of Trás-os-Montes, the much-acclaimed Carnival of Podence is celebrated during the carnival week in February, where the Caretos de Podence (pagan staging) give color to the village and the many tourists who pass by with their costumes. This ritual event, originating in the so-called “long time”, of organizing life according to the rhythms of the agrarian cycle, refers to the celebrations of the end of the winter cycle and the beginning of the spring productive cycle.

<http://caretosdepodence.pt/>

<https://www.facebook.com/Caretos-de-Podence-229759826113/>

Photos: SERVIMA SL

5.7.1.2. Táncház method: a Hungarian model for the transmission of intangible cultural heritage, place: country: Hungary

The Táncház method, a Hungarian model for the transmission of intangible cultural heritage, has been added to the UNESCO’s Register of Good Safeguarding Practices since 2011.

The Táncház (literally “dance house”) movement was born in Budapest, the Hungarian capital city in the 1970s and it began as a bottom-up, civil counter initiative against the socialist political and cultural regime. Soon, it became more and more popular and it was quickly spreading in the

countryside and later beyond the Hungarian borders and in the Central European region (Poland, Slovakia). The socio-cultural movement was created thanks to the combined efforts of folklore research, public education and artistic activities

There many local, regional, national and international examples for interpretative experiences using the Táncház methods, for example the annual National Táncház Festival and Fair that is the largest meeting of bearers, mediators and enthusiasts, as well as workshops, camps, playhouses and handicraft clubs or the Táncház nights during the regular Intensive weeks of the TEMA+ European Territories Heritage and Development Erasmus Mundus Joint Master Degree programme, where international students from all around the world can gather. learn and transmit this unique part of intangible cultural heritage.

Photo: Hungarian Directorate of Intangible Cultural Heritage

5.7.2. NATIONAL, REGIONAL OR LOCAL LEVELS

5.7.2.1. *"Filandón", place: province of León (also in Asturias and Galicia regions), country: Spain.*

The "Filandón" tradition belongs to the Intangible Cultural Heritage category. It is an ancient tradition typical of different rural areas of the province of León, which consists on the nightly social meetings around the fireplace, after finishing agricultural and livestock work, in which the attendants would tell each other tales, legends and different stories, and traditional songs would be sung using traditional instruments while the women spun (that is why this tradition is named "filandón" an old Leon dialectal word of Latin etymology, derived from 'filum' that means thread. This way oral culture was transmitted from grand-parents to sons and grandsons.

This tradition has been declared as "Good of Cultural Interest" in Castilla y León and was proposed for inclusion in the UNESCO World Heritage List some years ago.

5.7.2.2. "Aluches" (Wrestling), place: Province of León, country: Spain.

León wrestling, also called "aluches", is one of the oldest sports on the European continent, indigenous to the province of León.

Wrestling takes place in pairs in a circular space of about 17 metres of diameter, existing different categories according to the weight. The wrestlers must wear a leather belt which can be grabbed by the opponent. The aim is, by means of certain techniques, to make the opponent touch the ground with any part of his back.

It is declared an Intangible Asset of Cultural Interest at regional level of the Autonomous Community of Castilla y León.

Photos: SERVIMA SL

5.7.2.3. Leon flags (Pendones leoneses), place: every village of the province of León, country: Spain.

The flags of León are an element of local identity of each municipality of the province, which keep alive in their tradition the unwritten history of the countryside communities, with a symbolic character affirmed in the social and cultural values of the Leon institution known as "concejo" (council). This ancestral tradition contains deep meanings and contributes to the people's feeling of identity as a group and the symbiosis with the geographical environment they inhabit.

The flags are made in silk, damask or velvet cloth, about 5 metres high, in one or more colours distributed in stripes and ending in two points. The wooden pole is between 5 and 15 metres long

and weighs around 30-40 kg. That's why it takes dexterity and skill to carry it and numerous bearers take turns carrying it along the way, procession or pilgrimage.

Photos: Jesús Núñez y SERVIMA SL

5.7.2.4. Museo degli Usi e Costumi Della Gente Trentina, place: S. Michele all'Adige, Trento, country: Italy

The Museum represents one of the most important museums of popular culture and tradition in Italy. It is one of the largest in the Alps, housed in an ancient Augustinian convent. Through it, it is possible to discover the traditions related to the popular architecture and craftsmanship of the Region of Trentino.

https://www.visittrentino.info/it/guida/da-vedere/musei/museo-degli-usi-e-costumi-della-gente-trentina_md_2657

<https://www.museosanmichele.it/>

5.7.2.5. Name: Capa de Honras, place: Miranda do Douro, country: Portugal

The “Capa de Honras” Mirandesa is a piece with great ethnographic value and requires a meticulous work on the part of the artisan due to its great complexity. It is a piece of handicraft, whose purpose is to protect the “boieiros” (cow keepers) and shepherds from all weather conditions in the harshest months, namely in winter. Today it is used in noble ceremonies.

<https://folclore.pt/capa-de-honras-mirandesa/>

https://www.cm-mdouro.pt/pages/38?news_id=394

Photo: SERVIMA SL

5.7.2.6. Name: Associazione Arte Sella Impresa Sociale, place: Borgo Valsugana, Trento, country: Italy

Arte Sella: the contemporary Mountain. For more than thirty years it has represented the place where art, music, dance and other expressions of human creativity come together, giving life to a unique dialogue between man's ingenuity and the natural world. Arte Sella is a social enterprise cultural association, which avails itself of the collaboration of a qualified staff, with the support of an important network of partners. Over the years, more than 300 artists have collaborated in the growth of Arte Sella, giving life to three exhibition paths dotted with works of art.

5.8. BIBLIOGRAPHY

Dippon, Peter and Johannes Moskaliuk. "Sharing intangible cultural heritage: disparities of distribution." *Journal of Heritage Tourism* 15 (2019): 450 - 471.

Petković, Jelena. "EUROPEAN CULTURAL POLICY: PRIORITIES AND PRACTICES IN THE FIELD OF CULTURAL HERITAGE." (2020).

Pirkovič, Jelka. "Heritage Management at the Local Level: Heritage Communities and Role of Local Authorities." *Issues in ethnology and anthropology* 15 (2020): n. pag.

UNESCO, Ich. "Basic texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2016 edition." (2016).

"Safeguarding and enhancing intangible cultural heritage in Europe." (2018).

Qiu, Qihang et al. "Intangible Cultural Heritage in Tourism: Research Review and Investigation of Future Agenda." *Land* (2022): n. pag.

UNESCO website <https://www.unesco.org/en>

6. MODUL. TERMÉSZETI ÖRÖKSÉG ÉS KULTÚRTÁJAK

Index:

- Bevezetés
- Európai természeti örökség
- A természeti örökség megőrzésére és védelmére irányuló intézkedések jelentősége
- UNESCO Bioszféra Rezervátumok
- A táj és a kultúrtáj fogalma
- A táj interpretációja
- Példák a természeti örökségre és a kultúrtájakra a partnerség országaiban
- Bibliográfia

98

6.1. BEVEZETÉS

E fejezet célja, hogy tájékoztasson a természeti és kulturális örökség közötti fontos kapcsolatáról, amely különösen a vidéki környezetben bír jelentőséggel, és bemutassa a táj fogalmát, amely a két szempont közötti szoros kapcsolat egyértelmű megnyilvánulása, és következésképpen nagyon érdekes interpretációs forrás a vidéki területeken.

Megpróbáljuk bemutatni azt is, hogy mennyire sokszínű Európa a természeti örökség és a tájak szempontjából, és hogy milyen fontosak a természetvédelmi intézkedések ezen értékes örökség megőrzése érdekében.

"A kulturális és természeti örökség az egész emberiség felbecsülhetetlen és pótolhatatlan értékeinek része. Ezeknek az értékes javaknak a romlás vagy eltűnés általi elvesztése a világ minden népe örökségének elszegényedését jelenti" (UNESCO, Világörökségi Egyezmény, 2014).

A természeti örökség a természet által létrehozott, megőrzendő, nagy értékű dolog, amely megérdemli, hogy nemzedékről nemzedékre öröklődjön. A természeti örökségre akkor hivatkozhatunk, amikor valami anyagi, élő, műemlék vagy bármi más nagy értékű dologról beszélünk, amelyet a természet alkotott, általában olyan helyszínekről, amelyek különböző természetvédelmi kategóriák által védettek.

Fénykép: SERVIMA

Az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete szerint a természeti örökség a következőket jelenti:

1) Olyan fizikai és biológiai képződményekből vagy ilyen képződmények csoportjaiból álló természeti emlékek, amelyek esztétikai vagy tudományos szempontból kivételes egyetemes értékkel bírnak.

2) Földtani és fiziográfiai képződmények és szigorúan körülhatárolt területek, amelyek veszélyeztetett állat- és növényfajok élőhelyét képezik, amelyek tudományos vagy természetvédelmi szempontból kivételes egyetemes értéket képviselnek.

3) Tudományos, természetvédelmi vagy természeti szépség szempontjából kiemelkedő egyetemes értékkel bíró természeti érdekességek vagy szigorúan körülhatárolt természeti területek. Elmondható, hogy a természeti örökséghez tartoznak a természetvédelmi és történelmi jelentőségű területek, a tájképi szépség, egyszóval olyan területek, amelyek közvetítik a lakosság számára a természeti környezet fontosságát, hogy emlékezzünk arra, kik vagyunk, mit csinálunk, honnan jöttünk, és ennek következtében, milyenek leszünk. E cél érdekében a biológiai sokféleség megőrzése alapvető pillér, mivel ez az életformák és a hozzájuk kapcsolódó folyamatok sokféleségét jelenti, beleértve az összes élő szervezetet, a köztük lévő genetikai különbségeket és azokat a közösségeket és ökoszisztémákat, amelyekben előfordulnak.

Amint azt a korábbi modulokban láttuk (lásd az 1. és 2. modult), a kultúra egy tág fogalom, amely egy adott terület vagy társadalmi csoport hagyományainak, szokásainak és hiedelmeinek összességét jelenti, és amely különböző formákon és bármilyen típusú kommunikáción keresztül továbbadható. A kultúrát egy csoport és régió társadalmi öröksége képviseli, tehát egy adott helyen létrehozott összes szempont összessége. A kulturális örökség az összes javak, kultuszok, hagyományok összessége, amelyek lehetnek anyagiak (kézzelfoghatóak) vagy immateriálisak (nem kézzelfoghatóak). Mindkettő felismerhető ősi, történelmi és kulturális jelentőségük alapján. Az örökség szimbolikus és anyagi tartósságot mutat. Ezért minden, ami a jelentős sajátosság vagy a kulturális kifejezés bármely más formájának megállapodását követi, kulturális örökségnek minősül. Másrészt ott van a táj fontossága, különösen Európában, ahol a természettel és a tájjal való emberi kölcsönhatás jelei oly változatosak, kontrasztosak és lokalizáltak. A társadalmi-gazdasági változások óriási mértéke ellenére, amelyek Európa számos részén az iparosodás és urbanizáció e században

végbement hullámát kísérték, e sokféleség nagy része megmaradt, megkülönböztető jelleget adva az országoknak, régióknak és helyi területeknek.

Európában gyakorlatilag nincsenek olyan területek, amelyek a szó szoros értelmében "természetesnek" tekinthetők, mert egyáltalán nincs emberi hatás, és kevés olyan terület van, ahol nincs emberi jelenlét. A kultúrtájak a természet és az ember közötti sajátos kölcsönhatást jellemzik, és a többnyire vidéki tájak egy csoportját foglalják magukban. Azáltal, hogy a kultúrtájak a megmaradt természetes földtípusok fölé kerekednek, jelentős szerepet játszanak Európa környezeti állapotában.

A természet és az emberek közötti kapcsolat helyenként változik a fizikai feltételek - mint például a domborzat, az éghajlat, a geológia, a talaj és a biotikus tényezők -, valamint az emberi használat és a használat típusa miatt, amely a minimálistól az intenzívig terjedhet.

100

A földhasználati minták két jelentős tényező körül alakultak ki: a természeti erőforrások típusa és hozzáférhetősége, valamint a demográfiai folyamatok dinamikája. Mindkét tényező szorosan kapcsolódik egymáshoz a gazdasági, ökológiai, társadalmi és kulturális összetevők hálózatán keresztül. Azáltal, hogy e kapcsolatok összetett természetének vizuális dokumentumaiként működnek, a tájképek gyakran esztétikai értékeket képviselnek környezetünk érzékelésében.

A **környezet fogalma** az évekkel ezelőtti, szinte kizárólag természeti, fizikai és biológiai elemeket figyelembe vevő fogalomtól egy tágabb felfogás felé fejlődött, amelyben a kulturális szempontok is szerepelnek, és a különböző szempontok közötti kölcsönhatások kerülnek előtérbe, a hangsúlyt a gazdasági és társadalmi-kulturális szempontokra helyezve.

Az ember, mint minden más faj, nagyon szoros kapcsolatban áll a környezettel; ez a kapcsolat kétirányú: míg a környezet meghatározza az emberek életmódját, az ember befolyásolja és módosítja a környezetet. Az emberek eredetük óta közvetlenül vagy közvetve, minden más fajnál sokkal nagyobb mértékben alakították át a környezetet, átalakítva a természeti környezetet, új tereket és tájakat hozva létre. Az embereknek az ökoszisztémákkal való kapcsolata, amelyekben éltek, a történelem során az emberi népesség növekedésével és technológiájuk fejlődésével összhangban változott.

A **környezetnek** számos és **változatos definícióját** találjuk, például a következőket:

"A környezet az ökológiai, társadalmi-gazdasági és kulturális összefüggések összetett és dinamikus rendszere, amely a társadalom történelmi folyamatai során fejlődik. Magába foglalja a természetet, a társadalmat, a történelmi-kulturális örökséget, azt, amit az emberiség létrehozott, magát az emberiséget, és mint fő elemet, a társadalmi kapcsolatokat és a kultúrát.

"A környezet az egymással kölcsönhatásban lévő és az emberi tevékenység által módosított természeti és kulturális elemek által alkotott rendszer".

Ezért a környezeten belül megkülönböztethetünk: **természeti elemeket** (éghajlat, földrajz, állatvilág, növényvilág és minden, ami a természetben megtalálható) és **kulturális elemeket** (mindazokat, amelyeket az ember vagy az általa végzett társadalmi-gazdasági és kulturális tevékenységek hoztak létre).

Sajnos az emberi tevékenység évtizedek óta nagyon erős változásokat okoz a környezetben, ami az élőhelyek elvesztéséhez és a fajok kipusztulásához, a környezetszennyezéshez, az élőhelyeik elpusztítása miatt az állati és emberi populációk kiszorulásához, az éghajlatváltozáshoz stb. vezetett.

Emellett a globalizáció folyamata és a népesség városokba koncentrálódásának általános tendenciája a hagyományos vidéki szokásokhoz és gyakorlatokhoz, a szájhagyományhoz, a népi ismeretekhez, az ünnepekhez és rítusokhoz, a népi építészethez stb. kapcsolódó gazdag vidéki kulturális örökség elvesztéséhez vezet, ahogyan azt már az előző modulokban kifejtettük.

Amikor az 1960-as években megkérdőjelezték az emberi növekedési modellt, és elítélték annak a környezetre gyakorolt hatását, számos diagnózis született a környezeti válságról. Fokozatosan kezdett kialakulni annak a környezetnek az új értelmezése, amelybe az ember belemerül, és a környezethez való viszonyának új látásmódja.

Az ENSZ stockholmi környezetvédelmi konferenciáján (1972) kezdett világossá válni, hogy a gazdasági fejlődési modellnek negatív környezeti hatásai vannak, és hogy a gazdasági növekedés túlzott terhelést okoz. Ez a konferencia volt az előfutára az 1992-ben megrendezésre kerülő Rio de Janeiro-i csúcstalálkozónak, amelynek következményei sokkal jobban ismertek.

Az 1987-es Brundtland-jelentés végérvényesen összekapcsolta a fejlődést és a környezetet, mint elkerülhetetlenül egymástól függőket, és először használta népszerű módon a **fenntartható fejlődés** fogalmát.

Az utóbbi évtizedekben egyre inkább teret nyert az a gondolat, hogy a környezeti problémák nem csak természeti, hanem emberi vagy társadalmi problémák is. A környezeti válságnak van egy társadalmi dimenziója is, amelyet kezdenek általánosan felismerni. Ezért manapság már nemcsak a természetes ökoszisztémák és a biológiai sokféleség csökkenésével, a szennyezéssel, a hulladékkal stb. kapcsolatos klasszikus problémákat azonosítják környezeti problémaként, hanem más, inkább társadalmi, gazdasági, kulturális stb. kérdésekkel összefüggő problémákat is.

2015-ben az **ENSZ elfogadta a 2030-ig tartó időszakra vonatkozó fenntartható fejlődési menetrendet**, amely lehetőséget kínál az országok és társadalmak számára, hogy új útra lépjenek

mindenki életének javítása érdekében. A **fenntartható fejlődési célokat**, más néven globális célokat az ENSZ 2015-ben fogadta el egyetemes cselekvési felhívásként a szegénység felszámolása, a bolygó védelme és annak biztosítása érdekében, hogy 2030-ra minden ember békében és jólétben élhessen.

A 17 fenntartható fejlődési cél integrált - felismerik, hogy az egyik területen tett intézkedések hatással lesznek a többi terület eredményeire, és hogy a fejlődésnek egyensúlyt kell teremtenie a társadalmi, gazdasági és környezeti fenntarthatóság között. Az országok kötelezettséget vállaltak arra, hogy prioritásként kezelik a legelmaradottabbak fejlődését. A 2030-as célok eléréséhez a társadalom egészének kreativitására, szaktudására, technológiájára és pénzügyi forrásaira van szükség minden összefüggésben. Nagyon fontos a globális megoldásokért való helyi fellépés (a szegénység felszámolása, az éghajlatváltozás elleni küzdelem, az oktatás, a környezetvédelem, a fenntartható közösségek stb.)

6.2. EURÓPAI TERMÉSZETI ÖRÖKSÉG

Európa tele van történelemmel. Számos gondolkodó, felfedező és a mai világot befolyásoló személyiség szülőhelye volt. Nagyon gazdag kultúrában gazdag mozaik jellemzi, számos örökséggel az előző generációkból. A természeti örökség még több gazdagságot hoz az európai polgárok számára különböző ágazatokban, és nagy szerepet játszik többek között az európai szociális kérdésben, valamint a gazdasági növekedésben.

Bár szárazföldi méretét tekintve Óceánia után a második legkisebb kontinens, Európa hatalmas természeti sokszínűséggel rendelkezik, ahol hegyek, síkságok, erdők és félszigetek találhatóak. Valójában ez a nagyszámú, tengerek és óceánok felé nyíló félsziget tette lehetővé a különböző kontinensekről származó más népekkel való érintkezést; a félszigetek voltak a félszigetek: Az európai kontinens legfontosabb félszigetei a skandináv, a jütlandi, az ibériai, az itáliai és a balkáni.

A kontinens domborzata túlnyomórészt sík, alacsony tengerszint feletti magasságokkal, főként Nyugat-Európában, ahol Hollandia található, ez a régió éppen ezért kapta ezt a nevet, mert a tengerszint alatt van. Az európai természeti örökség azonban nem korlátozódik a síkságokra, Európa hatalmas magaslatokkal rendelkezik, ennek egyik példája az Alpok, amely a kontinens észak-középső régiójában található, Franciaország, Svájc, Olaszország, Ausztria, Németország, Liechtenstein és Szlovénia területét szemlélve. A legmagasabb csúcs 4808 méteres magasságban található, Mont Blanc néven ismert (Franciaország/Olaszország). Az Alpok éghajlata az év nagy részében alacsony hőmérsékletű. Az alpesi hegyek csapadékfogóként szolgálnak Európában, mivel a hegyek kiterjedt akadályt képeznek az Atlanti-óceán és a Földközi-tenger felől érkező légtömegek számára, így egy "falat" alkotnak, amely rákényszeríti a nedvességet, hogy megmaradjon a hegyek tetején, és így alakul ki a hó. A melegebb hónapokban ez a jég elolvad, és a tavak és vízfolyások vízellátását szolgálja.

Európa számos természeti parkkal rendelkezik szerte a kontinensen, amelyeket az UNESCO az emberiség természeti örökségének tekint.

A Natura 2000 hálózat a természeti területek védelmét szolgáló európai hálózat, amelyet 1992-ben hoztak létre az élőhelyvédelmi irányelv elfogadásával: A természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről szóló 92/43/EGK irányelv. A hálózat 2 típusú területet foglal magában:

1. **A közösségi jelentőségű területek (KJT-k)** olyan területek, amelyek uniós szinten különleges értékű természetes élőhelytípusoknak vagy fajoknak adnak otthont. Ezeket a területeket az élőhelyvédelmi irányelv alapján jelölték ki. A közösségi jelentőségű természeti területek az EU-tagállamok által hivatalosan kijelölt **különleges természetmegőrzési területekké (SAC)** válnak.

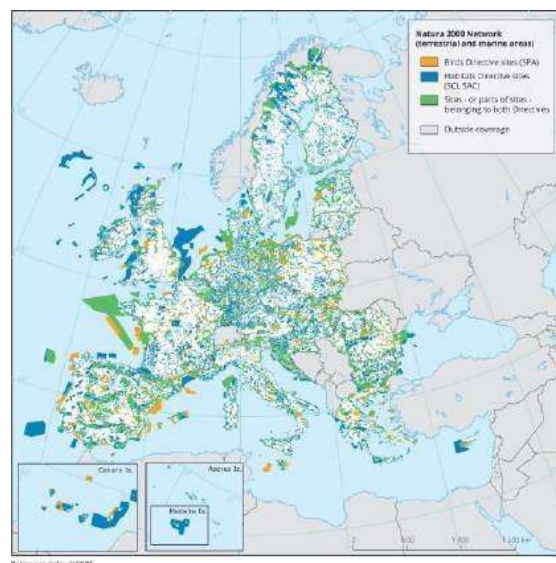
2. **A különleges madárvédelmi területek (KVT-k)** olyan területek, amelyeken vadon élő madárfajok élnek, és amelyeket az Európai Unió szintjén meg kell őrizni. A különleges természetvédelmi területeket a madárvédelmi irányelv alapján jelölik ki: A Tanács 1979. április 2-i 79/409/EGK irányelve a vadon élő madarak védelméről.

E területek védelmének célja, hogy biztosítsa Európa legértékesebb és legveszélyeztetettebb fajainak és élőhelyeinek hosszú távú fennmaradását. E cél érdekében az uniós tagállamoknak megfelelő intézkedéseket kell hozniuk a területek kedvező természetvédelmi helyzetének fenntartása érdekében.

A Natura 2000 hálózat a szárazföldi környezetet illetően nagyrészt teljes, és a Natura 2000 területek országhatárokon átnyúló - térbeli és funkcionális - összekapcsolódása viszonylag jó. A hálózat tengeri eleme azonban sok országban még mindig nagyrészt hiányos, és többnyire a part menti vizeket foglalja magában, a tengeri vizek pedig gyenge védelmi szintet élveznek. A Natura 2000 hálózat előrehaladásáról további információk a Natura 2000 Barométerben találhatóak.

Az elmúlt évszázadban nagymértékben nőtt mind a védett területek száma, mind a védett státuszt kapott teljes terület nagysága. A Natura 2000 hálózat részeként 52 országban több mint 120 000 területet jelöltek ki, így Európában több védett terület található, mint a világ bármely más régiójában.

Az Európában kijelölt területek nagysága nagyon eltérő, ami tükrözi a mezőgazdaság, a közlekedés és a városfejlesztés által a földhasználatra gyakorolt nagy nyomást Európában.

6.3. A TERMÉSZETI ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSÉRE ÉS VÉDELMERE IRÁNYULÓ INTÉZKEDÉSEK FONTOSSÁGA

A II. világháború után a természet belső értékének növekvő elismerése alapozta meg azt az elképzelést, hogy a védett területek fő feladata a biológiai sokféleség megőrzése. Az 1970-es évek óta azonban egy összetettebb modell alakult ki, amelyben a védett területeket az életfenntartó rendszer kritikus elemének, a biológiai sokféleség tárházának és egyúttal a gazdasági jólét potenciális forrásának tekintik, feltéve, hogy ezt a jólétet fenntartható módon használják fel.

A társadalom egyre inkább elismeri a védett területek társadalmi és gazdasági értékét, mivel az emberek egyre inkább tudatában vannak azoknak az ökoszisztéma-szolgáltatásoknak (pl. hőmérséklet-szabályozás, élelmiszerellátás), amelyeket a védett területek a biológiai sokféleség megőrzésén túl nyújtanak (Európai Környezetvédelmi Ügynökség).

<https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/europe-protected-areas>

Az IUCN (Nemzetközi Természetvédelmi Unió) az egyes területek különböző kezelési megközelítéseinek leírására és kategorizálására tett kísérletként hét különböző védett területkategóriát határozott meg a kezelési célok alapján.

Az IUCN szerint "az emberi tevékenység, főként az élelmiszertermelés és az erdőgazdálkodás érdekében, átalakítja a tájakat. Napjainkban a földterületek egyharmada degradálódott vagy romlik, ami károsítja a biológiai sokféleséget és veszélyezteti az alapvető ökoszisztéma-szolgáltatásokat. A védett területek megoldást kínálnak. Hatékony kezelés és méltányos kormányzás esetén az ilyen területek megóvhatják a természeti és kulturális erőforrásokat, védhetik az emberi egészséget és jólétet, fenntartható megélhetést biztosíthatnak, és így támogathatják a fenntartható fejlődést."

A védett terület fogalmának megváltozása azzal is járt, hogy a védett területet nem elszigetelt területként, hanem egy ökológiai hálózat részeként fogták fel. A védett területek hálózata lehetővé teszi a közös természeti örökség hatékonyabb és összehangoltabb kezelését.

A természeti örökség megőrzése és bölcs felhasználása érdekében folytatott nemzetközi együttműködés előmozdításának koncepciója az 1970-es évek óta szintén felértékelődött, és olyan nemzetközi védett területeket és hálózatokat hozott létre, mint a nemzetközi jelentőségű ramsari vizes élőhelyek.

A biológiai sokféleség megőrzésének fontossága

A biológiai sokféleség megőrzése és fenntartható hasznosítása kulcsfontosságú eleme a fenntartható életmód felé való elmozdulásnak, amely minimalizálja az emberi tevékenységek hatását, és elismeri az ökoszisztéma-szolgáltatások értékét és jelentőségét a fejlődés és a jólét szempontjából. A biológiai sokféleség megőrzése a természetes ökoszisztémák fenntartásához kapcsolódóan az emberiség előtt álló kihívások egyike.

A "biológiai sokféleség" kifejezés egy adott területen élő különböző élőlények sokféleségére utal. Más szóval, leegyszerűsítve biológiai értelemben a biodiverzitás az ökoszisztémáinkban jelen lévő különböző élőlényfajok számát jelenti. A fogalom leírható a **gének, a fajok és az ökoszisztémák szempontjából**.

Az őshonos állatfajtak vagy vetőmag- és növényfajtak elvesztése szintén a biológiai sokféleség csökkenését jelenti, ami szorosan összefügg a vidéki területeken a hagyományos felhasználási módok és tudás elvesztésével.

A biológiai sokféleség - a benne rejlő ökológiai értéken túlmenően - alapvető fontosságú a bolygónkon való emberi létezés szempontjából, és fenntartható módon használva az erőforrások és szolgáltatások széles körének forrása.

A biológiai sokféleség szorosan kapcsolódik az emberi egészséghez és jóléthez, és a társadalmi és gazdasági fejlődés egyik alapja.

A biológiai sokféleség, a különböző élőlényfajokvédelmekollektív kihívás, amelyet globális perspektívából és integrált megközelítéssel kell kezelni, figyelembe véve valamennyi környezeti, társadalmi és gazdasági szereplőt.

A bolygó biológiai sokfélesége drasztikusan csökkent az elmúlt évtizedekben, és lehetetlen pontosan meghatározni, hogy hány faj tűnik el. A Természetvédelmi Világszövetség (IUCN), amely a nemzetközileg veszélyeztetett fajok úgynevezett Vörös Listáját teszi közzé, riasztó számadatokat közöl a fajok és természetes élőhelyek fenyegetettségéről és kihalásáról.

A különböző szempontok és problémák közötti összefüggés egyértelmű. Ennek eredményeképpen a politikai keret és a globális stratégia szintjén a különböző környezeti válságokat együttesen kezelik.

6.4. UNESCO BIOSZFÉRA-REZERVÁTUMOK

A bioszféra-rezervátumok olyan megoldásokat támogatnak, amelyek összeegyeztetik a biológiai sokféleség megőrzését és fenntartható használatát. A fenntartható fejlődés tanulási területei a legkülönbözőbb ökológiai, társadalmi és gazdasági körülmények között, és több mint 250 millió ember életét érintik. Jelenleg 738 bioszféra-rezervátum létezik 134 országban, köztük 22 határon átnyúló terület, amelyek a **Bioszféra-rezervátumok Világhálózatához** tartoznak.

A bioszféra-rezervátumok a társadalmi és ökológiai rendszerek közötti változások és kölcsönhatások megértését és kezelését célzó interdiszciplináris megközelítések tesztelésének helyszínei, beleértve a konfliktusok megelőzését és a biológiai sokféleség kezelését. Olyan helyek, amelyek helyi megoldásokat kínálnak a globális kihívásokra.

A bioszféra-rezervátumoknak három alapvető funkciót kell ellátniuk:

- 1) a biológiai sokféleség és a bennük található ökoszisztémák megőrzése,
- 2) a helyi lakosság fejlődése
- 3) a kutatást, a képzést és a kommunikációt támogató logisztikai funkció.

Ezért a bioszféra-rezervátumok olyan **vidéki helyek, ahol az örökség interpretációja több különböző alkalmazási területen** (örökségvédelem, kommunikáció, a helyi lakosság képzése, helyi fenntartható turizmus, gazdasági fejlődés stb.)

Ezek közé tartoznak a szárazföldi, tengeri és part menti ökoszisztémák. Mindegyik helyszín olyan megoldásokat támogat, amelyek összeegyeztetik a biológiai sokféleség megőrzését és fenntartható használatát. A bioszféra-rezervátumokat a nemzeti kormányok jelölik ki, és továbbra is azon államok szuverén joghatósága alatt maradnak, ahol találhatóak. A bioszféra-rezervátumokat a kormányközi MAB-program keretében az UNESCO főigazgatója jelöli ki a MAB Nemzetközi Koordinációs Tanácsának (MAB ICC) döntése alapján. Státuszuk nemzetközileg elismert. A tagállamok a kijelölési folyamat során nyújthatnak be területeket.

134 országban 738 bioszféra-rezervátum található, köztük 22 határon átnyúló terület. Ezek a következőképpen oszlanak meg:

- 90 helyszín 33 afrikai országban
- 36 helyszín az arab államok 14 országában
- 172 telephely 24 ázsiai és csendes-óceáni országban
- 308 telephely 41 európai és észak-amerikai országban
- 132 helyszín 22 latin-amerikai és karibi országban.

Konkrétan a partnerországokban: Magyarországon 6, Olaszországban 20, Portugáliában 12, Szlovéniában 4 és Spanyolországban 52. (További információ: <https://en.unesco.org/biosphere>).

<http://rerb.oapn.es/red-espanola-de-reservas-de-la-biosfera/reservas-de-la-biosfera-espanolas/mapa>

6.5. A TÁJ ÉS A KULTÚRTÁJ FOGALMA

A táj fogalma sokféle szempontból elemezhető. A földrajzban a tájat úgy lehet felfogni, mint "olyan földrajzi alapidokumentumot, ahol különböző elemek játszanak egymással egy konkrét földrajzi térben". Találhatunk benne biotikus, abiotikus és antropikus elemeket (azokat, amelyek az ember és a természet közötti kölcsönhatás eredménye).

A legtöbb esetben nemcsak a természetes földrajzi terek, hanem az emberi tényező is módosította azokat. Általában akkor beszélünk kultúrtájról, ha egy adott tér nagy történelmi háttérrel rendelkezik, vagy ha egy ország vagy régió számára jelentős tevékenységek zajlottak ott. Az UNESCO, vagyis az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete külön megkülönböztetést ad "Világörökség" néven, és külön kategóriát tart fenn a kultúrtájak számára.

A táj elemzéséhez és meghatározásához beszélhetnénk más, esztétikusabb vagy művészi jelentéstartalmakról is.

Az Európa Tanács Európai Táj Egyezménye, más néven Firenzei Egyezmény, az első olyan nemzetközi szerződés, amely kizárólag az európai táj valamennyi aspektusával foglalkozik. Az egyezmény a részes felek teljes területére vonatkozik, és kiterjed a természeti, vidéki, városi és városkörnyéki területekre. Az egyezmény a kiemelkedőnek tekinthető tájakra, valamint a mindennapi vagy leromlott állapotú tájakra vonatkozik. Az egyezmény célja: valamennyi táj védelme, kezelése és tervezése, valamint az élő táj értékének tudatosítása.

Az egyezmény preambuluma szerint a táj ...

... fontos közérdekű szerepet tölt be kulturális, ökológiai, környezeti és társadalmi téren, és olyan erőforrást jelent, amely kedvező a gazdasági tevékenység számára, és amelynek védelme, kezelése és tervezése hozzájárulhat a munkahelyteremtéshez;

... hozzájárul a helyi kultúrák kialakulásához és ... alapvető összetevője a ... természetes és kulturális örökség, hozzájárulva az emberi jóléthez...;

... az emberek életminőségének fontos részét képezi mindenütt: a városi és a vidéki területeken, a leromlott és a kiváló minőségű területeken, a kiemelkedő szépségűnek elismert területeken és a mindennapi életben használt területeken egyaránt;

... az egyéni és társadalmi jólét kulcsfontosságú eleme, és ... védelme, kezelése és tervezése mindenki számára jogokat és kötelezettségeket von maga után.

Az egyezmény meghatározása szerint a táj olyan terület, amelynek jellege a természeti és/vagy emberi tényezők hatásának és kölcsönhatásának eredménye. Az egyezmény a "tájvédelem" fogalmát a táj jelentős vagy jellegzetes vonásainak megőrzésére és fenntartására irányuló tevékenységként, a "tájgazdálkodás" fogalmát pedig a táj rendszeres fenntartását biztosító tevékenységként határozza meg, a tájban bekövetkező változások irányítása és összehangolása érdekében.

Ezért összefoglalva a tájat:

- az egyéni és társadalmi jólét kulcsfontosságú eleme;
- hozzájárul a helyi kultúrák kialakulásához, és hogy az európai természeti és kulturális örökség alapvető alkotóeleme;
- az emberek életminőségének fontos részét képezi mindenhol.

Az Európa Tanács Európai Táj Egyezménye nemzetközi szintű jogi szöveg, amely a természeti és kulturális örökség védelmével és kezelésével, valamint a regionális és területrendezéssel foglalkozik. Kiegészíti az egyéb nemzetközi szerződéseket, mint például:

- az UNESCO egyezménye a világ kulturális és természeti örökségének védelméről (Párizs, 1972. november 16.);
- az Európa Tanács egyezménye az európai vadon élő állatok és növények, valamint a természetes élőhelyek védelméről (Bern, 1979. szeptember 19.);
- az Európa Tanács egyezménye az európai építészeti örökség védelméről (Granada, 1985. október 3.);
- az Európa Tanács Egyezménye a régészeti örökség védelméről (felülvizsgált változat) (Valletta, 1992. január 16.)[13].

Az Európai Táj Egyezményben a "táj" fogalma tágabb, mint az UNESCO Világörökségi Egyezményében a "kultúrtáj" fogalma; az előbbi a táj minden fajtáját magában foglalja, míg az utóbbi a világörökségi helyszíneként azonosított, kiemelkedő egyetemes értékű helyszíneket jelöli.

1992-ben az **UNESCO világörökségi egyezménye** (a nemzetközi jelentőségű természeti területek megőrzése érdekében folytatott nemzetközi együttműködés fontos eszköze) lett az első nemzetközi jogi eszköz a kultúrtájak elismerésére és védelmére. A bizottság 16. ülésén iránymutatásokat fogadott el a világörökségi listára való felvételükről.

Elismerték, hogy **akulturális tájak "a természet és az ember együttes alkotásait"** képviselik amelyeket az Egyezmény 1. cikke jelöl meg. Ezek az ember, a társadalom és települések időfejlődését mutatják be, természeti környezetük által kínált fizikai korlátok és/vagy lehetőségek, valamint az egymást követő társadalmi, gazdasági és kulturális erők hatására

Ezek a tájak gyakran a fenntartható földhasználat sajátos technikáit tükrözik, figyelembe véve a természeti környezet jellemzőit és korlátait, valamint a természethez való sajátos spirituális kapcsolatot. A kultúrtájak védelme hozzájárulhat a korszerű technikákhoz fenntartható földhasználat, és fenntartja vagy javítja a táj természeti értékeit. A földhasználat hagyományos formáinak fennmaradása a világ számos régiójában támogatja a biológiai sokféleséget. A hagyományos kultúrtájak védelme ezért hozzájárul a biológiai sokféleség fenntartásához.

A kultúrtájak **három fő kategóriába** sorolhatók (a **Világörökségi Egyezmény meghatározása szerint**):

1. **Az ember által szándékosan tervezett és létrehozott táj.** A három közül a legkönnyebben azonosítható. Magába foglalja az esztétikai okokból kialakított kert- és parktájakat, amelyek gyakran (de nem mindig) egyházi vagy más monumentális épületekhez és együttesekhez kapcsolódnak.
2. **Szervesen kialakult táj.** Ez egy kezdeti társadalmi, gazdasági, közigazgatási és/vagy vallási szükségszerűségből ered, és a természeti környezethez kapcsolódva és arra reagálva alakította ki jelenlegi formáját. Az ilyen tájak formájukban és alkotóelemeikben tükrözik ezt a fejlődési folyamatot.
3. **Asszociatív kultúrtáj.** Az ilyen tájak felvételét a világörökségi listára a természeti elem erőteljes vallási, művészeti vagy kulturális asszociációi indokolják, nem pedig az anyagi kulturális bizonyítékok, amelyek jelentéktelenek lehetnek, vagy akár hiányozhatnak is. (<https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/>)

Míg a természeti tájak nemzetközi dimenzióját a természetvédelem révén már évek óta könnyen felismerik, addig a kultúrtájakra szinte kizárólag nemzeti ügyként gondolnak. Természetesen a tájak védelme és az azokon belüli változások kezelése elsősorban nemzeti és helyi szintű tevékenység, de egyértelműen van európai szintű aggodalom is.

Az európai kultúrtájak kialakulásához hozzájáruló tényezők összetettsége tükröződik a hozzájuk kapcsolódó értékek sokféleségében. A kultúrtájak ezen értékei és problémái olyannyira gazdasági és társadalmi szempontokon alapulnak, hogy külön kell őket különválasztani. A tájak megőrzése azonban a bennük élő fajok és élőhelyek védelmét is elősegíti, és a fajok és élőhelyek védelmére tett intézkedések hozzájárulnak a táj gazdagságának és sokszínűségének megőrzéséhez. (<https://www.eea.europa.eu/publications/92-826-5409-5/page008new.html>)

Az európai tájak különleges gazdagsága és sokfélesége, az Európán belüli és kívüli látogatókat vonzó jellege, valamint számos kulturális vonatkozásuk miatt a tájak mindenki számára érdekesek és fontosak. A tájak regionális sokfélesége és egyedisége végső soron közös európai örökséget alkot.

Mivel a legtöbb táj az emberi tevékenység mellékterméke, különösen ki van téve a változásoknak. Ez a kultúrtájak fontos jellemzője, amely önmagában nem káros a környezetre. Mindazonáltal fontos meghatározni egy olyan optimális potenciált, ahol a tájak gazdasági és ökológiai értékei egyensúlyban vannak.

6.6. INTERPRETÁLÓ TÁJ

A táj olyan közeg, amely **tárgyi és szellemi értékeket tartalmaz**. Élőhelyet biztosítanak a növényeknek, állatoknak és más földi megélhetési formáknak. A morfológiával, a vízzel, a növényzettel, a talajjal alakítják a felszínt, és idővel változnak. A tájban olvashatók az emberi tevékenységekre és a hely történelmi fejlődésére vonatkozó információk. De az **érzékelések, érzések, emlékek, álmok. is részt vesznek a táj interpretációjában.**

A táj természeti jelenségei mellett személyes és kollektív emlékek is létrehozzák. Egy hely emlékei palimpszesztként újra és újra összegyűlnek, és a hely emlékezetének rétegeivé válnak. A tájak mnemotechnikai eszközei a helyemlékezet emlékeztető elemei. Használhatók a múltira, egy eseményre, egy személyre, vagy a tudatalattink mélyén rejlő további emlékekre.

Fénykép: SERVIMA

Minden megfigyelő, pusztán azáltal, hogy megfigyelő, beavatkozik a valóságba, és saját szubjektív tapasztalatává teszi azt.

Ezért megerősíthetjük, hogy ugyanazon táj előtt két embernek nem lesz ugyanaz a tapasztalata, még akkor sem, ha technikailag ugyanazt a dolgot figyelik meg.

110

A táj interpretációja sokféleképpen elméletileg értelmezhető, elsősorban a társadalmi-kulturális kapcsolatokból és a környezeti folyamatokból eredően. A tájjal foglalkozó klasszikus művek Európaszerte jellemzően a fizikai formák kultúracsoportok általi történelmi átalakulását tekintették fő érdeklődési körüknek. A táj interpretáció lényegében annak magyarázatát jelentette, hogy a természeti és kulturális erők hogyan kapcsolódtak össze a környezet alakításában.

Fénykép: SERVIMA

Az 1970-es évektől kezdve új áramlatok jelentek meg, amelyek eltávolodtak ettől a hagyományos felfogástól. A humanista felfogás hatására a táj értelmezése egyre közelebb került más, a tájakra vonatkozó interpretációkhoz az emberi szubjektum és a kulturális értékek fontosságára figyelmet fordító módszertani megfontolások széleskörű elkötelezettséget ösztönöztek a tájaknak a változó

társadalmi kontextusokban való értelmezésére, többek között mint kulturális értéket, esztétikai élvezetet vagy hétköznapi élményt nyújtó helyek.

A táj interpretációját egyre nagyobb mértékben befolyásolták a társadalom- és kultúraelméleti fejlemények. Míg a klasszikus táj interpretációkat úgy tekintették, mint amelyekből hiányzik a kultúra és a társadalmi harcok elméleti megértése, a humanista munkákat megkérdőjelezték a hatalom és a tájpolitika iránti korlátozott figyelem miatt.

A művészettörténet más nagy hatású munkái a táj, mint társadalmi folyamatok által formált és a látásmódok változásait kifejező vizuális tér fontosságát hangsúlyozták. Az 1980-as évek végének és az 1990-es éveknek az új kulturális földrajzában döntő fontosságú volt, hogy a tájat a reprezentációs gyakorlatok szempontjából kell vizsgálni, és következésképpen a táj értelmezése a társadalmi hatalom kifejeződésének nyomon követését jelentette a szabadban és az épített környezetben éppúgy, mint a képek, térképek és szövegek diszkurzív tereiben.

Az 1990-es évek közepére egyre nagyobb érdeklődés mutatkozott a táj, mint a politika és az igazságszolgáltatás helye iránt, különösen az északi országokban.

A földrajzi materialitás egy másik megerősítése, beleértve a megtestesült gyakorlatra, az érzelmekre, az affektusokra és a nem-emberi dolgokra való odafigyelést, a közelmúltban jelent meg a nem-reprezentációs elméletek nyomán.

6.7. PÉLDÁK TERMÉSZETI ÖRÖKSÉGRE ÉS KULTÚRTÁJAKRA A PARTNERSÉG ORSZÁGAIBAN

6.7.1. Italy

Italy is one of the most charming countries in the world, from north to south it is a country full of natural beauty, rich in culture, gastronomy, among other things. Cradle and capital of the Roman Empire, the country has many monuments and natural landscapes, many of them with centuries of history and which are now classified as World Heritage Sites. With 58 sites recognized by UNESCO with this seal in Italian territory. The first site to be promoted as a World Heritage Site in Italy was the “Rupestrian Art of the Camonica Valley” in 1979. But for Natural Heritage, Italy is also very diverse, from the interior to the coast, with sites since 1997, with beaches on the Amalfi Coast, the city of Portovenere, Cinque Terre, Palmaria Islands, Tino and Tinetto. The Alps occupy a little of the Italian territory and with that, Italy is blessed with a beautiful natural heritage, such as Lago di Carezza, it is a lake of the Alps with crystal clear waters, composed about 300 meters long and 130 meters wide, all this at a height of 1534 meters above sea level, in the province of Bolzano.

112

6.7.1.1.- Dolomiti Mountains - UNESCO World Heritage

Within the Dolomites there are numerous protected areas. In addition to the national, regional and provincial parklands there are also Sites of Community Importance (SCI) and Special Protection Areas (SPA). For this reason, UNESCO has always had a special interest in the protected areas of the Dolomites, establishing the perimeters of each of the nine UNESCO Dolomite systems in such a way that they coincide almost perfectly with their boundaries.

6.7.2. Spain

Spain is a country with very diverse physical and climatic conditions and therefore a great diversity of natural spaces, species of flora and fauna and landscapes. It is located on the Iberian Peninsula and therefore has a long coastline, bathed by the Atlantic Ocean, the Cantabrian Sea and the Mediterranean Sea. It also has two archipelagos, the Balearic and Canary Islands, and different mountain ranges that provide even greater diversity of bioclimatic conditions.

Spain's geographical situation as a crossroads between Europe and Africa favours the existence of very different species as several climate and biogeographical regions coincide in its territory, within each of which the aforementioned relief conditions due to the orography provide even greater variety. There are three bioclimatic regions:

- **Eurosiberian:** coinciding with the northern fringe (Galicia, Cantabrian areas and Pyrenees); these are the areas with an oceanic or Atlantic climate, characterised by high and regular rainfall and temperate temperatures with plant formations of temperate deciduous forest.
- **Mediterranean:** This region occupies most of the Peninsula and extends over the Mediterranean climate zones, characterised by scarce and irregular rainfall, with strong summer drought and warm-temperate temperatures. Its characteristic plant formations are the Mediterranean forest and scrubland, with species such as holm oak, cork oak, olive trees, etc. dominating.
- **Macaronesian:** It coincides with the Canary Islands, where a subtropical climate prevails with warm temperatures throughout the year and low rainfall. Due to its climatic characteristics and its isolation, endemic plants and animals are common, i.e. they do not inhabit other territories.

Spain is the country with the most Biosphere Reserves in the world, with a total of 52, which is equivalent to more than 12% of its territory. Castile and León is the Autonomous Community with the most Biosphere Reserves in Spain, 10 in total, followed by Andalusia with 9, the Canary Islands and Asturias with 7 each and Galicia with 6.)

6.7.2.1.- Biosphere Reserves of Ancares and Natural Park of Somiedo (site in the Tentative list of UNESCO World Heritage)

This site includes two areas very differentiated: In one side the Ancares territory, a district found between the provinces of León (Castilla y León Region) and Lugo (Galicia region) and, on the other hand, the natural park of Somiedo, placed in the Principality of Asturias.

Cultural landscape in mountain terrain of the Cantabrian Mountains which combine scenic beauty with a socio-economic structure rooted in the past, illustrating an ancestral lifestyle no longer common in Europe. It is characterised by the co-existence of outstanding ecological values along with a unique ethnographic legacy bearing witness to man's ancestral method of exploiting resources.

An important element is the traditional system of livestock herding based on transhumance, still in use today, and which defines the local landscape and society, representing a living heritage uniquely combining nature and culture. Anthropological studies helped to understand the importance of these grazing lands as a rational and effective technical-ecological phenomenon. The common characteristic is the seasonal work and livestock grazing of the "firm grasses" of the pastures.

<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/5132/>

Photos: SERVIMA SL and Jesus Nuñez

6.7.2.2. Areas with “dehesa” of the southwest of the Iberian Peninsula (mainly found in Extremadura, Andalucía, Castilla y León, Castilla-La Mancha and Madrid in Spain and also in Portugal)

The “dehesa” is a unique ecosystem found in the southwest of the Iberian Peninsula. It is a Mediterranean forest modified by man covering about 5 million hectares in Spain. It is an artificial ecosystem where thanks to a model of sustainable use a place of great biodiversity has been created. The “dehesa” is home to wildlife, with more than 20 species of mammals and 60 species of birds, some of them endangered species such as the lynx and the imperial eagle. It combines agricultural, livestock and forestry use. Part of the original woodland has been eliminated to create pastures and an optimal space for extensive livestock farming (sheep, goats, cattle and Iberian pigs). Trees of the Quercus genus (holm oaks, cork oaks, oaks and gall oaks) represent almost the totality of the tree mass in the “dehesa”, producing the highly appreciated acorns to feed Iberian pig, highly adapted to the “dehesa”.

Another interesting traditional use is the production of cork by the cork oak.

<https://www.youtube.com/watch?v=DsbMCO4dwtk>

Photos: SERVIMA SL

6.7.3. Hungary

Hungary, located in Eastern Europe, is also visited by many tourists during the year, mainly to the sites that are listed as World Heritage Sites by UNESCO. One of them is in northern Hungary, in the city of Borsod-Abaúj-Zemplén, a municipality known for the large number of caves in the Aggtelek National Park. The Park was founded in 1985, containing more than 270 caves, the park was the first Hungarian park dedicated to the protection of shallow land formations and caves. The park's task is to develop ecotourism in the region, which expands into the territories of Hungary and Slovakia. The most famous cave is Baradla cave, ecotourism to the largest cave in Hungary is well developed, there, in addition to the walking tours inside the cave, the park offers special guided tours (zoological and botanical), for the most radical, there are bike rides. With all this structure and natural beauty, since 1995 Aggtelek National Park is part of the UNESCO World Heritage List.

6.7.3.1. Tokaj Wine Region Historic Cultural Landscape, Hungary

The Tokaj Wine Region Historic Cultural Landscape (one of the 3 Hungarian cultural landscapes) has been inscribed on the UNESCO's World Heritage List since 2002. The region represents a distinct, thousand years old viticultural tradition which has survived intact up to the present (criterion iii) and the entire landscape, including both vineyards and long established settlements, illustrates the specialized form of traditional land use that it represents.

One of the world's earliest vineyard classification systems was established in 1737 in Tokaj, located in North-East Hungary. Similarly to other world heritage sites, Tokaj has a long symbolic value for national self-representation that generated a special category of protection on national level too. The entire World Heritage property and its buffer zone – with its 27 settlements (farms, villages and small towns), distinct viticulture (e.g. production of aszú wine) with a historic network of more than 3,000 cellars, and a diverse built, archaeological, natural and intangible heritage – has been legally protected as the first 'historic landscape' of Hungary since 2012. The purpose of the protection is to preserve the historic buildings and the natural environment, to sustain traditional land use, as well as to ensure the sustainable management of the Outstanding Universal Value of the property. Besides the nationally protected areas, more than a half of the historic landscape belongs to the Natura 2000 network, hence enjoys EU-level protection as a natural site of community importance. Also, great number of historic monuments are also individually (locally) protected. The region has been also a member of the international ViTour Landscape network, incorporating 6 World Heritage Vineyards in Europe.

6.7.4. Slovenia

Another Eastern European country that draws attention for its natural beauty, especially when it comes to caves. With a splendid cave system, the Skocjan caves form one of the most magnificent underground landscapes in Europe. Bathed by the Reka River, the caves disappear underground and reappear 34km, continuing their path in Italian territory. The underground cave system in Skocjan is millenary, which brings many tourists to the region, in addition, there are writings about the caves dating back to 60 BC In all 6200 meters of length of the Skocjan caves, in addition to their natural beauty, we can find animal species unique to the site, a beautiful example of this is the baby dragon, a cave salamander. Several types of bats, subterranean beetles and crustaceans are found in the caves.

116

6.7.4.1.- Škocjan caves, Slovenia

Škocjan Caves is located in the Slovenian mysterious karst region, where you will surely find no shortage of natural wonder. Škocjan Caves which with the largest underground canyon in Europe were the first in Slovenia to be entered on the UNESCO World Natural and Cultural Heritage List. The Škocjan Caves were entered on UNESCO's list of world heritage sites on 28 November 1986. The Škocjan Caves are, above all, a natural phenomenon of global significance, ranking side by side with the Grand Canyon, the Great Barrier Reef, the Galapagos Islands, Mount Everest, and others. The Škocjan Caves are a unique natural phenomenon, the creation of the Reka River. The Reka River springs from below the Snežnik plateau and flows some fifty-five kilometers on the surface. After reaching the Karst, that is the limestone surface, the river not only deepens its riverbed through erosion but also by means of corrosion – it dissolves the limestone.

<https://www.park-skocjanske-jame.si/en/>

<https://www.park-skocjanske-jame.si/en/read/educational-programmes/skocjan-education-trail>

Photo 1: **Borut Lozej, arhiv javni forvod Park Škocjanske jame/**

Photo 2: *Jošt Gantar*

6.7.4.2.- Primal beech forests in Slovenia

The areas of primal beech forests of the Carpathian Mountains and other European regions which are part of UNESCO World Heritage List are the most preserved parts of beech forests which have had an important role in the development and impact of beech ecosystems in Europe since the last glacial period 12,000 years ago. These areas include the forest reserves of the Krokar Primeval Forest and Snežnik-Ždrocle. The [Krokar Primeval Forest](#) is a splendid piece of unspoiled nature located in the heart of the Kočevje forests. This primeval forest has not yet been touched by humans, but it is home to indigenous species of beasts and birds. Ancient beech forests, which secured their spot in the UNESCO list with their preservation, also rustle in the Snežnik Ždrocle Reserve. Both reserves are part of the protected Natura 2000 network.

The **Krokar virgin forest** represents the beauty and intactness of the primal **beech forests** on the surface of over 75 hectares. It is a strict reservation, also part of the **Natura 2000** area, and represents the ecosystem of a constantly changing balance between soil, climate and countless living organisms – from microscopic organisms to bears. Only the laws of nature apply here, so people consciously keep out. We can enter it only by looking at it from the **Borovec natural trail**. Krokar is a part of the **UNESCO World Heritage** List with the forest reserve Snežnik-Ždročlje, which is testimony to its exceptional importance.

[UNESCO World Heritage | I feel Slovenia](#)

[Virgin Forest and Forests » Kočevsko \(kocevsko.com\)](#)

Photos: Jaka Arbutina, Entrance to the primeval forest

6.7.5. Portugal

Portugal is a country of unique culture and heritage, it is very easy to recognize when something is Portuguese, be it its tiles, its pieces, its architecture and natural landscapes. UNESCO has already classified 25 Portuguese sites as World Heritage Sites, among them: historic centers, archaeological sites, parks, cultural landscapes and others. Many of these sites have been contributing to Portuguese and world history for thousands of years.

The northern region of Portugal is particularly rich in cultural and natural heritage, an example of this rich heritage are the basins of the Douro, Minho, Lima Cávado and Ave rivers. The north is full of diversity, with hydrographic basins up to mountains, as in the region of Trás-os-Montes, Alto Douro and Meseta Ibérica.

Trás os Montes is located behind the Marão and Alvão mountains, both to the north of the Douro River.

118

6.7.5.1.- Alto Douro Vinhateiro (Evolutionary and Living Cultural Landscape)

The Alto Douro Wine Region is a particularly representative area of the landscape that characterizes the vast Douro Demarcated Region, the oldest regulated wine-growing region in the world. The cultural landscape of the Alto Douro combines the monumental nature of the Douro River valley, made of steep slopes and poor, uneven soils, with the ancestral and continuous action of Man, adapting the space to the Mediterranean-type agricultural needs that the region supports.

This intimate relationship between human activity and nature allowed the creation of an ecosystem of unique value, where the characteristics of the land are used in an exemplary way, with the modeling of the landscape in terraces, preserving it from erosion and allowing the cultivation of vines.

Photos: SERVIMA SL

6.1. BIBLIOGRAPHY

Duncan, James S., and Nancy Duncan. "Doing Landscape Interpretation." In *The SAGE Handbook of Qualitative Geography*. Edited by Dydia Delyser, Steve Herbert, Stuart C. Aitken, Mike Crang, and Linda McDowell, 225–247. Los Angeles: SAGE, 2010.

European Environment Agency. *Europe's Environment - The Dobris Assessment*. Chap. 8. Landscapes. (23 Nov 2020).

European Environment Agency

<https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/europe-protected-areas>).

European Landscapes

(<https://www.eea.europa.eu/publications/92-826-5409-5/page008new.html>)

Howard, Peter. *An Introduction to Landscape*. Farnham, UK: Ashgate, 2011.

International Union for Conservation of Nature (IUCN)

<https://www.iucn.org/our-work/protected-areas-and-land-use>

Johnson, Matthew. *Ideas of Landscape: An Introduction*. Oxford: Blackwell, 2006.

Morin, Karen M. "Landscape: Representing and Interpreting the World." In *Key Concepts in Geography*. 2d ed. Edited by Nicholas J. Clifford, Sarah L. Holloway, Stephen P. Rice, and Gill Valentine, 286–299. Los Angeles: SAGE, 2009.

Natura 2000 Network

<https://natura2000.eea.europa.eu/>

https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/sites_hab/index_en.htm

<https://www.renovablesverdes.com/pt/patrimonio-natural/>

UNESCO Cultural Landscape

<https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/>

UNESCO Biosphere Reserves

<https://en.unesco.org/biosphere>). <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage>

Winchester, Hilary P. M., Lily Kong, and Kevin Dunn. *Landscapes: Ways of Imagining the World*. Harlow, UK: Pearson, 2003.

Wylie, John. "Landscape." In *The SAGE Handbook of Geographical Knowledge*. Edited by John A. Agnew and David N. Livingstone, 300–315. Los Angeles: SAGE, 2011.

III. RÉSZ.

ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓ

**RURAL
HERITAGE**

7. MODUL. ÖRÖKSÉG INTERPRRTÁCIÓ. KAPCSOLAT AZ ÖRÖKSÉGVÉDELEMMEL.

Index:

- Bevezetés az örökség interpretációjába
- Mi az örökség interpretáció?
- Az örökség interpretációja és annak kapcsolata a vidéki örökség megőrzésével
- Bibliográfia

7.1. BEVEZETÉS A KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓJÁBA

121

A Heritage Interpretation (HI) egy olyan kommunikációs stratégia, amely az Egyesült Államok Nemzeti Park Szolgálatának elismert tapasztalatain alapul, az országon, ahol kifejlesztették, valamint az interpretációs módszertan különböző szerzőinek hozzájárulásán, különösen Sam Hamén, aki kidolgozta a tematikus interpretációt, azaz az olyan interpretációt, ahol egy téma szolgál kiinduló gondolatként, hogy érzelmeket és gondolatokat váltson ki a látogatókban.

A HI-t általában olyan stratégiai kommunikációs technikaként határozzák meg, amely érthető és vonzó üzeneteken keresztül igyekszik intellektuálisan és érzelmileg összekapcsolni a közönséget a megismerendő erőforrással, jelen esetben a vidéki örökséggel.

Az interpretáció célja a helyszín vagy az örökségi elem jelentőségének feltárása nyugodt és kellemes légkörben, hogy a látogatókból elismerő és elkötelezett reakciót váltson ki.

Úgy is leírható, mint az **örökségi értékek helyben történő közvetítésének "művészete" a nagyközönség nem szakértő csoportjai számára, akik szabadidejükben látogatják a helyszínt.** Az örökség megismertetése olyan homogén szakértői csoportok (néprajzosok, földrajzosok, történészek, régészek, biológusok, antropológusok, építészek vagy turisztikai szakemberek) számára, akiknek motivációi és ismeretei könnyen érthetőek, viszonylag egyszerű. A heterogén, családokból vagy baráti társaságokból álló, nagyon különböző korú, sokféle érdeklődési körrel rendelkező csoportokkal való munka azonban sokkal bonyolultabb. A HI különösen alkalmas stratégia az ilyen heterogén csoportokkal való munkára.

Az örökség interpretációjának hatóköre
• Védett természeti területek
• Turizmus
• Vidékfejlesztés
• Az örökség kezelése és megőrzése
• Oktatás

Az örökségvédelmi interpretációnak számos alkalmazási területe van. A **védett természeti** területeken a látogatóközönséggel való kapcsolattartás módszereként született, és idővel a **turizmus** területére is kiterjesztették, mivel a **közönséget más módon hozhatja közelebb egy helyhez.**

Egy másik érdekes alkalmazási terület a **vidékfejlesztés**, amely a helyi lakosságot és a látogatókat olyan stratégiák révén kapcsolja össze, amelyekben mindketten főszereplőkké válnak.

Az **örökség kezelésében és megőrzésében** is felhasználható, és természetesen az **oktatás területén is**, mint vonzó tanulási stratégia.

A HI olyan eszköz, amely támogatja a turizmusfejlesztést és az örökséggazdálkodást, mivel lehetővé teszi, hogy a helyszíneket vagy erőforrásokat termékként kezeljék és a közönségnek bemutassák azáltal, hogy szellemi és érzelmi kapcsolatokat teremtenek a természeti és kulturális örökség elemei (kézzelfogható és nem kézzelfogható), a helyi lakosság tapasztalatai és igényei, valamint a látogatók elvárásai között.

7.2. MI AZ ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓ?

122

Az örökség interpretáció olyan kommunikációs technika (szóbeli, vizuális, írásbeli, hallás utáni, interaktív), amely az **örökség értékeit** igyekszik **feltárni** a szabadidejükben **egy helyet felkereső emberek számára**, a **helyszínen nyújtva számukra élményeket**, akár tárgyak és helyek bemutatásával és kipróbálásával, akár bármilyen **olyan** eszközzel, amely **lehetővé teszi számukra, hogy megértsék a hely lényegét**.

Az Interpret Europe – Európai Örökség-interpretációs Egyesület szerint: "Az interpretáció azt jelenti, hogy a tapasztalatoknak jelentést adunk, akár érzésekből, akár gondolatokból származik. Az örökség interpretációja döntő fontosságú közös jövőnk alakítása szempontjából. Az örökség interpretációja mélyen gyökerezik az emberi kultúrában. Még az a döntés is, hogy valamit örökségként megtartunk-e, interpretációs, értelmezési aktust igényel. A régi időkben a sámánok és a papok hivatásos értelmezőknek számítottak, a felvilágosodás korát követően pedig az európai filozófusok kidolgozták saját elképzeléseiket az örökség interpretációjára.

Az "Örökségünk interpretációja" című első jelentős könyvet azonban Freeman Tilden írta 1957-ben az amerikai Nemzeti Parkszolgálat számára. Könyvében Tilden ezt a meghatározást azzal az elsődleges céllal összefüggésben határozza meg, hogy a nem szakértő látogatók számára is feltárja egy helyszín jelentőségét. Tilden könyvének megjelenése óta mások különböző módokon finomították a definíciót, de a legfontosabb alapelveit még mindig széles körben elfogadják."

Az örökség interpretációjának fogalom meghatározásai

"Az ember környezetében elfoglalt helyének magyarázata annak érdekében, hogy felhívja a figyelmet és vágyat ébresszen, amely hozzájárul a környezet megőrzéséhez" (DON ALDRIGE, 1973).

"Ez egy olyan kommunikációs folyamat, amelynek célja, hogy a tárgyakkal, jellegzetességekkel, tájakkal vagy helyekkel kapcsolatos első kézből származó élményekben való részvételen keresztül feltárja a nyilvánosság számára természeti vagy kulturális örökségünk jelentéseit és összefüggéseit" (BOB PEART, 1977).

"Ez az a művészet, amely a természeti, kulturális és történelmi örökség jelentőségét helyben tárja fel a közönség számára, amely szabadidejében látogatja ezeket a helyeket" (SPANISH ASSOCIATION FOR HERITAGE INTERPRETATION, 1996).

"A természettudományok vagy a kapcsolódó területek szaknyelvének a nagyközönség számára érthető kifejezésekre és elképzelésekre történő lefordítása" (SAM HAM, 1992).

"Olyan oktatási tevékenység, amelynek célja a jelentések és összefüggések feltárása eredeti tárgyak felhasználásával, első kézből származó tapasztalatokkal és szemléltető eszközökkel, nem pedig egyszerűen tényszerű információk közlése. (FREEMAN TILDEN, 1968).

Nagyon egyszerűen úgy határozhatjuk meg a HI-t, mint olyan **stratégiai kommunikációs technikát, amely lehetővé teszi az örökség megértését és élvezetét heterogén csoportok számára.**

Az örökség interpretációja olyan tudományág, amely a közönséggel való kommunikációra és az örökség helyben történő bemutatására vonatkozó módszertani iránymutatások és irányelvek széles skálájával rendelkezik, olyan erőteljes üzenetet közvetítve, amely túlmutat a látogatáson (MARTÍN M., 2008).

Az örökség interpretációja világszerte elterjedt. Jelentős kutatásokon alapul, és a szakképzéstől az egyetemi diplomáig minden szinten oktatják.

7.3. AZ ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓJA ÉS ANNAK KAPCSOLATA A VIDÉKI ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSÉVEL

Az örökségi (természeti és kulturális) érdekeltségű helyeket helyi lakosság is lakja, amely függ a hely erőforrásaitól, és bevonható az olyan interpretációs tevékenységekbe, amelyek átfogó képet adnak az örökségről. A saját örökség ismerete és megbecsülése révén erősítik a helyhez való tartozás érzését, miközben segítenek megérteni, hogy a megőrzés milyen előnyökkel jár a közösség számára.

Emellett a helyi lakosság is profitálhat ezekből a tevékenységekből, mivel az interpretáció a helyi sajátosságokat "termékké" teheti, létrehozva vagy bővítve a turisztikai kínálatot. A kulturális örökség interpretációja olyan szolgáltatásokhoz járul hozzá, amelyek gazdasági jövedelmet jelenthetnek, és így a helyi fejlődés erőteljes eszközévé válhatnak, fő vagy kiegészítő jövedelmet generálva különböző szolgáltatások révén (helyi idegenvezetők, vendéglátás, helyi termékeket és kézműves termékeket árusító üzletek, látogatások a termelőknél, a helyi örökség helyreállítása és fejlesztése stb.)

A jó interpretáció biztosítja, hogy "a látogatók visszatérnek, megosztják barátaikkal az élményekkel kapcsolatos lelkesedésüket, és legközelebb tovább maradnak" (Lisa BROCHU és Tim MERRIMAN, 2003).

Mivel az örökségturizmus, a vidéki, kulturális és természeti turizmus fellendülőben van, a fennmaradás érdekében biztosítani kell magának az örökségnek a megőrzését, és nem csak a társadalmi-gazdasági fejlődésre és a turisták elégedettségére kell összpontosítani. Éppen a HI egy olyan eszköz, amely egy jó értelmező tervezéssel hozzájárulhat mindehhez.

Ezért az örökségvédelmi interpretáció szövetségesként szolgál a természeti területek és a kulturális örökség kezelésében és megőrzésében, mivel a látogatók számára információt és tudatosságot nyújthat a megőrzéshez, segítve az örökség, a helyszín vagy az erőforrás használatának tervezését anélkül, hogy a közönség élvezete csökkenne. Az értelmező szolgáltatásokat mindig olyan helyszíneken vagy olyan erőforrások körül kell nyújtani, amelyek nem különösebben veszélyeztetettek, és ahol a nyilvánosság nyomása nem gyakorol jelentős hatást.

Ez egy hatékony irányítási eszköz a negatív hatások elkerülésére és az örökséggel kapcsolatos pozitív magatartás kialakítására. Kiváló eszköz a közhasználat irányítására, és lehetőséget nyújt a társadalom számára, hogy tudatában legyen a vidéki örökség megőrzésével kapcsolatos problémáknak, és részt vegyen azok megoldásában.

A célkitűzések, a cél és a megközelítés tekintetében nagy különbség van az örökség interpretációja és az egyszerű tájékoztatás vagy terjesztés mint olyan társadalmi tevékenységek vagy eszközök között, amelyek az örökség, a természeti vagy kulturális örökség megőrzésére irányuló politikákat, terveket és intézkedéseket követik és azokban részt vesznek. Az alábbi táblázat összefoglalja ezeket a különbségeket a szerzők szerint González, M.; Lezcano M.E., Serantes A. (2014), pg. 3 (Interpretation of Artistic Heritage. Guide to tourism professionals. CEIDA- Centro de Extensión Universitaria e Divulgación Ambiental de Galicia).

A megőrzésre szolgáló eszköztípusok				
szköz	Információ	Terjesztés	Interpretáció	Oktatás
Cél	Helyes viselkedés A hely, az erőforrás, az örökség ismeretének elsajátítása		Hozzáállásbeli változás Affektív bevonódás Részvétel az akciókban	
Célok	A szabályok betartása Biztonság		Felhatalmazás/ Az akciók következményeinek megértése	
Főszereplők	Adminisztráció Információszoigálatók/kalauzok		Látogatók Helyi lakosság	

Forrás: González, M.; Lezcano M.E., Serantes A. (2014). Interpretación do Patrimonio Artístico. Guía para profesionais do turismo. Ed. CEIDA- Centro de Extensión Universitaria e Divulgación Ambiental de Galicia

Az örökség interpretációja egyben oktatási stratégia is, amely kommunikációs, tudatosságnövelő és környezeti vagy örökségvédelmi oktatási programokhoz kapcsolódik, és a helyi lakosságot, diákokat, tanárokat, önkormányzati vezetőket vagy technikusokat, látogatókat stb. célozza.

A megőrzésre irányuló intézkedések a következő területeken kerülnek kidolgozásra: az örökség felértékelésére irányuló folyamatok, a vidékfejlesztés előmozdítása, környezetvédelmi vagy örökségvédelmi oktatási programok, a vidéki örökség köré épülő turizmus vagy ökoturizmus, valamint az örökségi javak kezelése.

Az örökség interpretációjának alapelveit a helyi közösségekben, de még inkább a látogatók bevonására használják a védett területeken, műemlékekben, múzeumokban és sok más olyan helyen, ahol az örökség megismerhető.

A hivatásos interpretátorok nem csak a személyes párbeszéd során segítik a tanulási folyamatokat. Az örökség megtapasztalását támogató egyéb médiumokat is felhasználnak, beleértve az audio guide-okat, szöveges paneleket, multimédiás alkalmazásokat stb.

Az emberek kíváncsiságát és érdeklődését azáltal váltják ki, hogy a helyszínt vagy a tárgyakat a résztvevők saját ismereteihez, tapasztalataihoz, háttéréhez és értékeihez kapcsolják. A hivatásos interpretátorok tartózkodnak attól is, hogy egyszerűen összefüggéstelen tényeket vagy szigorúan meghatározott üzeneteket közöljenek.

Mindehhez elengedhetetlen a megfelelő interpretációs folyamat és tervezés kialakítása, mely témákat a következő modulban mutatjuk be.

7.4. BIBLIOGRÁFIA

Aldridge, Don. 2005. La interpretación como indicador de la convicción cultural. Boletín de Interpretación número 12: 11-21. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ambientarte, D.L. 2012. Interpretación del patrimonio: una herramienta eficaz para la conservación. Fuentes Nuevas. Ponferrada. En: <http://www.adam-europe.eu/prj/7760/prd/12/1/INTEPA%20Didactic%20Guide%20ES.pdf>

Fernández Balboa, Carlos (Ed.). 2007. La interpretación del Patrimonio en la Argentina. Administración de Parques Nacionales de Argentina. Buenos Aires. Argentina. En: <http://www.interpretaciondelpatrimonio.com/docs/docs/LA%20INTERPETACION%20DEL%20PATRIMONIO.pdf>

Fratto, Víctor. 2004. La interpretación... lamentablemente de moda. Boletín de Interpretación número 10: 6-7. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Glen, Michael Hamish. 2009. Interpretación: ¿profesión, disciplina, arte o ciencia? Boletín de Interpretación número 21: 28-33. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

González Molina, P. 2018. Ecología e interpretación del paisaje. Ed. Tutor Formacion.

Gorospe, Gorka. 2005. Interpretación espontánea. Boletín de Interpretación número 12: 4-5. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2005. Audiencias cautivas y no-cautivas. Un relato de cómo llegué a esa idea y a qué me refiero con esto. Boletín de Interpretación número 13: 2-4. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2007. ¿Puede la Interpretación marcar una diferencia? Respuestas a cuatro preguntas de psicología cognitiva y del comportamiento. Boletín de Interpretación número 17: 10-16. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2008. De la Interpretación a la Protección ¿Hay una base teórica? Boletín de Interpretación número 18: 27-31. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2011. La interpretación es persuasiva cuando el tema es convincente. Boletín de Interpretación número 25: 18-20. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2014. Interpretación – Para marcar la diferencia intencionadamente. Edita: Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2014. Un poco de psicología ayuda mucho. Boletín de Interpretación número 29: 17-20. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Holmes, T., Blackmore, E., Hawkins, R., and Wakeford, T. 2011. Common Cause Handbook. Machynlleth: Public Interest Research Centre.

Knudson, D.; Cable, T.; y Beck, L. 1995. Interpretation of cultural and natural resources. Venture Publishing, Inc. State College. Pennsylvania.

Lewis, William J. 1981. Interpreting for Park Visitors. 2nd ed.; Eastern National Park and Monuments Association. USA. ISBN 0-89062-079-2

Morales, Jorge. 1989. The Birth of Interpretation in Spain. En: D. Uzzell (ed.), Heritage Interpretation, Vol. 1, Belhaven Press, London.

Morales, Jorge. 2001. Guía Práctica para la Interpretación del Patrimonio - El Arte de Acercar el Legado Natural y Cultural al Público Visitante. Consejería de Cultura (Junta de Andalucía) y TRAGSA. Segunda edición.

Morales, Jorge. 2005. Bases para la capacitación en interpretación del patrimonio. Boletín de Interpretación número 12: 24-27. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Morales, Jorge; Guerra, Francisco José; Serantes, Araceli. 2010. Bases para la definición de competencias en Interpretación del Patrimonio. Fundamentos teóricos y metodológicos para definir las Competencias Profesionales de Especialistas en Interpretación del Patrimonio en España. Seminarios de Interpretación

Natural y Cultural. CENEAM. http://www.magrama.gob.es/es/ceneam/grupos-de-trabajo-y-seminarios/interpretacion-del-patrimonio-natural-y-cultural/anexo2_bases_competencias_interpr_tcm7-13296.pdf

Moreira-Wachtel, S.; y Tréllez Solís, Eloísa. 2013. La interpretación del patrimonio natural y cultural: Una visión intercultural y participativa. Lima. En: http://www.eco-consult.com/fileadmin/user_upload/pdf/interpretacio%C3%ACn_patrimonio_web.pdf

Peart, Bob. 2005. La definición de interpretación. Boletín de Interpretación número 13: 13-16. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Peart, Bob. 2006. El debate continúa. La definición de interpretación. Boletín de Interpretación número 14: 13-14. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Seminario de Interpretación del Patrimonio. Centro Nacional de Educación Ambiental (CENEAM). <http://www.marm.es/es/ceneam/grupos-de-trabajo-y-seminarios/interpretacion-del-patrimonio-natural-y-cultural/>

Serantes Pazos, Araceli. 2006. Tilden: las palabras que dieron voz a los intérpretes. Boletín de Interpretación número 15: 4-5. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Sharpe, Grant W. 1982. Interpreting the Environment. 2nd ed. John Wiley & Sons, Ltd., London.

Tilden, Freeman. 1957. Interpreting Our Heritage. The University of North Carolina Press, Chapel Hill (Edition in Spanish, 2006). “La interpretación de nuestro patrimonio”. Asociación para la Interpretación del Patrimonio.

Uzzell, David (Ed). 1989. Heritage Interpretation, Vol. 1, Belhaven Press, London. ISBN 1-85293-077-2

Vander Stoep, Gail. 2003. La interpretación es un instrumento para la gestión. Boletín de Interpretación número 8: 2-4. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Veverka, J.A. 1994. Interpretive Master Planning. Falcon Press Publishing Co., Inc., Helena, Montana, USA. ISBN 1-56044-274-

8. MODUL. HOGYAN TERVEZZÜNK ÉS FEJLESSZÜNK ÖRÖKSÉG INTERPRÉTÁCIÓS TEVÉKENYSÉGEKET ÉS ANYAGOKAT?

Index:

- Sarkalatos alapelvek
- Az interpretációs folyamat
- A közönség elemzésének fontossága
- Interpretációs technikák
- Interpretációs média
- Hogyan tervezzünk és dolgozzunk ki interpretációs útvonalakat?
- Hogyan tervezzünk és fejlesszünk interpretációs plakátokat?
- Példák a partnerség országaiban a vidéki örökség interpretációjára: interpretációs projektek és turisztikai élmények
- Bibliográfia

128

8.1. SARKALATOS ALAPELVEK

Az interpretációs termékek és szolgáltatások tervezéséhez és fejlesztéséhez ismerni kell a jó örökségvédelmi interpretációs munka sarkalatos alapelveit, amelyek között van egy sor (Tilden 6 alapelvéből kifejlesztett) alapelv, amelyek a TORA néven ismert módszerrel együtt alkotják azokat a fő módszertani elemeket, amelyekre minden örökségvédelmi interpretáció épül.

Az örökség interpretációjának elméleti alapja Freeman Tilden "Interpreting Our Heritage" című művéből származik, amelyben az interpretáció alap gondolatát hat alapelv határozza meg, amelyeket később Larry Beck és Ted Cable 1998-ban megjelent "Interpretation for the 21st Century - Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture" című művében felülvizsgált, felhasználva Tilden művét, újrafogalmazva a hat alapelvet és kilenc további javasolva (tekintettel arra, hogy az örökség interpretáció módszereit a látogatók új, például technológiai jellegű profiljához kell igazítani és átalakítani).

A Tilden, Beck és Cable munkájából eredő fő elveket tehát a következőképpen foglalhatjuk össze:

1. A látogatók érdeklődésének felkeltése érdekében az interpretációs üzenetek tartalmának kapcsolódnia kell a látogatók életéhez és tapasztalataihoz.
2. Az interpretáció célja túlmutat az egyszerű információ átadásán; célja, hogy az információ alapján mélyebb értelmet tárjon fel.
3. Minden értelmező előadást úgy kell megtervezni, mint egy történetet, amely tájékoztat, szórakoztat és felvilágosít.
4. Az interpretációs üzenet célja, hogy az embereket "látóköriük tágítására" ösztönözze és provokálja.

5. Az interpretációnak az egésznek kell bemutatnia, nem pedig elszigetelt részeket; egy teljes témát vagy megközelítést kell bemutatnia, miközben az egyénhez mint egészhez szól.
6. A gyermekek, tizenévesek és idősek számára történő interpretáció során különböző megközelítéseket kell alkalmazni.
7. Minden helynek van történelme, ezért az interpretációs szakemberek újraélhetik a múltat, hogy a jelen élvezetesebbé és a jövő értelmesebbé váljon.
8. A technológia új és szórakoztató módon tárja fel a világot. Az értelmező programokba való beépítését azonban óvatosan és körültekintően kell végezni.
9. Az interpretációs szakembereknek ügyelniük kell a bemutatandó információk mennyiségére és minőségére (a kiválasztás és a pontosság szempontjából). A jó kutatáson alapuló és jól szintetizált interpretációnak nagyobb ereje lesz, mint egy nagyszerű beszédnek.
10. Mielőtt az interpretáció tervezését alkalmaznánk, ismernünk kell az alapvető kommunikációs technikákat. A minőségi interpretáció az interpretációs szakember készségein és ismeretein alapul, olyan tulajdonságokon, amelyeket folyamatosan fejlesztenek.
11. A szövegek interpretációjának azt kell közvetítenie, amit a közönség tudni szeretne, az ezzel járó tudással, alázattal és felelősséggel.
12. Egy értelmező programnak képesnek kell lennie arra, hogy támogatást (politikai, pénzügyi, adminisztratív, önkéntes...) vagy bármilyen segítséget kapjon, ami szükséges a virágzásához.
13. Az interpretációnak ösztönöznie kell az emberek képességeit, és vágyat kell ébresztenie az őket körülvevő szépség megtapasztalására, a lélek felemelésére és az értelmezett dolgok megőrzésére.
14. Az interpretációs szakembereknek képesnek kell lenniük arra, hogy jól átgondolt és szándékosan megtervezett programok és szolgáltatások révén elősegítsék az optimális interpretációs tevékenységeket.
15. Az erőteljes és hatékony interpretációs elengedhetetlen összetevője a szenvedély; a szenvedély az értelmezett erőforrás és az általa inspirálni kívánt látogatók iránt.

A TORE módszer:

Ez az egyik legmodernebb és leghatékonyabb interpretációs módszer, amelyet Sam Ham (1992) hozott létre a kognitív pszichológia és annak tudományos bizonyítékai alapján.

A TORE-modell (Thematic, Organized, Relevant and Enjoyable) leírja, hogyan kell kinéznie az interpretációnak ahhoz, hogy a látogatókban kiindulópontként gondolkodást váltson ki.

A TORE-modellt világszerte adaptálták az interpretációs programokba, és ma már az interpretációs szakemberképzés központi részét képezi. A TORE-modell alapjainak oktatása az interpretációs szakemberképzés alapvető eleme.

Mindegyik betű egy-egy módszer- és technikarendszert hoz magával, amelyet az interpretációs szakembernek meg kell értenie és alkalmaznia kell a minőségi előadáshoz:

T - Tematikus: van egy fő gondolata vagy témája, amely megszervezi és értelmet ad a többi információnak.

O – Szervezett (Organised): az információ könnyen követhető és érthető.

R - Releváns: a címzett számára jelentőséggel bír.

E – Szórakoztató (Entertraining): ami szórakoztat és fenntartja a figyelmet.

A szerző számos forrást kínál e követelmények teljesítéséhez:

1. Tematikus. Az üzenet egy történet formájában jelenik meg, a témát egyszerű módon, rövid és egyszerű mondatokkal, előre meghatározott szándékkal vagy céllal mutatja be.

2. Szervezett. A kategóriák felállítása megkönnyíti az emberek számára, hogy korlátozott számú ötlettel (kb. 5, a fő témához kapcsolódó ötlet) emlékezzenek egy kommunikációs folyamatra. A túl sok ötlet hatástalanná teszi a folyamatot.

3. Releváns. A relevancia akkor valósul meg, ha a látogatók tapasztalataihoz és ismereteihez kapcsolható.

4. Élvezetes. Egy csipetnyi humor, a megfelelő mértékben, szórakoztatóbbá teszi az interpretációt, de akkor is élvezetes lehet, ha az ok és okozat közötti közvetlen kapcsolatot mutatják be, vizuális metaforákat használnak, összetett folyamatokat grafikusán bemutató illusztrációkat, példákat, analógiákat stb. alkalmaznak.

Az alábbiakban a spanyolországi CENEAM (Nemzeti Környezeti Nevelési Központ - National Centre for Environmental Education angolul) természeti és kulturális örökség interpretációjával foglalkozó állandó szeminárium nevű munkacsoportja által kidolgozott "**Checklist for good practices in heritage interpretation**" (2017) című **ellenőrző listát mutatjuk be**, amely amellyel, hogy iránymutatást nyújt egy interpretációs termék értékeléséhez, arra vonatkozóan is ad útmutatást, hogyan kell azt úgy kialakítani, hogy az megfeleljen a T.O.R.E. modell elveinek.

Az értékelendő módszer különböző pontjainak vagy szempontjainak elemzéséhez figyelembe vehető egy bizonyos skála vagy kulcs, amely a korábbi szerzők szerint a következő lehet:

- n/a= nem alkalmazható erre a helyzetre
- 0= nem alkalmazható (de alkalmazható lett volna)
- 1= alkalmazott, de javításra vagy kiigazításra szorul
- 2= jól alkalmazott
- 3= nagyon jól alkalmazott

Meg kell értenünk a **szekvenciális és nem szekvenciális interpretáció** fogalmát. A szekvenciális interpretáció az interpretációs szakvezető-vezető által személyesen végzett interpretáció, aki egy "téma" rendezett bemutatásával ellenőrzi, hogy milyen sorrendben adja át az információkat a hallgatóságnak. A nem szekvenciális interpretáció során a közönség dönti el, hogy milyen sorrendben közelíti meg az interpretációt, nem pedig az interpretációs szakember, pl. múzeumban, kiállításon egy látogatóközpontban, kültéri táblákon/táblákon, audio guide-okban, mobiltelefonos alkalmazásokban stb.

**AZ ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓJÁNAK BEVÁLT GYAKORLATAIRA VONATKOZÓ ELLENŐRZŐ LISTA
(CENEAM - National Centre for Environmental Education of Spain - Spanyol Nemzeti Környezeti
Nevelési Központ, 2017)**

	n/a	0	1	2	3	Megjegyzések
A. SZEKVENCIAÁLIS INTERPRETÁCIÓ (idegenvezető-interpretátor kíséretében)						
1. Tematikus						
a. Van egy erős téma, amely provokálja a közönség gondolkodását.						
2. Szervezett						
a. Könnyen követhető nagy erőfeszítés nélkül						
b. Legfeljebb 4 altéma						
c. A "Bevezetés, az üzenet fő része és a következtetés" stratégiát hatékonyan alkalmazzák.						
3. Releváns						
a. Figyelembe veszi a látogatók háttérét, sajátosságait és tapasztalatait.						
b. A nyelvezet érthető és a célközönségnek megfelelő						
c. Az üzenetek egyetemes fogalmakat tartalmaznak						
d. Példákat, analógiákat, összehasonlításokat és más technikákat használ, amelyek hozzájárulnak a relevanciához.						
e. Közvetlen utalás a nyilvánosságra (ön...)						
4. Élvezetes						
a. Az idegenvezető-interpretátor barátságos, mosolyog.						
b. Használja a humorérzékét és az iróniát.						
c. A kérdések stratégiáját használja						
d. Szellemi feladatokat javasol						
e. Egynél több érzékszerv használatát serkenti						
f. Egyes eseményeket személyekhez vagy személyiségekhez kapcsol						
g. Hipotetikus helyzeteket állít fel						
h. Serkenti a képzeletet						
i. Elősegíti a fizikai részvételt (mozgás, tárgyak használata stb.)						
Egyéb technikák						
a. Átmenetet képez az útvonal állomásai vagy a tartalmi blokkok között.						
b. Segédanyagokat használ						
c. A közönség észrevételeire támaszkodik						
d. Egyszerű bemutatókat készít						
e. Szerzőktől vagy személyiségektől származó idézeteket használ						

	n/a	0	1	2	3	Megjegyzések
B. NEM SZEKVENCIÁLIS INTERPRETÁCIÓ (plakátok, kiállítások, hangrendszerek stb.)						
1. Tematikus						
a. Van egy erős téma, amely provokálja a közönség gondolkodását						
b. A cím megegyezik a témával, vagy a cím sugallja azt						
2. Szervezett						
a. A témát szervezett módon fejti ki (könnyen követhető, nagy erőfeszítés nélkül)						
b. A szövegek vagy felvételek világosak						
c. Az üzenet szerkezetében logikai sorrend van						
d. A látható szöveg (plakátok, kiállítási egységek, táblák stb.) rövid						
e. Van egy rész további információkkal azok számára, akik többet szeretnének tudni						
3. Releváns						
a. A nyelvezet érthető és a célközönségnek megfelelő						
b. Az üzenetek egyetemes fogalmakat tartalmaznak						
c. Példákat, analógiákat, összehasonlításokat és más technikákat használ, amelyek hozzájárulnak a relevanciához						
d. Közvetlen utalás a nyilvánosságra (ön...)						
e. Különböző típusú nyilvános						
4. Élvezetes						
a. Az üzenet humort és iróniát tartalmaz						
b. Tartalmaz néhány nyitott kérdést						
c. Serkenti a látogatók fantáziáját						
d. A design vonzó és figyelemfelkeltő						

Forrás: "Checklist for good practices in heritage interpretation" developed by the working group called Permanent Seminar on Interpretation of Natural and Cultural Heritage of the CENEAM (National Centre for Environmental Education) of Spain (2017).

Leslie DAWSON (1999) szerint négy elemet kell figyelembe venni egy interpretációs tevékenység megtervezésekor vagy programozásakor:

- 1) A közönség vagy a látogatók, akiknek az üzenet szól
- 2) A javasolt tevékenységek, összhangban legyenek a célközönség jellemzőivel
- 3) A kiválasztott erőforrások (figyelembe véve, hogy mit lehet vagy kell megmutatni)
- 4) Guide-interpretátor vagy interpretációs eszközök használata.

A legjobb témák azok, amelyek kézzelfogható dolgokat kapcsolnak össze megfoghatatlan gondolatokkal. Az utóbbiak megkönnyítik a kapcsolatokat azáltal, hogy összekeverik az eszméket a jelentésekkel, olyan univerzális fogalmakat használva, amelyekben mindannyian osztozunk, mint például a szeretet, a szolidaritás, a család, a szabadság, a barátság, az anyaság stb.

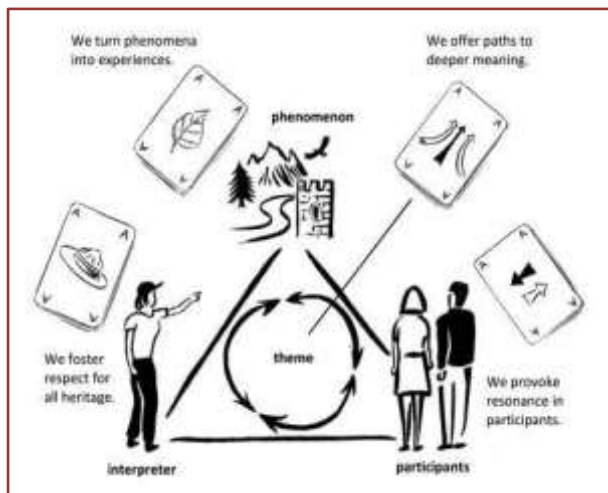
Néha az eredmény intellektuális kapcsolat (összefüggések megértése, belátás, felfedezés, kinyilatkoztatás stb.), néha pedig érzelmek (élvezet, érzés, lélek, megújulás, empátia, csodálkozás, kihívás...).

Egy élmény akkor értelmező, ha a látogatók önként, szabadidejükben vesznek részt benne (nem "fogyul ejtett közönség"); nem oktatni próbáljuk őket, hanem érdeklődésüket és érzékenységüket próbáljuk felkelteni, kielégítve elvárásaikat és meghívva őket a természetvédelmi és örökségvédelmi intézkedések tiszteletben tartására.

8.2. AZ INTREPRETÁCIÓS FOLYAMAT

Az örökség interpretációjának tudományágában fontos az úgynevezett **interpretációs háromszög**, amelynek három sarokpontja van minden interpretációs folyamatban:

- 1) Az örökségi helyszín, tárgy vagy jelenség, amelyet meg akarnak ismerni
- 2) Az ezt megtapasztaló emberek
- 3) Az interpretációs szakember vagy az interpretációt segítő médiumok

Interpret Europe Európai Örökség - interpretációs Egyesület szerint az interpretációs háromszöghöz négy elem kapcsolódik, és ezeket az **interpretáció négy ászának** nevezik, amelyhez négy állítás kapcsolódik:

- Lehetőséget teremt a mélyebb jelentés eléréséhez;
- A jelenségeket élménnyé változtatni;
- Rezonancia és részvétel kiváltása (megmozdítunk valamit a résztvevőben);
- Az örökség iránti tiszteletének előmozdítása.

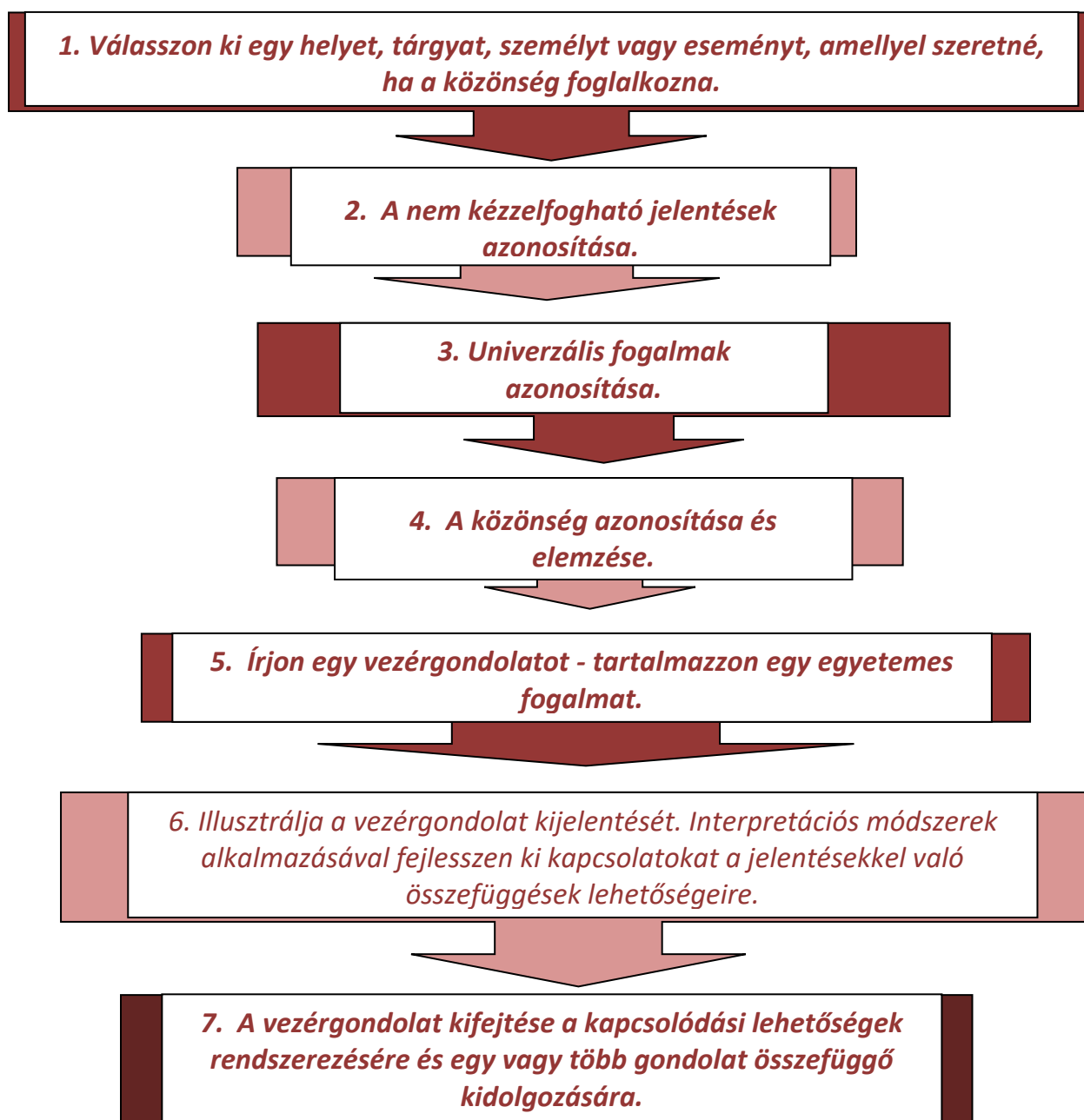
Forrás: Thorsten Ludwig, 2018 "Interpretive Guide. Sharing heritage with people" Ed. Michael Hamish

Létezik egy **interpretációs folyamatmodell**, amely segít az interpretációs szakembereknek mindenféle interpretációs termék létrehozásában, amely a közönséget egy hely, tárgy, esemény vagy személy jelentéséhez kapcsolja.

Az alábbiakban bemutatásra kerülő interpretációs folyamatmodell az Egyesült Államok Nemzeti Park Szolgálata (www.nps.gov/idp/interp) interpretációs fejlesztési tantervének elvein alapul.

Folyamatmodell (NATIONAL PARK SERVICE OF U.S.A.)

134

Forrás: National Park Service of U.S.A. (www.nps.gov/idp/interp)

Az interpretációs folyamatmodell azokra az elemekre összpontosít, amelyek egy terméket értelmezhetővé tesznek, és olyan fázisok sorozatát biztosítja, amelyekkel az interpretációs szakember lehetőséget teremthet a közönség számára, hogy érzelmi és intellektuális kapcsolatokat alakítson ki a forrás jelentéseivel, és koherens módon fejlesszen ki a forrás és a közönség számára releváns gondolatokat.

1. Kézzelfogható hely, tárgy, személy vagy esemény kiválasztása

Bár egy értelmező termék vagy szolgáltatás több tárgyi eszközt is tartalmazhat, általában egy tárgyi eszköz szolgál ikonként. Ez az a kézzelfogható erőforrás, amellyel a közönségnek foglalkoznia kell.

Az ikon a motor, amely a bemutatót hajtja. Olyan horgony, amely megragadja és feltárja az ötletek, kapcsolatok, összefüggések, kontextusok, rendszerek, értékek és folyamatok konstellációját. Az ikon kiindulópontot biztosít a kapcsolódó kézzelfogható erőforrások és a többszörös erőforrás-jelentések feltárásához.

Egy értelmező termék vagy szolgáltatás egynél több tárgyi erőforrást is használhat szimbólumként. Egy értelmező túra általában minden egyes állomáson egy másik tárgyra vagy jellemzőre összpontosít, hogy felfedezze az egyedi jelentést vagy jelentéseket. Néha egy esszé vagy előadás két vagy több szimbólumot használ, hogy ugyanazt a témát illetően több nézőpontot írjon le. Minél több ikont használ azonban egy értelmező termék, annál bonyolultabb lesz a fejlesztés és a kivitelezés.

2. Azonosítsa a nem kézzelfogható jelentéseket

Határozza meg, hogy melyek azok a folyamatok, ötletek, kapcsolatok, fogalmak és értékek, amelyeket a tárgyi erőforrás értelmesen képviselhet. Ezek a tárgyi erőforráshoz kapcsolódó jelentések a tárgyi/szellemi kapcsolatai. A kapcsolatok listájának hosszúnak kell lennie.

Ha az interpretációs szakember nem rendelkezik elegendő ismerettel az adott forrásról, akkor kutatást kell végeznie, és figyelembe kell vennie a különböző nézőpontokat és érdekeket.

Ha valami kézzelfogható dolog tágabb, immateriális (szellemi) jelentésekhez kapcsolódik, akkor értéke több ember számára válik relevánssá, fontossága pedig relevánsabbá és elérhetőbbé.

Minden egyes kézzelfogható erőforrás hihetetlenül sokféle megfoghatatlan jelentéssel bír. Ezek a jelentések lehetnek nyilvánvalóak és népszerűek vagy homályosak és ellentmondásosak.

Minél több ismerettel rendelkezik az interpretációs szakember az erőforrásról (KR) és a közönségről (KA), annál több jelentés kapcsolható a kézzelfogható erőforráshoz.

Kapcsolódó élmények akkor keletkeznek, amikor a kézzelfogható erőforrás valamilyen nagyobb, nem kézzelfogható jelentéshez kapcsolódik oly módon, hogy a közönség képes kapcsolódni hozzá, és ez megértést és/vagy elismerést vált ki.

A szellemi (megfoghatatlan) jelentések különböző embereket különböző módon szólítanak meg. Az egyén csak akkor kapcsolódik az erőforráshoz, ha a tárgyasult és szellemi közötti kapcsolat személyesen releváns.

3. Univerzális fogalmak azonosítása

Az előző listán szereplő immateriális jelentések közül néhánynak univerzális fogalomnak kell lennie, mert ezek a lehető legnagyobb relevanciát biztosítják a legszélesebb közönség számára.

Az univerzális fogalmak olyan megfoghatatlan jelentések, amelyek a legtöbb ember számára relevánsak. Olyan erőteljes eszközök, amelyek sok embert érnek el jelentős módon.

Az univerzális fogalmak kapcsolódhatnak egy kézzelfogható (tárgyi) erőforráshoz, de önmagukban bemutatva absztraktak is lehetnek, hogy segítsenek az embereknek személyes kapcsolatot teremteni az erőforrás jelentésével. Az univerzális fogalmakat tartalmazó kapcsolatokat általában akkor működnek a legjobban, ha más tárgyi/szellemi összefüggésekkel együtt mutatják be őket, így az univerzális fogalmak más tárgyi/szellemi összefüggésekkel összekapcsolva kiválthatják a vágyat, hogy megértsék és értékeljék az egyébként érdektelennek tűnő nem kézzelfogható jelentéseket.

4. A célközönség azonosítása

Minden közönség valami értékeset vagy különlegeset keres magának, amikor meglátogat egy örökségi helyszínt vagy elemet, vagy arról olvas.

Minden látogatónak van egy személyes érzése arról, hogy mit jelent az adott hely (sokat jelent, amit a család vagy a barátok meséltek nekik, vagy egyszerűen csak feltételezik, hogy az erőforrás tartalmaz valami értékeset).

A közönség által az erőforrásnak tulajdonított jelentéseknek nagy szerepük van az interpretáció sikerében. A szakértő közönség más megközelítést igényel, mint az általános közönség, akár csak a gyermekek, az idősek vagy a nemzetközi látogatók. Természetesen egy adott interpretációs terméknek az említett célközönségek bármely kombinációjának és még sok más célközönségnek is meg kell felelnie.

A gyakran kínálkozó alkalmi beszélgetés során minden interpretációs szakember hasznát veheti annak, ha megkérdezi a látogatókat, hogy mit jelent számukra az erőforrás, hogy azonosítani tudja azokat a kézzelfogható erőforrásokat, amelyek a közönség ezen jelentéseit célozzák, és olyan interpretációs termékeket hozhat létre, amelyek ezeket a jelentéseket felhasználva új kapcsolatokat idéznek elő az erőforrás jelentéseivel. Az interpretációs szakemberek a közönség jelentéseinek megértését olyan kérdések feltevésével gyűjthetik össze, mint például: "Mi hozta ma ide?" "Mire számított, mit fog találni?" "Mit remél, mit fog itt nyerni?" "Mit remél, mit visznek magukkal a gyermekei?"

5. Egy olyan vezérgondolat írása, amely tartalmaz egy egyetemes fogalmat

Az interpretációs vezérgondolatok olyan mondatok, amelyek jelentést fejeznek ki, összekapcsolnak egy tárgyi erőforrást annak immateriális jelentésével, és meghatározzák az interpretációs termékeket. Az interpretációs vezérgondolatok akkor a legerőteljesebbek, ha egy kézzelfogható erőforrást egy egyetemes fogalommal kapcsolnak össze.

A sikeres interpretáció akkor valósul meg, ha a közönség saját maga teremt kapcsolatot a forrás jelentéseivel. Ez ellentmondásosnak tűnhet - az értelmezett termék egy gondolatot közvetít, de a közönségnek saját jelentéstartalmakat kell magával vinnie. Az interpretációs vezérgondolat megoldja a problémát.

Az interpretációs vezérgondolat olyan eszköz, amely egy vagy több gondolatot dolgoz ki, hogy kapcsolatokat inspiráljon. Nem annyira üzenet, mint inkább egy releváns pont, amely új gondolatokra és érzésekre ösztönöz. Egy jól prezentált, szilárd vezérgondolaton alapuló program valószínűleg olyan kapcsolatokat fog előidézni, amelyekre az interpretátor nem számított, és amelyekről talán soha nem is fog tudomást szerezni. Lehet, hogy a közönségből senki sem tudja pontosan megismételni az interpretációs szakember vezérgondolatát, de a fókuszának világosnak kell lennie, és a legtöbb ember verziója rokon és felismerhető lesz. A vezérgondolat lehetővé teszi

az interpretációs szakember számára a kommunikációt, és lehetővé teszi a közönség számára, hogy a kommunikáció alapján személyesen kapcsolódjon be.

Az interpretációs szövegek megalkotása gondosságot, időt és szerkesztést igényel. Gyakran több vázlatra van szükség mind a téma, mind a produktum tekintetében, hogy az interpretátor tisztában legyen azzal, hogy mit akar mondani.

6. Illusztrálja a vezérgondolat kijelentését

Használjon interpretációs módszereket a jelentésekkel való kapcsolatok lehetőségeinek kialakítására. Egy jó vezérgondolat-meghatározás lehetővé teszi az értelmező számára, hogy olyan tárgyi/szellemi kapcsolatokat válasszon, amelyek illusztrálják a témát. A kapcsolatokat azonban a jelentésekhez való kapcsolódási lehetőségekké kell fejleszteni ahhoz, hogy a forrást meggyőző és felidéző módon lehessen bemutatni.

Számos módja van annak, hogy a kapcsolatot az örökség jelentéseihez való érzelmi vagy intellektuális kapcsolódás lehetőségévé alakítsuk: történetek, magyarázatok, idézetek, tevékenységek, bemutatók, példák, bizonyítékok, illusztrációk, kérdések és beszélgetések csak néhány az interpretációs szakember által használt módszertani hidak közül.

Sam H. Ham azt javasolta, hogy egy interpretációs termék legfeljebb öt fő pontot dolgozzon ki, amely nem terheli túl a közönséget, de az interpretátornak elegendő anyagot biztosít ahhoz, hogy a forrás jelentéseihez kapcsolódási lehetőségeket biztosítson.

A kapcsolatok egy részét szándékosan úgy kell kialakítani, hogy lehetőséget biztosítsanak az érzelmi kapcsolatokra, más részét pedig az intellektuális kapcsolatokra. Az interpretációs szakembernek olyan konkrét lehetőségeket kell megterveznie, amelyek célja, hogy olyan érzéseket keltsenek vagy idézzenek elő, mint az áhítat, a csodálkozás, az együttérzés, a kíváncsiság, a csodálkozás, a sajnálkozás, a gyász és a harag. Más konkrét alkalmaknak bepillantást, a kontextus megértését, felfedezést kell kiváltaniuk, és kapcsolatokat kell feltárniuk.

7. Használja a vezérgondolat kifejtését a kapcsolódási lehetőségek rendszerezésére és az ötletek koherens kidolgozására

Ahhoz, hogy egy interpretációs termék releváns és provokatív legyen, az előadás során koherens módon kell kifejlesztenie egy vagy több gondolatot. Egy értelmes gondolat megragadja és fenntartja a közönség figyelmét, és lehetőséget biztosít a közönség számára, hogy a forrás jelentéseihez saját kapcsolatot teremtsen.

A források jelentéseihez való érzelmi és intellektuális kapcsolódási lehetőségek hatékony átmenetekkel és egy jó interpretációs vezérgondolat kifejtésének támogatására rendezve biztosítják az összefüggően kidolgozott gondolatok felépítését.

8.3. A KÖZÖNSÉG ELEMZÉSÉNEK FONTOSSÁGA

A látogatókat koruk, nemük, etnikai hovatartozásuk, társadalmi-gazdasági státuszuk, származási helyük, baráti vagy családi csoportjuk stb. szerint lehet jellemezni, és a kommunikációt az egyedi jellemzőikhez lehet igazítani.

A közönség alapos megismerése érdekében végzett kutatás és elemzés arra szolgál, hogy az emberek sokfélesége számára (függetlenül attól, hogy milyen nézőpontból vagy érdeklődési körrel rendelkeznek, mindannyian az erőforrás potenciális gondozói lesznek) lehetőséget biztosítson az erőforrásban rejlő jelentésekkel és fontossággal való intellektuális és érzelmi kapcsolatra.

Ahhoz, hogy olyan interpretációt tudjunk készíteni, amely a legkülönbözőbb célközönségek számára releváns, ismernünk kell a közönség jellemzőit, érdeklődési körét, elvárásait és többféle nézőpontját. Az életszakaszok ismerete, beleértve a közönség különböző tagjainak különböző tanulási formáit és funkcionális fejlődését, döntő fontosságú a közönség változatos elvárásainak és érdeklődésének kielégítéséhez. Az örökségi értékkel bíró helyek látogatásának számos motivációjának megértése és a látogatóknak az erőforrással kapcsolatos attitűdjeinek ismerete nagyon fontos eleme lehet annak, hogy az interpretáció a lehető legtöbb látogató számára releváns legyen.

Fontos ismerni a közönség érdeklődési körét, ízlését, preferenciáit és azt, hogy hogyan érzik jól magukat (Sam Ham, személyes közlés).

A végső interpretációs terméknek és az üzeneteknek relevánsnak kell lenniük a közönség számára.

A közönség ismerete kritikus fontosságú a látogatóval való sikeres kapcsolatteremtéshez. A közönség tudni akarja, hogyan kapcsolódik ez személyesen hozzájuk, vagy "mi az, ami nekem szól".

Minden közönség, amely meg akar látogatni egy helyszínt, vagy olvasni akar róla, valami értéket keres a maga számára. Valami különlegeset várnak.

A közönséggel való kapcsolatteremtés módjai:

- * Szemkontaktus (a reakciók vizsgálata is)
- * A résztvevőkkel való szembenézés és a megfelelő testbeszéd használata
- * Humor (óvatosan!)

- * Nyitottság (például hajlandóság a személyes elképzelésektől való eltérésre)
- * Egymás bemutatása és a résztvevők nevének használata
- * Hallgatni, hogy többet tudjunk meg (Szóval te ebből a régióból származol?)
- * Hasonló érdeklődési körök és nézetek felismerése és felvétele
- * A résztvevőkkel kapcsolatban álló barátokra vagy csoportokra való utalás
- * A résztvevők saját világára való hivatkozás (munka, hobbi, család...)
- * Érthetőség (nyelv és tartalom)

Tiszteletudó a közönséggel szemben

A közönség ismerete nemcsak az interpretációs lehetőségek biztosításához fontos, hanem a tiszteletadáshoz is elengedhetetlen. Az interpretációs szakembereknek fel kell ismerniük és tiszteletben kell tartaniuk a látogatóknak a forrásokhoz kapcsolódó sajátos személyes értékeit és érdeklődését. Ehhez az interpretációs szakembereknek ismerniük kell ezeket az értékeket és érdeklődési köröket. Az interpretációs szakembereknek szem előtt kell tartaniuk, hogy a látogatóknak joguk van a következőkhöz: a magánéletük és függetlenségük tiszteletben tartásához; saját értékeik megőrzéséhez és kifejezéséhez; udvarias és figyelmes bánásmódhoz; pontos és kiegyensúlyozott tájékoztatáshoz.

Az interpretációs szakembernek képesnek kell lennie arra, hogy a látogatók széles köre számára releváns (értelmes és személyes) lehetőségeket biztosítson az erőforrás jelentéseihez való kapcsolódásra.

8.4. INTERPRETÁCIÓS TECHNIKÁK

Az interpretáció számos olyan technikát kínál, amelyek megfelelő alkalmazásával a látogatók számára lehetőséget teremthetnek arra, hogy "kapcsolatba kerüljenek" az erőforrással.

A technikák kiválasztásának mindig a program konkrét céljain, valamint az egyes technikák lehetőségeinek és korlátainak ismeretén kell alapulnia.

Az interpretációs szakembernek képesnek kell lennie a megfelelő interpretációs technikák kiválasztására és alkalmazására annak érdekében, hogy a természeti-kulturális erőforrásokat összekapcsolja az általuk képviselt immateriális fogalmakkal, és a közönség számára releváns legyen.

A technikáknak a célközönségnek megfelelőnek kell lenniük, de az erőforrásnak is megfelelőnek kell lenniük. Az erőforrás, a hely védelme mindig elsődleges fontosságú. Kerülni kell az erőforrást veszélyeztető technikákat.

A technikáknak elő kell segíteniük az örökség jelentéséhez és fontosságához való intellektuális vagy érzelmi kapcsolódást, vonzóvá kell tenni az erőforrást és az interpretációs tevékenységet a lehető legnagyobb mértékben részvételi jellegűvé kell tenni. Bármelyik technikát is választjuk, az interpretációs szolgáltatásnak motiválónak kell lennie. A gondolatébresztő kérdések feltevése ugyanolyan részvételi jellegű lehet, mint egy kézi tevékenység, így minden interpretációs

szolgáltatás, beleértve a médiát is, részvételi jellegű lehet. A hatékony technikák lehetővé teszik a közönség bizonyos fokú részvételét és bevonását.

Ahhoz, hogy az interpretáció hatékony legyen, elengedhetetlen, hogy a látogatót közvetlenül bevonjuk, vagy közvetlenül, vagy úgy, hogy saját kérdéseivel, aggályaival és megfigyeléseivel hozza el az élményt, vagy úgy, hogy adunk neki valami tennivalót, aggályokat és megfigyeléseket, vagy úgy, hogy valami konkrét vagy kézzelfogható dolgot adunk neki, amihez személyes módon kapcsolódhat.

A jól megtervezett szöveggel ellátott interpretációs eszközök (például brosúrák vagy önvezető útvonaltervező táblák) arra ösztönözhetik a látogatókat, hogy részt vegyenek az interpretációs élményben, ha olyan kérdéseket tartalmaznak, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy saját tapasztalataikról gondolkodjanak, vagy megosszák gondolataikat a csoport többi tagjával.

Kommunikációs készségek

Az interpretációs szakemberek és az általuk nyújtott szolgáltatások a látogató és a helyszín közötti kommunikációs kapocs. Lehet, hogy az interpretációs szakemberek csodálatos programot terveztek, de ha nem rendelkeznek jó kommunikációs vagy információátadási készségekkel, még a legjobban megtervezett szolgáltatás is kudarcot vallhat.

A túlterhelt információs panelek a kívántal ellentétes hatást válthatnak ki (kapcsolatteremtés).

A személyzet által vezetett szolgáltatásokban a szemkontaktus, a csoport felé fordulás, a megfelelő hangerő és hangszín, a helyes nyelvhasználat és némi magabiztosság fontos szerepet játszik a program megvalósításában.

A kommunikációs és közvetítési készségek közé tartozhat a nem verbális nyelv megfejtése és az arra való reagálás, valamint a kommunikációs akadályok leküzdése is.

A fizikai médiával kapcsolatos szolgáltatások esetében alapvető fontosságú, hogy a szövegek és a tervek világosak, tömörek és szervezettek legyenek, hogy hatékonyan elérjék a közönséget.

Az interpretációs szakembernek az interpretációs programokban, a médiamegvalósításban és az informális kapcsolattartásban a különböző interpretációs technikákat (módszertani és retorikai hidakat) ügyesen kell alkalmaznia.

Számos interpretációs technika létezik (módszertani és retorikai hidak), mint például:

- Mesélés
- Fontos szövegek említése
- Gyakorlati tevékenységek fejlesztése
- A humor használata
- A képzelet serkentése
- Összehasonlítások és analógiák
- Irónia
- Demonstrációk
- Játék (szerepjáték is)
- Kifejezés egy előadóművészetben (vers, rím, ének,...)
- Rejtély

- Az elemek megszemélyesítése
- Színpadra állítás, jelmezek, narráció stb.
- Az érzékszervi érzékelés serkentése (minden érzékszerv használata)
- Kérdés-válasz stratégia
- Viták
- Példabeszédek
- A különösről az általánosra való áttérés
- Mentális feladatok ajánlása
- Hipotetikus helyzetek felvetése
- Fizikai részvétel (tárgyak mozgatása, manipulálása stb.).
- A látogatók észrevételeiből való kiindulás
- stb.

Az interpretációs szakembereknek tisztában kell lenniük az interpretációs technikák szerepével, és ismerniük kell az egyes technikák erősségeit és gyengeségeit, azonosítva az adott technika alkalmasságát az erőforrás, a helyszín, a környezeti körülmények és a közönség szempontjából.

8.5. INTERPRETÁCIÓS MÉDIA

Az interpretációs programokat különböző médiumokon keresztül lehet bemutatni. A leggyakoribb osztályozás a következő:

- 1) Személytelen média (plakátok, kiadványok, szórólapok, önvezető tanösvények stb.)
- 2) Személyes média (látogatások és útvonalak interpretátor- idegenvezetőkkel).

A leggyakoribbak az útvonalak vagy útvonaltervek, az értelmező táblák vagy plakátok és az interpretációs központok vagy látogatóközpontok, amelyekben jelenleg nagy lehetőségek rejlenek a mobil- vagy táblagépes alkalmazásokban is).

8.6. HOGYAN TERVEZZÜNK ÉS DOLGOZZUNK KI INTERPRETÁCIÓS ÚTVONALAKAT?

Az útvonalak vagy útvonaltervek széles körben használt erőforrásnak számítanak az örökség interpretációjában, mivel lehetővé teszik a látogatók számára, hogy részvételi, szórakoztató és tervezett módon ismerjék meg egy hely örökségi értékeit, hogy a látogatók jól megértsék és kölcsönhatásba kerüljenek az erőforrással. Lehetővé teszik továbbá, hogy a látogatók saját élményeik szereplőivé váljanak, és közvetlenül kapcsolatba kerüljenek az örökséggel. Arra is törekedniük kell, hogy valami újat, különlegeset és fontosat mutassanak be a látogatóknak (Freeman TILDEN, 2006).

Az értelmező útvonal megtervezésekor a látogatóknak meg kell mutatni az örökség egyedülálló helyeit és kiemelkedő jellemzőit, mindig elkerülve a veszélyes és az emberi tevékenységre érzékenyebb területeket.

Az értelmező útvonalaknak tematikusnak kell lenniük (olyan erőteljes témával kell rendelkezniük, amely gondolkodásra készíti a közönséget), és olyan szervezett, logikus és rendezett elbeszéléssel kell rendelkezniük, amely könnyen követhető, és nem igényel sokat ahhoz, hogy az emberek megértsék a helyszín vagy az örökség jelentőségét.

Ezeket egy, az értelmező tervezést inspiráló gondolat köré kell kidolgozni, tematikus állomásokat létrehozva e téma körül (egy mondatban meghatározható tematikus állomások), de több altémát vagy különböző nézőpontokból vagy perspektívákból származó különböző látásmódokat is létrehozva. Minden egyes megállóban lesz egy bevezetés, egy üzenet és egy befejezés; ajánlott minden egyes megálló végén egy átmenetet vagy tematikus kapcsolatot kialakítani (Sam Ham, 1992).

Nem ajánlott olyan lineáris útvonalakat tervezni, amelyek különböző pontokon kezdődnek és végződnek, valamint olyanokat, amelyek ugyanazon az útvonalon haladnak és térnek vissza, különösen, ha nagyon forgalmasak, mert a látogatóknak telítettségérzetük van azáltal, hogy folyamatosan keresztezik a többi látogatóval vezető utakat, ami negatív módon zavarja az élményt.

Jobb, ha egyirányú, körkörös útvonalakat tervezünk, és még inkább ajánlott olyan 8 alakú útvonalakat tervezni, amelyek több alternatívát is lehetővé tesznek, és szükség esetén lerövidítik a látogatást. A turisztikai vagy szabadidős útvonalakon, illetve a hely bemutatására szolgáló útvonalakon a megállók sorrendje általában másodlagos, azaz az eredmény megváltoztatása nélkül változtatható.

Az útvonalakat **vezetett** és **önvezető** útvonalakra lehet osztani, attól függően, hogy személyesen egy idegenvezető-interpreátor támogatja-e őket, vagy önvezető útvonalakat tartanak. Az előbbiek előnye, hogy megkönnyítik a személyes kapcsolattartást, lehetővé teszik az útvonalnak az adott csoport jellemzőihez való igazítását és alternatívák megtalálását többek között bármilyen visszaesés esetén.

Az önvezető útvonalak előnye, hogy minden felhasználó vagy felhasználói csoport a saját menetrendjéhez, tempójához, rendelkezésre álló idejéhez stb. igazíthatja az útvonalat. Olcsóbbak is, több látogatót tudnak fogadni, és több nyelven is kínálhatók.

1) *Vezetett útvonalak*

Az idegenvezetés során az úgynevezett "**szekvenciális interpretációt**" alkalmazzák, azaz az interpretációs szakember irányítja az információ átadásának sorrendjét. Az idegenvezetés során a

"Bevezetés, mondanivaló és konklúzió" stratégiáját lehet követni, amely egy "téma" rendezett és hatékony bemutatásának és fejlesztésének módja a látogató közönség számára (bár az idegenvezető átmeneteket is tehet, valamint más interpretációs technikákat is alkalmazhat, amelyek csak a személyzettel ellátott szolgáltatásoknál alkalmazhatók).

A vezetett útvonalakon az idegenvezető-interpretátornak törekednie kell arra, hogy ne kerüljön a figyelem középpontjába, és a **látogatók mellett a helyszínt vagy az örökségi erőforrást is előtérbe helyezze.**

Egy jó idegenvezető-interpretátor az útvonal során a következőkre törekszik:

- Ösztönözze az **interakciót és a kapcsolatot az erőforrással**; tegye lehetővé a megfigyelést, és amennyire lehetséges, a tárgyak kezelését és használatát.
- Ösztönözze az **összes érzékszerv használatát** (szaglás, ízlelés, tapintás, hallás).
- Ösztönözze az **élő élményeket**, így a látogatók jobban azonosulnak a helyszínnel (színpadra állítás, jelmezek, elbeszélések és szövegek stb. segítségével).
- A túrát a lehető legnagyobb mértékben igazítsa a **csoport érdeklődési köréhez és jellemzőihez**.
- Használja ki az esetlegesen felmerülő szórványos forrásokat.
- Az útvonal mentén közvetlenül a közönségre kell hivatkozni.
- Ismerős, hétköznapi helyzetek segítségével magyarázza el az értelmezendő forrás jellemzőit.
- Beszéljen a látható elemekről, és hagyja ki azokat, amelyek nem jelennek meg.
- Használjon **példákat, analógiákat, összehasonlításokat, metaforákat** vagy más technikákat (módszertani és retorikai hidak), amelyek segítik az információ relevanciáját.
- Tisztázza a látogatóval az útvonal során esetlegesen felmerülő kétségeket.

Az interpretációs szakember barátságos, mosolyog, humorral és/vagy iróniával él. További érdekes stratégiák, amelyeket a vezető interpretátor alkalmazhat: kérdések feltevése, mentális feladatok vagy hipotetikus helyzetek felvetése, a képzelet serkentése, fizikai részvételre való felhívás (lehajolás, mozgás, tárgyak manipulálása stb.).

Célszerű átmenetet képezni az útvonal különböző állomásai között, segédanyagokat használni (útmutatók, rajzok, nagyító stb.), támaszkodni a látogatók észrevételeire, egyszerű bemutatókat tartani stb.

NÉHÁNY EGYÉB GYAKORLATI TIPP:

- A vezetett útvonalakat legfeljebb 15 fős csoportok számára ajánlott kialakítani.
- Az útvonalat időben kell kezdenie, és igyekeznie kell néhány perccel korábban a találkozó vagy az indulási ponton lenni (így lehetősége van előzetesen informálisan beszélgetni a csoporttal, ami lehetővé teszi, hogy képet kapjon az érdeklődési körükről és az elvárásaikról).
- Kezdje azzal, hogy bemutatkozik, és ismerteti a programot, a tevékenységet, az érintett szervezeteket stb.

- Az idegvezető-interpretátornak a csoport előtt kell haladnia, ő határozza meg az útvonal tempóját, mindig alkalmazkodva a lassabbakhoz (bár bizonyos esetekben, amikor az útvonal egyértelmű, a különböző körülmények miatt érdekes lehet a végén menni).
- A megállóban igyekezzünk, hogy minden résztvevő lássa, és csak akkor kezdjük el beszélni, ha a csoport együtt van.
- Próbáljon meg nem használni olyan szakkifejezéseket vagy összetett szavakat, amelyeket a látogatók nem értenek.
- A megállót ott kell kialakítani, ahol az egész csoport számára elegendő hely áll rendelkezésre, kényelmes és biztonságos módon.
- A megállásokat olyan pontokon kell végrehajtani, ahol nincs zaj vagy hallási zavar.
- Beszéljen hangosan és tisztán, szükség esetén használjon hangosbeszélő berendezést.
- Az első megállók lehetnek közelebb egymáshoz, és az útvonal előrehaladtával, valamint a csoport fáradtságának növekedésével távolodhatnak egymástól.
- Nem ajánlott sok megállót tartani (körülbelül 8 az ajánlott szám), bár ez a csoporttól függően módosítható.
- Az utolsó megállónál rövid összefoglalót lehet készíteni a látogatásról, és amikor csak lehetséges, ezt egy emblemikus vagy valamilyen különlegességgel rendelkező ponton kell megtenni.

2) Önvezető útvonalak

Az önvezető útvonalakat különböző médiumok támogatják az önállóan végrehajtható útvonalakon, mint például szórólapok, audio guide-ok, táblák, térképek stb., valamint az útvonalat irányító táblák vagy jelzések.

Ezeket az interpretációs segédanyagokat úgy tervezték, hogy helyben, az értelmezendő tárgy vagy erőforrás jelenlétében lehessen használni.

A témát logikusan, egyszerűen, tömören, érthető szöveggel, de kimerítő és releváns információkkal dolgozzák fel. Vonzó, szuggesztív és provokatív képeket és címeket kell tartalmazniuk, amelyek megragadják a látogató figyelmét. Tartalmazniuk kell a megállókra vonatkozó információkat, amelyek lehetnek számozottak.

Mivel a közönség nagy része nagyon keveset olvas, vagy nagyon kevés figyelmet fordít az ilyen típusú médiára, feltétlenül megoldást kell találni arra, hogy még ezek a látogatók is megkapják a "téma" lényegét. Sam Ham professzor szerint a megoldás lehet a címek, a prezentációk "témacímként" történő stratégiai megfogalmazása, valamilyen grafikai elemmel (színek, fotók, rajzok stb.) kombinálva.

NÉHÁNY GYAKORLATI TIPP:

- Ajánlatos ezeket úgy tervezni, hogy a teljes távolság ne haladja meg a 2 km-t, és amikor csak lehetséges, alternatívákat kell kínálni, hogy előre nem látható események esetén rövidíteni lehessen (pl. 8 alakú kialakítás).
- Ajánlatos, hogy legfeljebb 15 megállót iktasson be, és ezek közül többet az elején (és semmiképpen ne iktasson be 12-nél több megállót az útvonal minden egyes kilométerére).
- Az első megállónak tartalmaznia kell egy üdvözlést és részletes tájékoztatást a teljes útvonal jellemzőiről (hossza, időtartama, nehézsége, témája stb.).
- Használja ki a meglepetés technikáját, különösen az útvonal végén.

8.7. HOGYAN TERVEZZÜNK INTERPRETÁCIÓS PLAKÁTOKAT?

Az értelmező plakátok érdekes erőforrást jelentenek azokon a helyeken, ahol nincs személyes idegenvezető-interpretátor szolgáltatás, mivel ezek olyan helyek, ahol nagyszámú látogató lehet, vagy ahol a látogatók hatása alacsony.

Használhatók önállóan bejárható útvonalak támogatására, vagy kiállítások, interpretációs központok, érdekes épületek (néprajzi, művészeti stb.), műemlékek, múzeumok stb. részeként.

Az interpretációs plakátok vonzó és tömör módon nyújtanak értelmezett információt egy örökségi erőforrásról vagy helyszínről, kiegészítve az írott üzenetet illusztrációkkal, fotókkal, ábrákkal, domborművekkel stb. az interpretációs folyamat hatékonyabbá tétele érdekében.

Tervezésük során fontos, hogy az információkat megfelelően strukturálják, hogy megkönnyítsék a megértést, szuggesztív és vonzó főcímeikkel, különböző olvasási szintű altémákból álló blokkokkal (a szövegméretekkel, a dobozokban található kiegészítő információkkal és más hasonló forrásokkal megkülönböztetve).

Ajánlott, hogy a táblák, plakátok, táblák vagy kiállítási egységek látható szövege rövid legyen, kevesebb mint 80 szó, és a bővebb információkra kíváncsiak számára legyen egy "tudj meg többet" olvasási szint.

Érdekes az interpretációs táblákat más típusú forrásokkal kiegészíteni, amelyek az írott és vizuális információkon kívül hang- vagy tapintható információkat is nyújtanak. Háromdimenziós, manipulálható, illetve interakcióba hozható vagy kipróbálható elemeket is be lehet illeszteni.

Ezen túlmenően a plakátokon szereplő üzenetek olyan cselekvésekre hívhatják fel az embereket, amelyek segítenek megérteni a folyamatot, az erőforrást vagy az örökségi elemet, amit "kinesztetikus" tanulásnak neveznek.

Lehetőség van arra is, hogy az interpretációs plakátokon keresztül megpróbáljunk interakcióba lépni a látogatókkal, a táblákon szereplő kérdések segítségével, amelyek megkönnyítik a látogatók provokációját, reflexióját, megfigyelését, kritikáját stb.

A plakátok tervezésénél és gyártásánál a méretüket jól kell méretezni, figyelembe véve a megjelenítési távolságot. Sam Ham (1992) szerint van néhány általános ajánlás: A táblák maximális magassága 2,15 m, a címek legfeljebb 30 cm-rel a szemek fölött legyenek, a szöveg pedig ne kerüljön 70 cm alá.

8.8. BIBLIOGRAFÍA

Aldridge, Don. 1975. Guide to Countryside Interpretation, Part I: Principles of Countryside Interpretation and Interpretive Planning. HMSO for Countryside Commission and Countryside Commission for Scotland. ISBN 0-11-880156-2

Aldridge, Don. 2005. La interpretación como indicador de la convicción cultural. Boletín de Interpretación número 12: 11-21. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Aston, Michael. 1985. Interpreting the Landscape - Landscape Archaeology and Local History. Ed. Taylor & Francis L.

Alonso Villalobos, Carlos, 2005. La interpretación y el patrimonio histórico sumergido: un problema conceptual. Boletín de Interpretación número 12: 6-5. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ambientarte, D.L. 2012. Interpretación del patrimonio: una herramienta eficaz para la conservación. Fuentes Nuevas. Ponferrada. En: <http://www.adam-europe.eu/prj/7760/prd/12/1/INTEPA%20Didactic%20Guide%20ES.pdf>

Beck, L. & Cable, T.. 1998. Interpretation for the 21st Century – Fifteen Guiding Principles for Interpreting Nature and Culture. Sagamore Publishing, Champaign, Il. USA.

Beckmann, Elizabeth A. 2003. Los ves aquí y allá, esos “interactivos” están por todas partes ¿pero funcionan? Boletín de Interpretación número 8: 23-27. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Benítez Mengual, Mária. 2014. Natural y cultural: ¿un amor imposible? Boletín de Interpretación nº 30: 9-10. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

European Association for heritage Interpretation. <https://interpret-europe.net/>

Berecz, Zs., Böczén, Á. (Ed.). (2019) Értékeld a látogatót! - Közösségismeretek, látogatókutatás, hatásmérés. KÖME, Budapest.

Bertonatti, Claudio. 2005. Interpretación y turismo: ¿nos interesa dejar un mensaje al turista? Boletín de Interpretación nº 12: 2-4. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Boulanger, F. David; y John P. Smith. 1973. Educational Principles and Techniques for Interpreters. USDA Forest Service, Tech. Rep. PNW - 9.

Bradley, Gordon A. 1982. The Interpretive Plan. En: G. Sharpe (Ed.), Interpreting the Environment, Wiley & Sons, Inc., London.

Brochu, Lisa. 2003. Interpretive Planning: The 5-M model for successful planning projects. The National Association for Interpretation. InterPress, Fort Collins, Colorado, USA.

Brochu, L.; y Merriman, Tim. 2003. Interpretación personal: Conectando su audiencia con los recursos patrimoniales. The National Association for Interpretation. InterPress, Fort Collins, Colorado, USA.

- Brochu, L. and Merriman, T. 2002. Personal Interpretation. InterPress, Fort Collins, Colorado, USA.
- Buchholz, J., Lackey, B., Gross, M., and Zimmerman, R. 2015. The Interpreter's Guidebook. 4th ed. Stevens Point, University of Wisconsin, USA.
- Buzan, T. and Buzan, B. 1993. The Mind Map Book. London, BBC Consumer Publishing, USA.
- Candelas Piña, Gema. 2013. Negra sombra. Boletín de Interpretación número 27: 19-20. Asociación para la Interpre/tación del Patrimonio, España.
- Caputo, Paul; Lewis, Scea; y Brochu, Lisa. 2008. Interpretation by Design – Graphic Design Basics for Heritage Interpreters. The National Association for Interpretation. InterPress, Fort Collins, Colorado, USA. (INDISPENSABLE)
- Carta ICOMOS para la interpretación y presentación de Sitios de Patrimonio Cultural. Preparado bajo los auspicios del Comité Científico Internacional del ICOMOS sobre la Interpretación y Presentación de Sitios de Patrimonio Cultural. Ratificada por la 16ª Asamblea General del ICOMOS, Québec (Canadá), el 4 de octubre de 2008.
- http://www.international.icomos.org/charters/interpretation_sp.pdf
- Carter, James (Ed.). 2001. A Sense of Place: An interpretive planning handbook. First edition: 1997 by the Tourism and Environment Initiative Bridge House, Bridge Street, Inverness IV1 1QR. <http://vircs.bc.ca/environment/files/resourcedocs/sofp.pdf>
- Carter, James. 2004. ¿Standard o estándar? Boletín de Interpretación número 10: 4-5. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.
- Comisión de Calidad y Buenas Prácticas en Interpretación. 2006. Recomendaciones para las Buenas Prácticas en Interpretación del Patrimonio Natural y Cultural. Asociación para la Interpretación del Patrimonio (AIP).
- Company, Rafael. 2009. Una apuesta arriesgada, una realidad singular: la exposición permanente del MuVIM. Boletín de Interpretación número 20: 34-42. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.
- Duncan, James S., and Nancy Duncan. 2010. "Doing Landscape Interpretation." Edited by Dydia Delyser, Steve Herbert, Stuart C. Aitken, Mike Crang, and Linda McDowell, 225–247.
- Edwards, R. Yorke. 1980. The Land Speaks: Organizing and Running an Interpretation System. 2nd ed. The National and Provincial Parks Association of Canada. Golden Star Publishing, Golden, British Columbia. ISBN 0-920570-07-0
- Espinosa Ruiz, Antonio. 2002. La accesibilidad física e intelectual de todo tipo de público al patrimonio cultural (I). Boletín de Interpretación número 6: 13-15. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.
- Espinosa Ruiz, Antonio. 2002. La accesibilidad física e intelectual de todo tipo de público al patrimonio cultural (II). Boletín de Interpretación número 7: 4-6. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Eubanks, Ted Lee. 2015. Interpretación guerrillera: El mobiliario interpretativo. Boletín de Interpretación número 31: 5-7. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Fernández Balboa, Carlos (Ed.). 2007. La interpretación del Patrimonio en la Argentina. Administración de Parques Nacionales de Argentina. Buenos Aires. Argentina. En: <http://www.interpretaciondelpatrimonio.com/docs/docs/LA%20INTERPETACION%20DEL%20PATRIMONIO.pdf>

Fratto, Víctor. 2004. La interpretación... lamentablemente de moda. Boletín de Interpretación número 10: 6-7. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Glen, Michael Hamish. 2009. Interpretación: ¿profesión, disciplina, arte o ciencia? Boletín de Interpretación número 21: 28-33. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

González, Matilde; Lezcano, M. Elvira; y Serantes, Araceli. 2014. Interpretación do Patrimonio Cultural. Guía para profesionais do turismo. Centro de Extensión Universitaria e Divulgación Ambiental de Galicia (CEIDA).

<http://www.ceida.org/files/publicacions/IPCulturalTurismo2014.pdf>

González Molina, P. 2018. Ecología e interpretación del paisaje. Ed. Tutor Formacion.

Gorospe, Gorka. 2005. Interpretación espontánea. Boletín de Interpretación número 12: 4-5. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Grater, Russell K. 1976. The Interpreters Handbook. Earl Jackson (Ed.), Southwest Parks & Monuments Association. USA. ISBN 0-911408-40-1

Grinder, A. L. and McCoy, E. S. 1985. The Good Guide. Scottsdale: Ironwood Ham, USA

Sam H. 1992. Interpretación Ambiental: Una guía práctica para gente con grandes ideas y presupuestos pequeños. North American Press, Colorado.

Ham, Sam H. 2005. Audiencias cautivas y no-cautivas. Un relato de cómo llegué a esa idea y a qué me refiero con esto. Boletín de Interpretación número 13: 2-4. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2006. La psicología cognitiva y la interpretación: síntesis y aplicación. Boletín de Interpretación número 15: 14-21. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2007. ¿Puede la Interpretación marcar una diferencia? Respuestas a cuatro preguntas de psicología cognitiva y del comportamiento. Boletín de Interpretación número 17: 10-16. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2008. De la Interpretación a la Protección ¿Hay una base teórica? Boletín de Interpretación número 18: 27-31. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2011. La interpretación es persuasiva cuando el tema es convincente. Boletín de Interpretación número 25: 18-20. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2014. Interpretación – Para marcar la diferencia intencionadamente. Edita: Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ham, Sam H. 2014. Un poco de psicología ayuda mucho. Boletín de Interpretación número 29: 17-20. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Holmes, T., Blackmore, E., Hawkins, R., and Wakeford, T. 2011. Common Cause Handbook. Machynlleth: Public Interest Research Centre.

Howard, Peter. 2011. An Introduction to Landscape. Farnham, UK: Ashgate.

Interpret Europe Association. 2017. Engaging citizens with Europe's cultural heritage. How to make best use of the interpretive approach. Ed. Interpret Europe

Interpret Europe Association. 2016. Engaging your visitors: Guidelines for achieving excellence in heritage interpretation Ed. Interpret Europe

Knudson, D.; Cable, T.; y Beck, L. 1995. Interpretation of cultural and natural resources. Venture Publishing, Inc. State College. Pennsylvania.

Kohl, J. 2018. Interpretive Theme Writer's Field Guide. Fort Collins: National Association for Interpretation.

Lacome, Becky. 2009 ¡Analice esto! Analizar y medir la efectividad interpretativa. Boletín de Interpretación número 19: 23-27. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Larsen, D. (Ed.). 2003. Meaningful interpretation—how to connect hearts and minds to places, objects and other resources. U.S. National Park Service. Fort Washington, Pennsylvania, USA: Eastern National.

http://www.nps.gov/parkhistory/online_books/eastern/meaningful_interpretation/index.htm

Larsen, D.L. 2007. Ser relevante al público o convertirse en una reliquia. Boletín de Interpretación número 16: 18-23. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Leftridge, Alan. 2006. Interpretive Writing. The National Association for Interpretation, InterpPress. Fort Collins, Colorado.

Lewis, William J. 1981. Interpreting for Park Visitors. 2nd ed.; Eastern National Park and Monuments Association. USA. ISBN 0-89062-079-2

Lezcano González, Mavi. 2011. El Sanatorio Riazor, una auténtica experiencia interpretativa. Boletín de Interpretación número 25: 13-14. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Lipman, D. 1995. The Storytelling Coach. Little Rock: August House Publishers.

Lois, Antón. 2006. Ponga un Centro de Interpretación en su vida (o en bajada). Boletín de Interpretación número 14: 7-8. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Luque Cortina, Manuel. 2001. Atapuerca en Braille y en lengua de signos. Boletín de Interpretación número 5: 3-5. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Machlis, Gary (ed.). 1986. Interpretive Views. National Parks and Conservation Association. Washington, D.C.

Machlis G.E.; y Field, D.R. (Eds.) .1992. On interpretation. Sociology for interpreters of natural and cultural history. Oregon State University Press. Corvallis, Oregon. ISBN 0-87071-339-6

Martín, Marcelo. 2003. Autenticidad. Boletín de Interpretación número 9: 23-26. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Mateos Rusillo, Santos M. 2003. El peligroso éxito de los centros de interpretación - Una amenaza para la interpretación del patrimonio en España. Boletín de Interpretación número 8: 7-9. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Mills, E. 1990. Adventures of a Nature Guide. Friendship: New Past Press.

Mitchell, Don. 2000. Cultural Geography: A Critical Introduction. Oxford: Blackwell.

Morales, Jorge. 1989. The Birth of Interpretation in Spain. En: D. Uzzell (ed.), Heritage Interpretation, Vol. 1, Belhaven Press, London.

Morales, Jorge. 1994. ¿Centros de Interpretación? Carpeta Informativa del CENEAM (Centro Nacional de Educación Ambiental), "Firma del Mes", octubre de 1994. <http://www.interpretaciondelpatrimonio.com/docs/docs/CentrosdeInterpretacion.pdf>

Morales, Jorge. 1997. Environmental, Historical, Cultural, Natural Interpretation: A Spanish View on Heritage Interpretation. Legacy 8(5): 10. USA.

Morales, Jorge. 2001. Guía Práctica para la Interpretación del Patrimonio - El Arte de Acercar el Legado Natural y Cultural al Público Visitante. Consejería de Cultura (Junta de Andalucía) y TRAGSA. Segunda edición.

Morales, Jorge. 2005. Bases para la capacitación en interpretación del patrimonio. Boletín de Interpretación número 12: 24-27. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Morales, Jorge. 2008. El sentido y metodología de la interpretación del patrimonio. En: Santos Mateos Rusillo (coord.), La comunicación global del patrimonio cultural, Gijón: Trea.

Morales, Jorge; Guerra, Francisco José; Serantes, Araceli. 2010. Bases para la definición de competencias en Interpretación del Patrimonio. Fundamentos teóricos y metodológicos para definir las Competencias Profesionales de Especialistas en Interpretación del Patrimonio en España. Seminarios de Interpretación Natural y Cultural. CENEAM. http://www.magrama.gob.es/es/ceneam/grupos-de-trabajo-y-seminarios/interpretacion-del-patrimonio-natural-y-cultural/anexo2_bases_competencias_interpr_tcm7-13296.pdf

Morales, Jorge; y Ham, Sam H. 2008. ¿A qué interpretación nos referimos? Boletín de Interpretación número 19: 4-7. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Morales, J.; Guerra, F.; Serantes, A. 2009. Bases para la definición de competencias en Interpretación del Patrimonio. IV Seminario de Interpretación del Patrimonio.

http://www.marm.es/es/ceneam/grupos-de-trabajo-y-seminarios/interpretacion-del-patrimonio-natural-y-cultural/anexo2_bases_competencias_interpr_tcm7-13296.pdf

Moreira-Wachtel, S.; y Tréllez Solís, Eloísa. 2013. La interpretación del patrimonio natural y cultural: Una visión intercultural y participativa. Lima. En: http://www.eco-consult.com/fileadmin/user_upload/pdf/interpretacio%C3%ACn_patrimonio_web.pdf

Moscardo, Gianna. 1999. Making visitors mindful – Principles for creating sustainable visitor experiences through effective communication. Champaign, Illinois, USA: Sagamore Publishing.

Moscardo, Gianna.; Ballantyne, R.; y Hughes, K. 2007. Designing interpretive signs – Principles in practice. Applied Communication Series. Golden, Colorado, USA: Fulcrum Publishing.

Navajas, Óscar. 2008. ¿Interpretación ideológica o la ideología del intérprete? Boletín de Interpretación número 18: 8-11. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

National Park Service y Center for Heritage Resource Studies. S.f. Effective Interpretation of Archeological Resources: A four-part program for archeologists and interpreters.

<http://www.heritage.umd.edu/CHRSWeb/nps/guideweb/guidehome.htm>

O'Connor, Catherine. 2002. Una experiencia de supervisión de guías en Irlanda. Boletín de Interpretación número 6: 5-6. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Peart, Bob. 2005. La definición de interpretación. Boletín de Interpretación número 13: 13-16. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Peart, Bob. 2006. El debate continúa. La definición de interpretación. Boletín de Interpretación número 14: 13-14. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Pierssené, A. 1999. Explaining Our World: An Approach to the Art of Environmental Interpretation. London, E & FN Spon.

Regnier, Katheen; Gross, Michael; y Zimmerman, Ron. 1992. The Interpreter's Guidebook: Techniques for Programs and Presentations. Interpreter's Handbook Series. UW-SP Foundation Press, Inc.; University of Wisconsin. ISBN 0-932310-17-6

Ritzer, Ted. 2005. Un gigantesco retroceso para la interpretación - Mi visión personal. Boletín de Interpretación número 13: 16-18. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Ritzer, 2006. Veintiún años después. Cómo me siento ahora. Boletín de Interpretación número 14: 14-15. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Roth, S. F. 1998. Past into Present. Chapel Hill, The University of North Carolina Press.

Seminario de Interpretación del Patrimonio. Centro Nacional de Educación Ambiental (CENEAM). <http://www.marm.es/es/ceneam/grupos-de-trabajo-y-seminarios/interpretacion-del-patrimonio-natural-y-cultural/>

Serantes Pazos, Araceli. 2006. Tilden: las palabras que dieron voz a los intérpretes. Boletín de Interpretación número 15: 4-5. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Sharpe, Grant W. 1982. *Interpreting the Environment*. 2nded. John Wiley & Sons, Ltd., London.

Schirch, L. and Campt, D. 2007. *Dialogue for Difficult Subjects*. New York, Good Books.

Stergioti, V. Interpret Europe Association. 2016. *European trends and developments affecting heritage interpretation*. Ed: Interpret Europe

Thorsten Ludwig. 2018 “*Interpretive Guide. Sharing heritage with people*” Ed. Michael Hamish

Tilden, Freeman. 1957. *Interpreting Our Heritage*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill (Edition in Spanish, 2006). “*La interpretación de nuestro patrimonio*”. Asociación para la Interpretación del Patrimonio.

Trapp, Suzanne; Gross, M.; y Zimmerman, R. 1992. *Signs, Trails, and Wayside Exhibits*. Interpreter's Handbook Series. UW-SP Foundation Press, Inc.; University of Wisconsin.

Uzzell, David (Ed). 1989. *Heritage Interpretation, Vol. 1*, Belhaven Press, London. ISBN 1-85293-077-2

Uzzell, David; y Ballantyne, Roy (Eds.). 1998. *Contemporary issues in heritage and environmental interpretation: problems and prospects*. London: The Stationery Office. ISBN 0-11-290572-2

Vander Stoep, Gail. 2003. *La interpretación es un instrumento para la gestión*. Boletín de Interpretación número 8: 2-4. Asociación para la Interpretación del Patrimonio, España.

Veverka, J.A. 1994. *Interpretive Master Planning*. Falcon Press Publishing Co., Inc., Helena, Montana, USA. ISBN 1-56044-274-

Yarham, R. (Consultant Editor David Robinson). 2010. “*How to Read the Landscape*”. Bloomsbury Publishing PLC

9. MODUL. PÉLDÁK A PARTNERSÉG ORSZÁGAIBAN A VIDÉKI ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓJÁRA: INTERPRETÁCIÓS PROJEKTEK ÉS TURISZTIKAI ÉLMÉNYEK

Index:

- Magyarország
- Olaszország
- Spanyolország
- Szlovénia
- Portugália

154

9.1. HUNGARY

9.1.1. Journey to the beginnings – Százhalombatta, Hungary (hosted and managed by the cultural organization Pro Progressione), in cooperation with Serbia, Romania, Croatia.

The ‘Journey to the Beginnings’ project (JTTB) was an international cooperation, running between the autumn of 2018 and February 2020, co-funded by the ‘Creative Europe’ program of the European Commission that involved 4 prehistoric archeological sites and their museums: Lepenski Vir in Serbia, the Iron Gates Region Museum in Romania, the Vucedol Culture Museum in Croatia and the Matrica Museum in Hungary and embraced the history of 9500-6000BC, 3000-2500BC and 2000-1400BC. As Zsuzsa Berecz and Árpád Bőczén, the operative leaders and heritage-interpretation specialists (KÖME – Association of Cultural Heritage Managers, Hungary) of the project summarised: ‘the main goal of the project was to promote sustainable, art-based heritage tourism at four sites along the Danube, presenting prehistoric archaeological cultures (Gârla-Mare, Lepenski Vir, Vučedol, Vátya) and archaeological research through contemporary art and modern technologies’ (Berecz-Bőczén 2020). One of the specific goals was to target young audiences and to promote archaeological sites with the help of digital technologies, in context of a joint narrative, while creating also best practices for a multidisciplinary collaboration.

The collaborators planned to create a prehistoric theatre-adventure game with a common narrative, adapted to the four sites and designed also for digital mobile platforms to virtually connecting them. Thanks to the involvement of interpretation practices, instead of a live action theatre play and its mere digitalization, these two different creative products could be realised. Furthermore, instead of creating a heritage-based art work, the main goal became the design of an art-based service that could be more focused on the actual heritage assets (and their interpretation) with a clear educational emphasis. This was experienced and very much appreciated by the international MA students of the TEMA+ European Territories: Heritage and Development Erasmus Mundus Joint Master Degree and the Cultural Heritage Studies Programme of the Eötvös Loránd University (ELTE) in Budapest, who participated in the early demo version of the theatre adventure game in Százhalombatta. The involvement of students in the trial phase of such projects might be mutually beneficial and we recommend it for similar projects.

Type of activity: theatre-adventure game, digital mobile platforms (application), educational activity, art-based service

Berecz, Zs. – Bőczén, Á. (2020). 'Interpretive valuation and archeological heritage. The Lessons from the Journey to the Beginnings Project.' In. Hungarian Archaeology Vol. 9 (2020), Issue 1, pp. 56–61, URL: <https://doi.org/10.36338/ha.2020.1.6>

<http://journeytothebeginnings.eu/>

<https://www.heritagemanager.hu/en/kome/>

<https://apps.apple.com/hr/app/journey-to-the-beginnings/id1491888886>

Journey to the Beginnings Trailer: <https://vimeo.com/342985231>

TEMA+ Programme's Intensive Week video 2018 (Saber Qechai): <https://youtu.be/nz48WfSe5aU?t=30>

155

Photos: Lilla Zámbo (2018)

9.1.2. Friends of Szádvár's (Szádvárért Baráti Kör) to save the Szádvár Castle, Sződliget (Hungary)

The Szádvár Castle has been one of the largest and forgotten medieval ruin castle of the Northern region of Hungary (Upper-Hungary). The first sources mention the castle in 1268 that was owned by the Bebek family who carried out significant constructions, including: the main structure, the rondella and at the northern part the rope-way elevator, the so-called 'snail'. During the 17th century Szadvar passed through the hands of various owners. Finally, 1686 the Habsburgs ordered the demolition of the castle to prevent it from becoming a rebel stronghold and it has been in a ruin state ever since.

The Friends of Szádvár, a group of volunteers gathered in 2006 to save and preserve Szádvár Castle. They joined the Association of Castles in Upper-Hungary and has been collaborating with several authorities in order to properly conserve and promote the castle. The conservational works started in October 2006 with the approval of several competent authorities, including professionals from the Aggtelek National Park (ANP) and the former Cultural Heritage Institute. The goal of the Friends is to work together, to research, excavate and conserve the castle, by making it more accessible to the general public. As a result of their work, their project was included to the National

Castle programme and several European and national funds were invested in the conservation of the castle. The quality and the approach of the conservation and the development project that required archaeological and historical research became outstanding and the programme and the Friends of Szádvár was awarded by ICOMOS Hungary in 2021.

Type of activity: bottom-up, participative research project and conservation, study trips, Vármentő napok (Castle saving dates), voluntary activities.

<https://www.szadvar.hu/az-egyesulet/egyesuletunkrol/>

<https://www.octogon.hu/epiteszet/icomos-dijban-reszesult-a-szogligeti-szadvar-ket-evig-tarto-fejlesztési-munkalata/>

Participatory conservation of the Castle.

Photo: Octogon. <https://www.octogon.hu/epiteszet/icomos-dijban-reszesult-a-szogligeti-szadvar-ket-evig-tarto-fejlesztési-munkalata/>

9.1.3. Network of Rural Heritage Buildings (Country Houses) in Hungary

The protection of rural architecture (folk/vernacular architecture that are more popular terms in Hungarian) in Hungary began in 1957. The Schumacher House in Nagyvázsony was the first emblematic successfully conserved and renovated in-situ peasant's house in 1960 thanks to the National Monument Inspectorate (Országos Műemléki Felügyelőség, OMF) that bought the building and prevent its deterioration (see Module 3). Since then, hundreds of others have followed that led to the creation of the unique Network of Rural Heritage Buildings (or Country Houses) in Hungary ('tájház hálózat' in Hungarian, comprising nearly 300 buildings. The network that has been added to the Tentative List of the UNESCO World Heritage Sites in 2017.

The goal of the network is to preserve this complex heritage value in-situ in its full original form. The idea is closely related to the principles of historic monument and heritage protection and conservation to keep and present the building at their original location, accompanied by their complete original surroundings and all the accessories of the related life (this is how the preservation and interpretation of this tangible heritage category is closely linked to its related intangible assets e.g. traditional craftsmanship).

This objective is partly achieved in museum style: by the formation of interiors containing traditional furnishings in their original place and accompanied, of course, by the entire *manor*, i.e. the farm buildings and their accessories. Consequently, the rural/country houses are considered open-air ethnographical collections which, accompanied with objects collected and preserved in situ, present the traditional material culture of a given settlement or region through home interiors and sometimes also workshops, farm buildings, or simpler industrial facilities. The interior of at least one characteristic room of each country house is furnished with original objects collected from the settlement concerned. In each region, the restored and furnished buildings are the most characteristic relics of local culture.

The restored and furnished peasant houses become real *country houses* (and not only museums of local history) by being made the venues of community events, occasions joining different age groups, training and education events, and programmes for the presentation and transmission of traditional crafts. The network reaches beyond the borders of Hungary since in many states of the East-Central European region have similar well preserved heritage sites that offers the possibility of a later extension across the borders, primarily with the participation of Romania, Slovakia, Austria, Serbia and the Ukraine.

Type of activity: open-air ethnographical collections (local and regional museums), cultural and community events and activities, educational programmes

<https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6264/>

<https://www.tajhazszovetseg.hu>

<https://infota.org/en/projects/research-projects/the-rural-farm-house-project/>

Bassa, L. (2013). Network of Rural Heritage Farmhouses, Heritage Digitation and Preservation: a Tool for Network Management – in Cultural Tourism, CABI, edited by R Raj, Leeds Metropolitan University, UK, K Griffin, Dublin Institute of Technology, N Morpeth, Senior Lecturer, Leeds Metropolitan University, UK, March 2013. pp. 151-163.

Photos:

1. Tard. Source: *kirandulastervezo* (2022)

<https://kirandulastervezo.hu/latnivalo/tard/tardi-tajhaz>

2. Interior of a Country House in Tard, Photo of Lilla Zámbo (2021)

9.1.4. Tourist experience, visiting the windmills of Tés, Hungary

The two (still standing) windmills of Tés are opened for tourists by courtesy of the family who owns the land. The history of the Helt mill could be learnt due to a mobile application (QR code). In the neighbouring courtyard, agricultural equipments are also displayed along with a traditional smithy workshop with all the original tools of smith, blacksmiths and cartwrights, commemorating the local craftsmanship.

Type of activity: tourist experience, local artisan, open workshop, mobile app

Sources:

<https://welovebalaton.hu/en/venue/windmills-and-blacksmith-s-shop-in-tes>

<http://www.tes.hu/turizmus/10-turizmus-programok/19-tesi-szelmalmok>

<https://www.youtube.com/watch?v=zFhnx-ZNVGs>

Photo: Kőrösi Tamás - We Love Balaton

<https://welovebalaton.hu/en/venue/windmills-and-blacksmith-s-shop-in-tes>

9.1.5. Heritage preservation and interpretation projects in Ózd: National Film History Theme Park and Digital Power Plant

The nationally and internationally renown rehabilitation projects of industrial heritage in Ózd included several excellent examples for integrated heritage protection and adaptive re-use and interpretation, e.g. the „Ózd project“, the award winning „Cultural Factory“ project, including the foundation of the National Film History Theme Park (in the Blowing Engine-house), Digital Power Plant, the Ózd Museum Collection and the Factory History Memorial Park, which is an open-air museum. Unfortunately, many buildings and relics were not that lucky, for example the chimneys that had been blown up earlier (now a parking lot) and 90 percent of the big hall had also perished (the remaining parts got saved thanks to Györgyi Csontos and her team). The integration of Ózd and

its surroundings into regional and European networks could guarantee a further level of protection and recognition.

Both the National Film History Theme Park and the Digital Power Plant were inaugurated in 2016 on 2,800 square meters and it displays an interactive film history exhibition, greenbox studios and archive of the Hungarian National Digital Archives and Film Institute ([MaNDA](#)). The Digital Power Plant that is located in the Art Nouveau style power station of the former Ózd metal works that became a multi-functional building with exhibition areas, education and office blocks and conference halls.

The „Cultural Factory“ project (Kultúrgyár in Hungarian) has won the *FIABCI World Prix d'Excellence Heritage Category*, due to the protection of the industrial built heritage, brown field revitalisation and to award how the industrial heritage sties were turned to

Type of activity: art factory, open air museum, tourist and cultural activities

Sources:

<https://epiteszforum.hu/kiszinezett-barna-zona-az-ozdi-projekt>

<http://www.ozdimuzeum.hu/>

<http://www.nfe.hu/?lang=en>

<file:///Users/admin/Downloads/21020-Artikeltext-54939-1-10-20150611.pdf>

http://dla.epitesz.bme.hu/appendfiles/1654-vargapiroska_ertekezes_k.pdf

Growth, Decline and Recovery. Heavy Industrial Regions in Transition, ed. Németh G., Miskolc 2007.

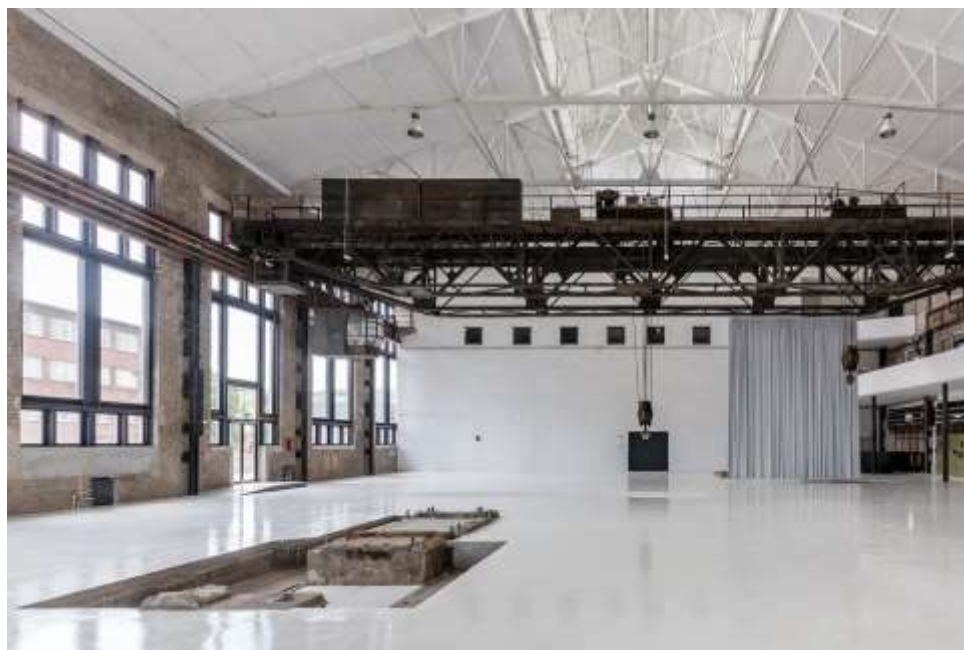

Photo: <https://www.octogon.hu/epiteszet/a-vilag-legjobbja-lett-az-ozdi-digitalis-eromu/>

9.1.6. Hungarian Open Air Museum (Skanzen) in Szentendre

The Hungarian Open Air Museum (Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum) is the largest open air museum of Hungary that was founded in 1967 and that shows Hungarian folk architecture and intangible heritage in various areas of the Carpathian Mountains.

Open air ethnographic museums were established at the end of the 19th century due to scientific and museological demands and also to demand for creating an ethnographic museum which is suitable to demonstrate folk life in a most complex way, furnishings and farming equipment included. Furthermore, the capitalist economy resulted in an intensive urbanisation and modernisation from the north-west to the east of Europe. As a consequence, the existing pieces of peasant architecture began sinking into decay at an alarming speed. Preservation of monuments of folk architecture became imperative and the creation of “skanzens” – following the first Swedish example in Stockholm – have proved to be important.

In Hungary, in 1949 some pieces of folk architecture became protected as historic monuments and in parallel to the development of the scientific research of this field, the Hungarian Open Air Museum in Szentendre was founded in 1967. First, it was operating as the Village Museum Department of the Budapest Ethnographical Museum then in 1972 it became independent, functioning in an area of 46 hectares in the valley of the brook Sztaravoda. Uniquely in Europe, parallel to founding the national open air museum a network of regional skanzens were also established in Hungary. The aim of founding the Szentendre Open Air Museum was to present folk architecture, interior decoration, farming and way of life in the Hungarian language area from the 2nd half of the 18th century to the 1st half of the 20th, through authentic objects and original, relocated houses arranged in old settlement patterns. The more and more elaborate settlement plan appropriates the relocation of more than 400 edifices into the museum, arranged into village-like regional units on the basis of ethnographical considerations. Within the units buildings are fitted into the traditional system of peasant households, supplemented by sacred, communal and outbuildings which used to be integral parts of traditional villages. Dwellings and farm-buildings represent the typical houses and outbuildings having evolved historically in each region.

The originally planned 9 regional units (Village in Northern Hungary Upland Market Town, Upper Tisza Region, Middle Tisza Region, The Great Hungarian Plain /Alföld/, Southern, Bakony-Balaton Uplands, Western Transdanubia, Kisalföld) have been recently completed by Transylvania.

The Skanzen also host the operative unit coordinating the safeguarding activities of the intangible cultural heritage in Hungary: the Directorate for Intangible Cultural Heritage (Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága, SZKÖI), led by Eszter Csonka-Takács. They regularly organise with the Skanzen scientific, educational, cultural and touristic activities, including the Withsun Heritage festival that is the meeting of the intangible cultural heritage bearer communities of Hungary and foreign countries. The organisers aim to exchange experiences among the various communities and to introduce traditional heritage to the public.

Type of activity: open air museum (skansen), cultural, ethnographic, scientific research and programmes, tourist, educational and cultural activities and festivals

Sources:

<https://skanzen.hu/en>

http://szellemikulturalisorokseg.hu/index_en.php

Photo of the Skanzen.

Video of the new Transylvanian region: https://www.youtube.com/watch?v=x-ult_J83Fc

9.1.7. Iron Age Danube Cultural Route

The Iron Age Danube Route (official Cultural Route of the Council of Europe since 2021) stemmed from a Danube Transnational Programme with several partner institutions from Austria, Croatia, Hungary, Slovakia and Slovenia. The goal of the project was to establish a joint approach to researching, managing and protecting complex prehistoric landscapes that are characterized not only by monumental structures (e.g., burial mound cemeteries, flat cemeteries, fortified hilltop settlements and oppida, as well as landscapes belong to the period between the 9th and the end of the 1st century BC.), but also of movable and intangible heritage, which are displayed in numerous (regional and national) museums of the Danube region.

Compiling existing sources of knowledge and creating a strong interdisciplinary and international network of expert institutions from Austria, Croatia, Hungary and Slovenia in the fields of archaeology, cultural heritage protection, tourism, as well as local stakeholders, the Iron Age Danube Route Association was founded in July 2020 with the aim of further development and management of the IADR.

Along with the efforts of the Iron Age Danube Route Association, the Iron Age Danube Route is going to be advanced through the Interreg Danube Transnational project “Virtual archaeological landscapes of the Danube region” (July 2020 - December 2022). This project centers around making archaeological landscapes of the Danube region more visible and attractive for their successful integration into sustainable cultural tourism on regional, national and international levels.

Type of activity: European Cultural Route of the Council of Europe, research activity, tourism

Sources: <https://www.ironagedanuberoute.com/copy-of-about>

Photo: Archeological park and its landscape in Százhalombatta (Hungary). Photo: Matrica Museum

<https://matricamuzeum.hu/>

9.2. ITALY

9.2.1. Centrale Fies Art Work Space and House of Drodese Festival. Fies, Dro (Italy)

Centrale Fies art work space is an independent centre for residencies and the production of contemporary performing arts, located in Trentino within a hydroelectric power plant dating XIX century and partially still active. The project of recovering and reusing the industrial archaeological spaces as well as its cultural programme are initiated in 1999 by Barbara Boninsegna and Dino Sommadossi with the Cooperativa il Gaviale. Today, Centrale Fies is a cultural enterprise with a hybrid model of sustainability made of public and private funding. House of Drodese (1981), the international festival of performing arts taking from theatre and visual arts, Centrale Fies is dedicated to research: training the critical gaze on the contemporary and experimenting with new artistic forms and processes, from a perspective that is open to every discipline, theme and field of study. Therefore, Centrale Fies contributes to create lateral thought and cultural biodiversity, with firm faith in the intrinsic political role of the arts and its indomitable capacity to unfold new visions.

Visited every year by dozens of artists and creative-makers from all over the world, Centrale Fies supports them in every aspect: from curatorship to production (through residencies, availability of equipped rooms, technical assistance, co-working spaces) and practical support (assistance in development, organization, fundraising, administrative support, production, and national and international networking).

Type of activity: tourist experience, art festival, theatre

9.3. SPAIN

9.3.1. Heritage preservation and interpretation projects in Villar del Monte – municipality of Truchas – province of León (Spain)

Recovery of knowledge about old trades (carpentry, pottery, lace, basketry, etc.) and the vernacular architecture in a small village of de region called “La Cabrera” (León), which was practically abandoned decades ago and has preserved its traditional architecture intact. An association of people is working on the rehabilitation and refurbishment of some buildings and houses, and has created workshops for traditional trades, among other interpretive, educational and tourist activities about rural heritage, tangible and intangible.

Type of activities: Guided visits to the village, educational activities and workshops of handicrafts, archaeology, pottery, etc.

Photos: SERVIMA SL

<https://www.youtube.com/watch?v=a-00Yl9n7co>

<https://www.facebook.com/watch/?v=188650242520435>

9.3.2. Interpretation project in Lago de Babia - municipality of Cabrillanes - province of León (Spain)

In a small village in the Natural Park of Babia and Luna, an original initiative has been carried out to interpret the rural heritage through mural art. It is an initiative promoted by the neighborhood council as part of a project to transform public space in the municipality to make it more usable while raising awareness of rural values for tourists. Manuel Sierra, a famous artist of Leon, has painted murals on the exterior of several of the village's buildings, representing the most characteristic elements of the village, its people, its environment and ancient uses and trades (such as transhumance, horse breeding, etc.), as well as installing interpretive panels with information.

The paintings are based on the opinion that the artist gathers from the people who give up their walls and therefore there are works related to the personal or professional history of the inhabitants of the village.

Type of activity: Interpretative panels and mural paintings throughout the village. Some other events and activities.

Photos: SERVIMA SL

<https://www.facebook.com/watch/?v=269665940788270>

164

9.3.3. Museum of the Peoples of León - municipality of Mansilla de las Mulas - province of León (Spain)

This museum holds the ethnographic collection of Diputación de León (Provincial Council of León), carrying out conservation, research and dissemination of the traditional culture and identity of the Ethnographic Heritage of León, through its material culture, customs and traditions in relation to the territory, landscape and diversity of its people.

The museum has a collection of more than 8,000 pieces distributed in the storage room and in the permanent exhibition, which is divided into 27 thematic areas where an amazing collection of pieces related to the ethnography of León is exhibited, such as a magnificent representation of implements or tools for working the fields, objects related to transport, crafts and trades that show pieces of incalculable anthropological value.

Within the festive cycle you can see the different traditional carnivals, in the traditional costumes and jewellery each of the regions of Leon are represented, and the different recreations of some rooms of a traditional dwelling, the making of a mud wall or the making of a thatched roof of a “palloza” complete part of the tour through this museum collection.

In addition, there is an extensive outreach programme with a multitude of activities.

Sources:

<https://www.institutoleondecultura.es/museo-de-los-pueblos-leoneses/>

<https://www.turismocastillayleon.com/es/arte-cultura-patrimonio/museos/museo-pueblos-leoneses>

Photos :

<https://www.turismocastillayleon.com/es/arte-cultura-patrimonio/museos/museo-pueblos-leoneses>

9.4. SLOVENIA

9.4.1. The Škocjan system of natural and cultural heritage. Škocjan caves, Slovenia

The Škocjan Caves and their surroundings were entered on UNESCO's list of natural and cultural world heritage sites in 1986. In 1999, the Caves were entered on the Ramsar Directory of Wetlands of International Importance and in 2004, the Škocjan Caves Park was included in the world network of biosphere reserves called MAB - "Man and the Biosphere"; all of this was under the auspices of UNESCO.

The Škocjan Caves are typical and the most characteristic Karst area of global importance and are considered to be one of the natural treasures of planet Earth. It is therefore necessary, proper and ethical to preserve them for our descendants.

The Škocjan Caves area ranks among the classic examples of contact Karst that has developed at the juncture of impermeable flysch and permeable limestone.

The Škocjan system of natural and cultural heritage: The regional park comprises a unique landscape that brings together a large number of natural valuable features or natural heritage in the form of Karst or other phenomena and interesting features. The regional park constitutes a typical "Karst architecture" with its system of caves, collapse dolines and individual natural monuments. The unique distribution of flora and fauna co-existing in an extremely small area proves that this is a highly diverse region in terms of both biotic and abiotic parameters and simultaneously a vulnerable one. With the assistance of local residents, the Park's employees pay attention mainly to the preservation of natural ecosystems and life in the genuine natural environment.

[Škocjan Education Trail | Park Škocjanske jame \(park-skocjanske-jame.si\)](http://park-skocjanske-jame.si)

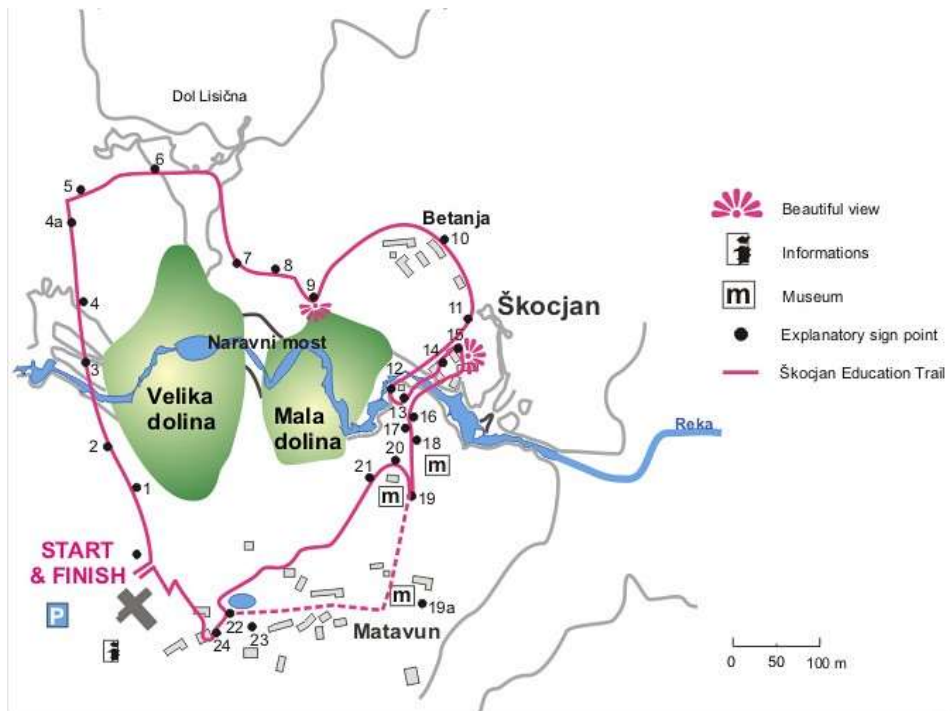

Photo: [Škocjan Education Trail | Park Škocjanske jame \(park-skocjanske-jame.si\)](http://park-skocjanske-jame.si)

9.4.2 Reuse of rural buildings in Slovenia in the execution of the Rural development programme

<https://rm.coe.int/european-heritage-strategy-for-the-21st-century-the-golden-collection-/1680966dda>

9.5. PORTUGAL

9.5.1. Rural tourist activities in **Quinta da Baceda**. Rabaçal, Mêda, country: Portugal.

Quinta da Baceda is a rural tourism company focused on Equestrian Tourism and Cinegetic Tourism. It is an agricultural property with about 34 hectares. This company has a vast set of services, such as; accommodation, equestrian practice, recovery of sport horses, organization of pedestrian or bicycle experiences, organization of events, animal raising, production and sale of agricultural products, organization of hunts and releases in training camps and fishing contests. This property, because it bets on the sustainable development of the community and in the promotion and spreading of the equestrian culture, is a certified unity in sustainable tourism.

<https://www.solaresdeportugal.pt/pt/quinta-da-baceda>

9.5.2. Museu da Memória Rural (museum of rural memory), municipality of Carrazeda de Ansiães (Portugal)

The Museu da Memória Rural is a museology ensemble designed to work on issues related to Rural Culture and the Immaterial Heritage of the Douro and Trás-os-Montes region. A project of social and cohesive museology, participated by the community, where a participatory approach to

heritage is valued, a dynamic vision of the past and a scientific and cultural intervention that operates with "democratic and participatory methodologies of community intervention".

It is a rural museology project centred on a main building with centres spread throughout the rest of the municipality, with a total of five museum spaces available for visits.

Although it is not only a museology project, it also includes Memory Projects: the written, video and audio recording of the manifestations of the intangible heritage and the historical memory of the Douro and Trás-os-Montes region is one of the central priorities of the Rural Memory Museum. In line with the good practices recommended by UNESCO, the aim is to record the social manifestations, rituals and festive events of the municipality and the surrounding region, their traditional techniques, artistic expressions and performing arts, oral traditions and expressions and knowledge of practices related to nature and the universe.

<https://museudamemoriarural.pt/projetosemvideo/>

<https://museudamemoriarural.pt/>

Photos: *SERVIMA SL*

FÜGGELÉKEK

**RURAL
HERITAGE**

FÜGGELÉKEK

1) INTERPRET EUROPE –EURÓPAI ÖRÖKSÉG-INTERPRETÁCIÓS EGYESÜLET

<https://interpret-europe.net/>

2) NEMZETI EGYESÜLETEK AZ ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓJÁRA EURÓPÁBAN

Horvátország:

[Interpretirajmo Hrvatsku - Hrvatska udruga za interpretaciju baštine](http://interpretirajmo-hrvatsku.hr/)
<http://interpretirajmo-hrvatsku.hr/>

Csehország:

[Sdružení pro interpretaci místního dědictví \(SIMID\)](https://dobrainterpretace.cz/)
<https://dobrainterpretace.cz/>

Portugália:

[Associação de Interpretação do Património Natural e Cultural \(Interpretare\)](https://www.facebook.com/interpretare.aipnc/)
<https://www.facebook.com/interpretare.aipnc/>

Spanyolország:

[Asociación para la Interpretación del Patrimonio - Espana \(AIP\)](https://interpretaciondelpatrimonio.com/)
<https://interpretaciondelpatrimonio.com/>

Svájc:

[Svájci Kulturális Örökség Értelmezésének Svájci Egyesülete](https://interpret-switzerland.org/)
<https://interpret-switzerland.org/>

Egyesült Királyság

[Association for Heritage Interpretation \(AHI\)](https://ahi.org.uk/)
<https://ahi.org.uk/>

Skót interpretációs hálózat

<http://scotinterpnet.org.uk>

3) INTERPRET EUROPE – EURÓPAI ÖRÖKSÉG-INTERPRETÁCIÓS EGYESÜLET VÁLOGATOTT ANYAGAI ÉS ESEMÉNYEI

<https://interpret-europe.net/material/>

[Fostering communities through heritage interpretation:](https://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/publications/interpret_europe_fostering_communities_throug_h_heritage_interpretation_v28-05-2020.pdf)

[chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/publications/interpret_europe_fostering_communities_throug_h_heritage_interpretation_v28-05-2020.pdf](https://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/publications/interpret_europe_fostering_communities_throug_h_heritage_interpretation_v28-05-2020.pdf)

[Engaging citizens with Europe's cultural heritage. How to do the best use of interpretive approach:](https://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/publications/interpret_europe_engaging_citizens_with_europe_s_cultural_heritage.pdf)

chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/publications/ie_engaging_citizens_with_europes_cultural_heritage_co.pdf

[Guidelines: Engaging your visitors. Guidelines for achieving excellence in heritage interpretation:](#)

chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/interpret_europe_engaging_your_visitors.pdf

[Cautiva a tus visitantes. Cómo lograr la excelencia en interpretación del patrimonio](#)

chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/interpret_europe_engaging_your_visitors_es.pdf

[European trends and developments affecting heritage interpretation](#)

chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/publications/interpret_europe_trend_analysis_2016.pdf

[Freelancers' guide. Guidelines for all who are considering launching a freelance business in heritage interpretation:](#)

chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://interpret-europe.net/wp-content/uploads/2022/04/interpret_europe_freelancers-guide_final.pdf

4) A SPANYOL ÖRÖKSÉG INTERPRETÁCIÓS EGYESÜLET VÁLASZTOTT ANYAGAI (SPANYOLUL)

Boletín de Interpretación. Asociación para la Interpretación del Patrimonio.
<http://www.interpretaciondelpatrimonio.com/Boletin/>

Benayas, J. "La formación sobre interpretación entra en la universidad española":

<http://www.interpretaciondelpatrimonio.com/boletin/index.php/boletin/article/view/25>

Sureda, J. "Casi a punto el primer Curso de Postgrado en Interpretación Ambiental y del Patrimonio en España: Comunicar, participar, disfrutar":

<http://www.interpretaciondelpatrimonio.com/boletin/index.php/boletin/article/view/47>

<http://www.interpretaciondelpatrimonio.com/info/interpretacion.html>

<http://www.interpretaciondelpatrimonio.com/info/documentos.html>

"Recomendaciones para las Buenas Prácticas en Interpretación del Patrimonio Natural y Cultural":
http://www.interpretaciondelpatrimonio.com/docs/Jornadas%20AIP/IVjornadas/Recomendaciones_Calidad_AIP.pdf

Web del Seminario de Interpretación del Patrimonio del CENEAM:

<http://www.magrama.es/es/ceneam/grupos-de-trabajo-yseminarios/interpretaciondel-patrimonio-natural-y-cultural/default.aspx>

Ham, S. Formación reglada: Los Elementos Indispensables en la Formación de Intérpretes.

http://www.marm.es/es/ceneam/grupos-de-trabajoyseminarios/interpretacion-del-patrimonio-naturalycultural/09047122801aeb8d_tcm7-13295.pdf

Fundamentos teóricos y metodológicos para definir las Competencias Profesionales de Especialistas en Interpretación del Patrimonio en España.

http://www.marm.es/es/ceneam/grupos-de-trabajoyseminarios/interpretacion-del-patrimonio-naturalycultural/09047122801b95b5_tcm7-13296.pdf

Glosario de términos de Interpretación. Jorge Morales blogja.

<http://interpretacionpatrimonio.blogspot.com/2008/07/glosario-de-trminos-de-interpretacin.html>

5) AZ ÖRÖKSÉG ÉS AZ ÉRTELMEZÉS SZEMPONTJÁBÓL FONTOS EURÓPAI SZERVEZETEK ÉS INTÉZMÉNYEK:

Alpine Network of Protected Areas (ALPARC)

Architects' Council of Europe

Association des Centres Culturels de Rencontre (ACCR)

Association for Teacher Education in Europe (ATEE)

Association of Historic Theatres in Europe (PERSPECTIV)

Association of Zoo and Aquarium Docents and Volunteers (AZADV)

Birdlife Europe

Civilscape

Coalition Internationale pour un Tourisme Responsable (CITR)

Commission Internationale pour la Protection des Alpes (CIPRA)

Conservation Capital

Council of Europe – Department of Culture, Heritage and Diversity

Council of Europe – European Heritage Days

Council of Europe – Observatory on Policies and Values of European Heritage

Culinary Heritage Europe

Early Watercraft

eCultValue

Educ'Alpes

E-Platform for Adult Learning in Europe (EPALE)

EUROCITIES

EuroNatur Foundation

Europa Nostra
Europäische Tier- und Naturschutzstiftung
EUROPARC Federation
European Alliance for Responsible Tourism and Hospitality (EARTH)
European Association for the Education of Adults (EAEA)
European Association of Archaeologists (EAA)
European Association of Architectural Heritage Restoration Companies
European Association of Historic Towns and Regions (EAHTR)
European Association of History Educators (EUROCLIO)
European Association of Zoos and Aquaria (EAZA)
European Botanic Gardens Consortium
European Centre for the Development of Vocational Training (CEDEFOP)
European Civil Society Platform on Lifelong Learning (EUCIS-LLL)
European Commission – Centre for Research on Education and Lifelong Learning
European Commission – Cultural Heritage Forum
European Commission – DG Education and Culture
European Commission – DG Environment
European Commission – Education, Audiovisual and Culture Executive Agency
European Commission – Network of European Heritage Label awarded sites
European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations (E.C.C.O.)
European Council of Spatial Planners (ECTP-CEU)
European Cultural Foundation
European Cultural Tourism Network (ECTN)
European Distance and E-Learning Network (EDEN)
European Federation for Architectural Heritage Skills (FEMP)
European Federation Associations of Industrial and Technical Heritage (E-FAITH)
European Federation of Fortified Sites (EFFORTS)
European Federation of Museum and Tourist Railways (FEDECRAIL)
European Federation of Rural Tourism (EUROGITES)
European Federation of Tourist Guide Associations (FEG)
European Geoparks Network
European Heritage Alliance
European Heritage Heads Forum
European Heritage Volunteers

European Historic Houses Association (EHHA)
European Historic Thermal Towns Association (EHTTA)
European Infonet Adult Education
European Landowners' Organisation (ELO)
European Maritime Heritage (EMH)
European Museum Academy (EMA)
European Museum Forum (EMF)
European Network for Conservation, Restoration and Education (ENCORE)
European Network for Education and Training (EUNET)
European Network for Sustainable Tourism Development (ECOTRANS)
European Network of Cultural Administration Training Centres (ENCATC)
European Network of Education Councils (EUNEC)
European Network on Cultural Management and Cultural Policy Education
European Parliament
European Tourism Association (ETOA)
European Training Foundation (ETF)
European Travel Agents' and Tour Operators' Associations (ECTAA)
European Travel and Tourism Advisory Group (ETAG)
European Travel Commission (ETC)
European University Continuing Education Network (EUCEN)
European Vocational Training Network (EVTA)
European Walled Towns (EWT)
European Wilderness Society
Europeana
EUROSITE
Expertise Centre for Biodiversity and Sustainable Development (ECNC)
Future for Religious Heritage (FRH)
Global Ecotourism Network (GEN)
Greenpeace – European Unit
Heritage Europe
Heritage Hotels of Europe
Heritage Portal
Ice Age Europe
ICOMOS Committee on Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites

Institute of European Environmental Policy (IEEP)
International Council of Museums in Europe (ICOM Europe)
International Council on Monuments and Sites (ICOMOS)
International Museum Theatre Alliance (IMTAL) Europe
International National Trusts Organisation (INTO)
International Organisation for Experimental Archaeology (EXARC)
European Ranger Federation
International Society of City and Regional Planners (ISOCARP)
International Union for Conservation of Nature (IUCN) / Regional Office for Europe
International Union of Architects
IUCN World Commission on Protected Areas (WCPA)
John Muir Trust
Mad'in Europe
Michael Culture Association (MCA)
Mountain Wilderness
NABU – Naturschutzbund: NABU International Naturschutzstiftung
Network of European Museum Organisations (NEMO)
Network of European Regions for a Sustainable and Competitive Tourism
Ökologischer Tourismus in Europa (ÖTE)
Organisation of World Heritage Cities (OWHC)
Réseau Art Nouveau Network (RANN)
South East European Heritage Network
The European Nature Trust (TENT)
The European Route of Industrial Heritage (ERIH)
The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage
Trans Europe Halles (TEH)
UNESCO Forum University and Heritage (FUUH)
UNESCO Liaison Office in Brussels
UNESCO Regional Bureau for Science and Culture in Europe
Virtual Archaeology International Network (INNOVA)
Wild Europe
Wild Foundation
Wildland Research Institute
World Wide Fund for Nature (WWF)

6) EURÓPAI OKTATÁSI PORTÁLOK ÉS PLATFORMOK:

Open Education Europa Portal (Access to all existing European Open Educational Resources).

<http://www.european-net.org/2015/06/open-education-europa/>

EPALE- E-Platform for adults' learning in Europe

<https://epale.ec.europa.eu/>

EUROPEANA

<https://www.europeana.eu/>

Publications office of the European Union

<https://op.europa.eu/en/>

EUNET European Network for Education and Training

<http://www.european-net.org/>

eCultValue

<https://ecultvalue.wordpress.com/results/>

EUROPA NOSTRA

<https://www.europanostra.org/>

Historiana

<https://historiana.eu/>

EduOER service: Open Educational Resources Metadata Aggregation Hub & Portal Service

<https://oer.up2university.eu/>

ARIADNE

<https://www.ariadne-eu.org/category/eu-initiatives/learning-platforms/>

EUROPEAN VOCATIONAL TRAINING ASSOCIATION

<https://www.evta.eu/>

EUROPEAN SCHOOLNET

<http://www.eun.org/home>

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

kizárólag a szerzők álláspontját tükrözi, valamint a Bizottság nem tehető felelőssé ezen információk bármintemű felhasználásáért.

